Ευτοπία

18η

περιοδική έκδοση για τον ελευθεριακό κοινοτισμό

Γενάρης 2010 · €4

«Γρίπη»: το καθεστώς διαρκούς απειλής και η επίθεση στις ανθρώπινες κοινότητες

Αγρός αυτοδιαχειριζόμενο κατειλημμένο έδαφος

Συνεταιριστική Παράκαμψη Μεσαζόντων (Σ.ΠΑ.ΜΕ.)

Σχετικά με το νεο-αναρχισμό

Η βιοπολιτική της ελευθερίας

Τα οικονομικά σε μια κοινωνία κοινωνικής οικολογίας

Εργατική εξουσία και ρώσικη επανάσταση

Οι sections του Παρισιού (β΄ μέρος)

Ο χορτοφάγος Ελιζέ Ρεκλύ

Περί χορτοφαγίας

Η εν Κρήτη Σοσιαλιστική Πολιτεία του Σταύρου Καλλέργη

Για τη συνάντηση της FICEDL

Ευτοπία

Εξαμηνιαία περιοδική έκδοση

Το περιοδικό Ευτοπία εκδίδεται από τον αστικό προμηθευτικό εκδοτικό συνεταιρισμό «Ευτοπία» δύο φορές το χρόνο. Όσοι από τους αναγνώστες επιθυμούν να γίνουν συνδρομητές μπορούν να στέλνουν ταχυδρομικά 10 ευρώ για τρία τεύχη (συμπεριλαμβάνονται τα ταχυδρομικά τέλη).

Οφείλουμε να υπενθυμίσουμε ότι η παρούσα έκδοση είναι πάντοτε ανοικτή στη δημοσίευση κειμένων που σχετίζονται με τη θεματολογία του περιοδικού.

Περιοδικό Ευτοπία

Τη νέα ταχυδρομική διεύθυνση μπορείτε (από μέσα Γενάρη) να την πληροφορηθείτε από την ιστοσελίδα του περιοδικού

Ηλεκτρονική διεύθυνση
www.eutopia.gr
e-mail: info@eutopia.gr

Eutopia

Journal for libertarian municipalism

Issued two times a year

ISSN: 1791-0013

προλογικό σημείωμα

Παραφράζοντας τον Χομπσμπάουμ, η χρονιά που πέρασε αποτέλεσε, για την κυρίαρχη κανονικότητα, μια «χρονιά των άκρων».

Η διαπλοκή και η διαφθορά της εξουσίας, η ασύδοτη και αλαζονική δράση της αστυνομίας με την ανοιχτή συνεργασία της με ακροδεξιές ομάδες, η συνεχιζόμενη επιδείνωση των όρων εργασίας για όλο και περισσότερες κατηγορίες εργαζομένων, η ανάδυση των μικροαστικών αντανακλαστικών με τη δυναμική επανάκαμψη του εθνικισμού και του ρατσισμού, διαμόρφωσαν ένα πνιγηρό κλίμα στην κοινωνία. Στους αντίποδες αυτών των δυσμενών εξελίξεων, ένα μειοψηφικό αλλά διόλου ευκαταφρόνητο νεολαιίστικο ρεύμα έθεσε τις βάσεις για τη διαμόρφωση αδιαμεσολάβητων χώρων έκφρασης και ανέπτυξε ακηδεμόνευτους τρόπους δράσης, τοποθετώντας τις αξίες της αυτοργάνωσης και της οριζόντιας δικτύωσης στο επίκεντρο των κοινωνικοπολιτικών πρακτικών του.

Αν επιχειρούσαμε να οριοθετήσουμε χρονικά τη διαμόρφωση αυτού του ρεύματος ριζοσπαστικοποίησης στην ελληνική κοινωνία, θα μπορούσαμε να εστιάσουμε στην περίοδο που ακολούθησε στη σύσκεψη των αρχηγών κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη Χαλκιδική, το καλοκαίρι του 2003. Σ' αυτή την φάση, και ιδιαίτερα στους επόμενους μήνες, όπου αναπτύχθηκε πανελλαδικά ένα μεγάλο αντιεξουσιαστικό ρεύμα αλληλεγγύης στους συλληφθέντες απεργούς πείνας, εμφανίστηκε ορμητικά στο προσκήνιο ένα ισχυρό δυναμικό αμφισβήτησης στη βάση της αυτοοργάνωσης και του αυτόνομου συντονισμού των κινητοποιήσεων. Η κατασκευή των ολυμπιακών έργων και η προσπάθεια επιβολής του αστυνομικού ελέγχου, κυρίως μέσα από την τοποθέτηση καμερών στους κεντρικούς δρόμους της Αθήνας, αποτέλεσαν τα επόμενα τοπικά μέτωπα αγώνων μέσα από πολυάριθμες πρωτοβουλίες κατοίκων στο αττικό λεκανοπέδιο, αλλά και από μέρους συλλογικοτήτων και κινήσεων κυρίως του αναρχικού-ελευθεριακού χώρου.

Οι φοιτητικές κινητοποιήσεις του 2007 (για το άρθρο 16 του συντάγματος) με το μαχητικό παρών χιλιάδων νέων ανθρώπων στους δρόμους των πόλεων της ελλαδικής επικράτειας, και κυριότερο βέβαια το μαχητικό ραντεβού μπροστά από το ελληνικό κοινοβούλιο, σηματοδότησαν την κορύφωση αυτής της διαδικασίας ριζοσπαστι-

κοποίησης. Η συγκρουσιακή διάθεση που εκφράστηκε, η σύνθεση των φοιτητικών καταλήψεων-μπλοκ, αλλά και η απροκάλυπτη αστυνομική βαναυσότητα στην αντιμετώπισή τους, κατέδειξαν τα περιορισμένα περιθώρια ελιγμών από την πλευρά των κρατούντων και του πολιτικού προσωπικού τους. Μια σημαντική μερίδα της νεολαίας ήρθε σε επαφή και αξιοποίησε τις πλούσιες αγωνιστικές παρακαταθήκες της κατάληψης και της αμεσοδημοκρατικής συνέλευσης, αλλά βίωσε, επίσης, και εμπράκτως την εχθρική πολιτική του ΚΚΕ και την κρατική βία.

Η περιοχή των Εξαρχείων, ως πόλος συσπείρωσης και έλξης του πιο ανήσυχου και ανιδιοτελούς τμήματος της ελληνικής νεολαίας, βρέθηκε στο στόχαστρο των κρατικών μεθοδεύσεων με αποκορύφωμα τη δολοφονία του Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου από δύο ένστολους εκπροσώπους του «νόμου και της τάξης».

Η στυγερή δολοφονία του 15χρόνου μαθητή αποτέλεσε τη θρυαλλίδα για τα γεγονότα του περασμένου Δεκεμβρίου. Μία άλλη δολοφονική απόπειρα, εναντίον της συνδικαλίστριας Κωνσταντίνας Κούνεβα, λειτούργησε πολλαπλασιαστικά στην ανάδειξη επιπλέον κινήσεων αντίστασης στα τέλη του Δεκέμβρη του 2008 και στους πρώτους μήνες του 2009. Νέες συνελεύσεις και καταλήψεις χώρων ή κτιρίων ξεπήδησαν σε αρκετές περιοχές της Αθήνας αλλά και σε άλλες πόλεις της Ελλάδας, προσπαθώντας να κρατήσουν ζωντανό το πνεύμα γενικευμένης ανυπακοής που χαρακτήρισε τα γεγονότα του Δεκεμβρίου. Όσο η κρατική αναλγησία και η εμφανής συνεργασία της αστυνομίας με ακροδεξιές ομάδες συνεχίζονταν απτόητες, τόσο οι νέες αυτές κοινότητες αγώνα άφηναν ανοιχτούς λογαριασμούς με τον κρατικό μηχανισμό. Έτσι, λοιπόν, η κοινωνική έκταση και αποδοχή που είχαν τα λεγόμενα «νέα Δεκεμβριανά» σε πολλές γειτονιές του κόσμου, αποτέλεσε μία ανησυχητική υπόθεση, την οποία το ελληνικό κράτος εκαλείτο να αντιμετωπίσει. Το γεγονός μάλιστα ότι στην περίοδο που ακολούθησε υπήρξε από τη μια πλευρά διεύρυνση των αυτοοργανωμένων κινήσεων αντίστασης στο ελλαδικό χώρο και από την άλλη ορισμένα βίαια χτυπήματα κατά αστυνομικών, διαμόρφωσε μία εικόνα επικινδυνότητας για το πολιτικό «άκρο».

Το Δεκέμβρη του 2008 ο κρατικός μηχανισμός, βαλλόμενος πανταχόθεν, επέλεξε να μη δυναμιτίσει το ήδη τεταμένο κοινωνικό κλίμα, περιοριζόμενος στη σύλληψη εκατοντάδων ανθρώπων και στην προφυλάκιση αρκετών εξ αυτών. Όταν διαισθάνθηκε ότι η «φουρτούνα είχε περάσει», επιχείρησε να περάσει στην αντεπίθεση, εξαπολύοντας, με αιχμή του δόρατος το μεταναστευτικό ζήτημα, ένα κύμα αστυνομοκρατίας και παρακρατικής τρομοκρατίας. Η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας θεώρησε πλέον πως σε αυτόν τον πόλεμο κατά του αντίπαλου «άκρου» (συμπεριλαμβάνοντας σε αυτό ακόμα και τον ΣΥΡΙΖΑ) διαθέτει την πρωτοβουλία των κινήσεων, δίχως, βέβαια, να αποκλείει τη σύμπραξη και των ακροδεξιών δυνάμεων. Αυτή η στρατηγική διαμόρφωσε το κατάλληλο κλίμα για το ξενοφοβικό αίσχος στην πλατεία του Αγίου Παντελεήμονα αλλά και για αρκετές μικροεπιθέσεις σε αυτοδιαχειριζόμενους χώρους.

Έτσι λοιπόν, το κύριο πολιτικό χαρακτηριστικό της χρονιάς που πέρασε ήταν η ριζοσπαστικοποίηση ενός τμήματος της κοινωνίας με, ενίοτε, όρους ανοιχτής αμφισβήτησης του πολιτικού συστήματος, το οποίο ωστόσο δεν κατάφερε να προκαλέσει τομές που θα βελτίωναν τις συνθήκες κοινωνικής διαβίωσης, ελλείψει σημαντικών αγώνων των εργαζομένων. Η ανοιχτή συμπαράταξη του ΚΚΕ με άλλες κοινοβουλευτικές δυνάμεις, όπως τους σοβινιστές του ΛΑΟΣ και τους κατασταλτικούς μηχανισμούς, αλλά και η εκ μέρους του υιοθέτηση των πιο συντηρητικών αντιλήψεων της ελληνικής κοινωνίας, έπαιξε οπωσδήποτε ένα ρόλο. Από την άλλη πλευρά, μια παλαιοκομματικού τύπου δεξιά κυβερνητική πολιτική ανέσυρε από τη λήθη τα πιο αντιδραστικά ιδεολογήματα στοχεύοντας στην παραδοσιακή εκλογική βάση των νοικοκυραίων, δείχνοντας ότι αγωνιούσε να γαντζωθεί πάση θυσία στην εξουσία. Μια πολιτική που διόγκωνε διαρκώς τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα, διαμορφώνοντας συνθήκες κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής ασφυξίας.

Μπροστά στο διαφαινόμενο πολιτικό αδιέξοδο και για την αναστήλωση του τρωθέντος κύρους του πολιτικού συστήματος, το καθεστώς της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας διαθέτει ένα στρατηγικό όπλο: την ομαλή εναλλαγή των κομμάτων στην εξουσία. Η κουρασμένη ελληνική κοινωνία ήταν ανίκανη αλλά και απρόθυμη να εμπνευστεί από τα γεγονότα του Δεκεμβρίου, να εμβαθύνει στη σημασία τους και να εξαγάγει τα απαραίτητα συμπεράσματα. Αναπαρήγε σε πολύ μεγάλο βαθμό την περιρρέουσα ατμόσφαιρα φόβου και την καχυποψία προς τους μετανάστες, απέχοντας ωστόσο από το να τής δώσει καθοριστική –για την κυβερνητική εξουσία– πολιτική έκφραση.

Η άμεση και «θριαμβευτική» άνοδος του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία, αποτέλεσε τη μόνη δυνατή καθεστωτική πολιτική επιλογή αλλά και μια, κατά κάποιο τρόπο, απαίτηση προς την κοινωνική και πολιτική ομαλότητα. Η νεογλώσσα του προοδευτισμού, που έφερε ο Γ. Παπανδρέου και το τεχνοκρατικό του επιτελείο στο πολιτικό προσκήνιο, επιχειρεί να διαμορφώσει μία ευρύτερη πολιτική και κοινωνική συμμαχία, προκειμένου να προχωρήσει στην εφαρμογή των επόμενων σοσιαλφιλελεύθερων επιταγών. Σε αυτή τη νέα κεντρώα φιλελεύθερη συμμαχία χωράνε πολλά. Η «πράσινη ανάπτυξη» αποτελεί πεδίο ανάπτυξης της διεθνούς οικονομίας με τεράστια οφέλη για τις ασχολούμενες με αυτήν κατασκευαστικές εταιρείες. Η νέα κυβέρνηση προσπαθεί να ενσωματώσει στο πρόγραμμά της βασικές κατευθύνσεις περιβαλλοντικής ευαισθησίας κομμάτων όπως οι Οικολόγοι Πράσινοι και ο ΣΥΡΙΖΑ, αλλά και ενός μεγάλου τμήματος της κοινωνίας.

Βασική ωστόσο επιδίωξη της νέας κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ είναι η θέσπιση ενός κοινωνικού συμφώνου που θα διασφαλίζει την αδιατάρακτη λειτουργία του συστήματος χωρίς τις εντάσεις και τους εκτροχιασμούς της προηγούμενης περιόδου. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, η περιθωριοποίηση και εξουδετέρωση της πολιτικής απήχησης στην κοινωνία κάθε ανατρεπτικού λόγου αποτελεί προτεραιότητα για τη νέα κυβέρνηση. Αξιοποιώντας προσχηματικά τις τελευταίες ένοπλες επιθέσεις, η κυρίαρχη νεογλώσσα επιχειρεί να οικοδομήσει μια πλατιά πολιτική και κοινωνική συμμαχία για την εξουδετέρωση των «άκρων». Η προσπάθεια περιθωριοποίησης του αντιεξουσιαστικού «άκρου», με την -όχι πάντα σιωπηρή- σύμπλευση της κοινοβουλευτικής αριστεράς, αποτελεί μία από τις προτεραιότητες της σημερινής κρατικής στρατηγικής. Κανένα είδος ακηδεμόνευτης οργανωμένης αντίστασης δεν μπορεί να είναι επιτρεπτό, τη στιγμή μάλιστα που η οικονομική κρίση μπορεί ανά πάσα στιγμή να προκαλέσει νέες κοινωνικές εκρήξεις.

Η εμπέδωση μιας πολιτικής και κοινωνικής συμμαχίας από την πλευρά των κρατούντων θεσμών (κόμματα, γραφειοκρατικός συνδικαλισμός, μέσα μαζικής ενημέρωσης κτλ.) θα μπορέσει πολύ πιο εύκολα να ευοδωθεί, αν ο ελευθεριακός λόγος και πράξη παραδώσει βορά στον καταιγισμό της κυρίαρχης προπαγάνδας τα διαφιλονικούμενα κοινωνικά πεδία. Η αποσάθρωση του κοινωνικού ιστού παρέχει στην εξουσία την ευκαιρία να πλασάρει το ιδεολόγημα της ασφάλειας, αλλά και το μύθο του ενός και μοναδικού δρόμου πορείας της ιστορίας, εκείνου της καπιταλιστικής («πράσινης» ή μη) ανάπτυξης.

Η ταξική προσέγγιση δεν μπορεί παρά να είναι μία από τις σημαντικές διαστάσεις στην άρθρωση της ελευθεριακής δράσης και λόγου, σε μια ιστορική συγκυρία όπου η συγκέντρωση πλούτου στα χέρια των λίγων επιτείνεται, όπου οι εργασιακές συνθήκες επιδεινώνονται, με το φάσμα της ανεργίας να ορθώνεται απειλητικά. Ωστόσο, η ταξική οπτική δεν μπορεί και δε θα μπορούσε ποτέ να συλλάβει συνολικά την πολυσύνθετη φύση των σχέσεων κυριαρχίας: ο εργατοκεντρισμός τείνει να ανακαλύπτει θύλακες ταξικής και κοινωνικής συνείδησης με… προσαυξημένα, πάντοτε σε σχέση με την πραγματικότητα, ποσοστά.

Από την άλλη πλευρά, η προσπάθεια των τελευταίων χρόνων για τη διαμόρφωση νέων μορφών αγώνα σε τοπικό επίπεδο με ευρύτατη κοινωνική απεύθυνση διανοίγει πρωτόγνωρους ορίζοντες για την εξάπλωση και εδραίωση της ελευθεριακής προοπτικής. Αυτές οι ενδιαφέρουσες μικροκοινότητες μέσα στο αχανές αστικό τοπίο της Αθήνας και

της Θεσσαλονίκης χρειάζονται πλέον τη διασαφήνιση και εξειδίκευση ορισμένων χαρακτηριστικών τους προκειμένου να προχωρήσουν στο επόμενο στάδιο της εδραίωσης της παρουσίας τους. Αν η τοπική συνεύρεση και σύμπραξη κατοίκων πάνω σε επιμέρους ζητήματα αποτιμάται θετικά, η ίδια η πραγματικότητα καλεί επιτακτικά στην ενασχόληση με το κοινωνικό ζήτημα εδώ και τώρα. Η βελτίωση της ποιότητας της ζωής και η προστασία του φυσικού και αστικού περιβάλλοντος μέσα από τα αποκαλούμενα «κινήματα πόλης» παραμένει μια περιορισμένη και ανώδυνη διέξοδος εκτόνωσης όσο δε συνοδεύεται από την ανάπτυξη ενός κοινωνικού συνδικαλισμού, καθολικά ανταγωνιστικού προς τις συστημικές επιλογές, ο οποίος σε τοπικό-περιφερειακό επίπεδο μπορεί να διαμορφώσει μία διττή παρουσία τόσο μέσα από κινήσεις αντίστασης όσο και μέσα από μία κοινοτικού χαρακτήρα έμπρακτη αντιμετώπιση των καθημερινών αναγκών, νοούμενη ως μία ανοιχτή, και σε καθημερινή αλληλεπίδραση με το κοινωνικό περιβάλλον, διεργασία και όχι σαν μία μικρή νησίδα αυτοοργάνωσης.

«Κάθε αληθινή ζωή», λοιπόν, «είναι μία συνάντηση», όπως αναφέρει και ο συγγραφέας. Γι' αυτό, απέναντι στον τεχνοκρατισμό της «πράσινης ανάπτυξης» και το αίσθημα «ασφάλειας» και ευταξίας του εξατομικευμένου πολίτη, οφείλουμε να αναδείξουμε τις αξίες της αλληλεγγύης και της αυτοοργάνωσης, να καταδείξουμε τη σημασία του συνεχούς αγώνα για την υπεράσπιση της ανθρώπινης κοινότητας και της φύσης, της κοινωνικοποίησης των αναγκών και των αγαθών. Αυτή είναι η πρόκληση με την οποία καλούμαστε να αναμετρηθούμε.

η συντακτική ομάδα

Κεντρική διάθεση
Βιβλιοπωλείο "Αλφειός",
Χαριλάου Τρικούπη 22,
τηλ. 210 3623092

Προηγούμενα τεύχη του περιοδικού μπορείτε να βρείτε στα εξής σημεία:

Αθήνα
στον χώρο των εκδόσεων της "Ελευθεριακής Κουλτούρας" (Ερεσσού 52, Εξάρχεια)

Θεσσαλονίκη
στο βιβλιοπωλείο "Κεντρί"
(Δημητρίου Γούναρη 22 - πεζόδρομος Ναυαρίνου)

Βόλος
στο βιβλιοπωλείο "Subway"
(Π. Μελά 22)

Οι φωτογραφίες του τεύχους είναι του Φ.Κ.

περιεχόμενα

«Γρίπη»: το καθεστώς διαρκούς απειλής και η επίθεση στις ανθρώπινες κοινότητες
Γιώργος Κυριακού 6

Αγρός αυτοδιαχειριζόμενο κατειλημμένο έδαφος
Φάνης Ευθυμιάδης 10

Λίγα πρώτα λόγια για τη Συνεταιριστική Παράκαμψη Μεσαζόντων (Σ.ΠΑ.ΜΕ.) 13

Σχετικά με το νεο-αναρχισμό
Tomás Ibañez 15

Η βιοπολιτική της ελευθερίας
Andrea Papi 21

Τα οικονομικά σε μια κοινωνία κοινωνικής οικολογίας
Peter Staudenmaier 25

Εργατική εξουσία και ρώσικη επανάσταση
Tom Wetzel 31

Οι sections του Παρισιού (β΄ μέρος)
Διονύσης Γιαννακόπουλος 43

Ο χορτοφάγος Ελιζέ Ρεκλύ: Εισαγωγικά σχόλια για το άρθρο «Περί χορτοφαγίας» του Ρεκλύ
Σταύρος Καραγεωργάκης 52

Περί χορτοφαγίας
Elisée Reclus 56

Η εν Κρήτη Σοσιαλιστική Πολιτεία του Σταύρου Καλλέργη
- Ο δήμος στην πολιτική σκέψη των πρώιμων ελλήνων σοσιαλιστών
Θανάσης Μπέλτσιος 62

Κυκλοφορία ελευθεριακών ιδεών 68

Ευτοπική Βιβλιοθήκη: για τη συνάντηση της FICEDL 74

Επί του πιεστηρίου: λίγα λόγια για τα γεγονότα του τελευταίου Δεκέμβρη 83

«Γρίπη»: το καθεστώς διαρκούς απειλής
και η επίθεση στις ανθρώπινες κοινότητες

Η γρίπη SARS, η γρίπη των πουλερικών στο παρελθόν, η νέα γρίπη σήμερα, καθώς και ό,τι αντίστοιχο ακολουθήσει ως πανδημικό φαινόμενο, εντάσσονται στη δημιουργία ενός καθεστώτος διαρκούς απειλής. Αυτά αποτελούν διεθνώς κάποια από τα βασικά όπλα της πολιτικής εξουσίας, μαζί με τον «ατέρμονο πόλεμο» ενάντια στην «τρομοκρατία» αλλά και την απειλή για την περιβαλλοντική καταστροφή, προκειμένου να επιτυγχάνει τον παγκόσμιο κοινωνικό έλεγχο αλλά και να τροφοδοτεί την οικονομία της αγοράς, μέσω της προώθησης της πανάκειας των νέων φαρμακευτικών σκευασμάτων για την αντιμετώπιση των πανδημιών ή των νέων ασθενειών. Αντίστοιχα και με το AIDS, το καθεστώς κυριαρχίας είχε λειτουργήσει προ 25ετίας μέσω της διασποράς του πανικού αλλά και της εξαγγελίας άλλων φαρμακευτικών σκευασμάτων. Με αυτόν τον τρόπο έχει αποκτήσει εμπειρία για το πώς θα δημιουργεί ή θα χειρίζεται κρίσεις σχετικές με το οριακό θέμα της υγείας, προς όφελος του συστήματος.

Το γεγονός ότι τα θύματα από την εποχική γρίπη είναι συντριπτικά περισσότερα από τις νέες μορφές γρίπης δεν σημαίνει τίποτε για τους μηχανισμούς οι οποίοι λειτουργούν ως συγκοινωνούντα δοχεία με τα κράτη, με στόχο την προώθηση των προϊόντων τους. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, οι πολυεθνικές φαρμακευτικές εταιρίες και τα κράτη συμπλέουν ως μια ενιαία ομάδα στους σκοπούς που προαναφέρθηκαν: αφενός στον κοινωνικό έλεγχο -μέσω της θεσμικής προώθησης απαγορεύσεων ή οδηγιών με στόχο ένα πιο φοβικό μοντέλο σχέσεων (με πρόσχημα την προφύλαξη από τη γρίπη)- και αφετέρου στην αναπαραγωγή της ήδη γιγάντιας αγοράς σκευασμάτων από τα κράτη και την προώθησή τους μέσω των εθνικών συστημάτων υγείας.

Η υποκρισία των μηχανισμών αυτών βρίσκεται στο ζενίθ. Εκατομμύρια άνθρωποι και κυρίως παιδιά στις χώρες του Νότου πεθαίνουν από απλές ασθένειες που σχετίζονται με την έλλειψη στοιχειωδών όρων υγιεινής, όπως επίσης και σε χώρες του ανεπτυγμένου καπιταλιστικά Βορρά, όσοι παρίες βρίσκονται στο περιθώριο της κοινωνίας (μειονότητες, άστεγοι, γκέτο κλπ). Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα ότι με ελάχιστο κόστος μπορούν να γλιτώσουν εκατομμύρια παιδιά από την ελονοσία ή, με έναν ελαχίστως διαφορετικό σχεδιασμό, μπορούν εκατομμύρια άνθρωποι να έχουν πρόσβαση στο πόσιμο νερό. Αντίθετα, οι μηχανισμοί αυτοί χρησιμοποιούν την υπόθεση της υγείας και της περίθαλψης, ένα οριακό και κρίσιμο ζήτημα για την κοινωνία, προκειμένου να προκαλούν ολοένα και μεγαλύτερο χάσμα και ταξική διαίρεση. Το σύστημα εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο, έχει ως όχημα την προσδοκία για το αγαθό της υγείας, τροφοδοτώντας ολοένα και περισσότερο τις μαζικές αυταπάτες, μετατρέποντάς το σε εμπόρευμα μέσω της φιλελευθεροποίησης και της ιδιωτικής λύσης. Εκατομμύρια άνθρωποι συμμετέχουν σ' αυτή τη διαδικασία, μέσω των συναινετικών πολιτικών επιλογών τους, σε μια εποχή που τα πάντα τείνουν να είναι μετρήσιμα και εμπορεύσιμα.

Η Υγεία αφορά την καθημερινότητά μας, την εργασία μας, τις ανθρώπινες σχέσεις, το φυσικό περιβάλλον, τις συνήθειές μας, δηλαδή βασικά το ίδιο το πολιτισμικό μας μοντέλο. Η επιδείνωση των ασθενειών που παίρνουν τη μορφή επιδημιών και πανδημιών λόγω της μεγάλης δυνατότητας

μετακινήσεων, σχετίζεται με την υπερσυγκέντρωση πληθυσμών και την ατέρμονη αστικοποίηση, τις βιομηχανικές τροφές που καταναλώνουμε, τα ωράρια εργασίας μας, το άθλιο περιβάλλον που κληροδοτούμε στα παιδιά μας, τις συνθήκες παραγωγής της τροφής που καταναλώνουμε, τα ήθη της πλήρους εξατομίκευσης των αναγκών μας και της ικανοποίησής τους. Η Υγεία και η κοινωνική της εικόνα είναι άμεσα συνδεδεμένη με το που ζούμε και πώς ζούμε.

Η περίοδος χαρακτηρίζεται από μια διαρκή και παρατεταμένη αγοραιοποίηση του θεσμού της Υγείας σε όλο τον κόσμο, με πιο χαρακτηριστικό το αμερικάνικο παράδειγμα, αυτού δηλαδή της μεγάλης σύγκρουσης μεταξύ ενός άκρατου φιλελευθερισμού και του μοντέλου κρατικού παρεμβατισμού και πρόνοιας. Σε διεθνές επίπεδο προωθούνται οι ιδιωτικές ασφαλίσεις, η έκπτωση των παροχών στις δημόσιες ασφαλίσεις, η αγορά δομών περίθαλψης από το ιδιωτικό κεφάλαιο, η προώθηση των ιδιωτικών δομών διάγνωσης και περίθαλψης, η προώθηση φαρμακευτικών σκευασμάτων αλλά και αναλώσιμου υλικού από μεγάλες εταιρίες κλπ. Το κράτος αναλαμβάνει ολοένα και περισσότερο τον αρχετυπικό του ρόλο: του φοροεισπράκτορα και του μπάτσου. Οι κοινωνικές δομές και παροχές (υγεία, εκπαίδευση, μεταφορές, περιβάλλον, καθημερινές ανάγκες κλπ.) υποβαθμίζονται και συστηματικά εγκαταλείπονται, ενώ οι ελλείψεις τους αποτελούν δομικό στοιχείο του συστήματος κυριαρχίας και εκμετάλλευσης. Οι παροχές ήταν ένα κεκτημένο άμεσα συνδεδεμένο με θεσμούς του κράτους πρόνοιας και είχαν ένα αντισταθμιστικό βάρος απέναντι στο βιοτικό επίπεδο που προέβαλε το μπλοκ της Ανατολικής Ευρώπης, με στόχο την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης για τη λειτουργία της καπιταλιστικής μηχανής. Τώρα που οι εργάτες είναι λιγότερο αναγκαίοι, τώρα που το αντίπαλο δέος έχει μεταφερθεί σε μια εξωτική ισλαμική τρομολαγνεία, οι όποιες ακόμα παροχές έχουν απλώς το χαρακτήρα του ελέγχου κρίσεων που θα μπορούσαν να επιφέρουν σοβαρές ανακατατάξεις.

Στην ελληνική της εκδοχή η λογική ανασύνταξης του συστήματος, σημαίνει την ενοποίηση προς τα κάτω των παροχών των ταμείων, το περίφημο «ασφαλιστικό» που τμήμα του είναι πλέον νόμος του κράτους, τη μείωση των συντάξεων, την αύξηση των ορίων ηλικίας για τη συνταξιοδότηση, την πώληση μεγάλων τμημάτων των δομών υγείας και περίθαλψης στο ιδιωτικό κεφάλαιο, την προώθηση της ιδιωτικής υγείας και ασφάλισης (διαφήμιση του ίδιου του πρώην υπουργού Υγείας για το ιδιωτικό «Ιατρικό Κέντρο»), την υποβάθμιση των σχολών υγείας και πρόνοιας, τις νέες εργασιακές συνθήκες στις δομές της περίθαλψης, τις τεράστιες ελλείψεις σε προσωπικό και εξοπλισμό στις δομές υγείας, την κοστολόγηση υπηρεσιών, τη διαγραφή από τις λίστες φαρμάκων έναντι της προώθησης άλλων πιο ακριβών, την μεγαλύτερη σύνδεση της αγοράς με τη νοσοκομειακή περίθαλψη και τέλος, την εγκατάλειψη και υποβάθμιση της όποιας Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας. Η προσαρμογή αυτή δεν μπορεί παρά να περιλαμβάνει και την ιδιαιτερότητα του βαλκανικού φαινομένου, ενός μοντέλου δηλαδή εθελούσιας προσφυγής στην ιδιωτική υγεία («έχουμε τον καλύτερο γιατρό») καθώς και το περίφημο μπαξίσι (φακελάκι) που αποτελεί ίδιον συστατικό των κυρίαρχων μοντέλων σχέσεων στο εθνικό σύστημα υγείας.

Μέσα σ' αυτό το διεθνές πλαίσιο, η προώθηση του καθεστώτος διαρκούς απειλής σημαίνει ότι ο εχθρός αναγνωρίζεται μόνο στην ασθένεια κι όχι στις συνθήκες που την επιδεινώνουν ή την αναπαράγουν. Αυτό που λειτουργεί είναι ό,τι έχει μάθει χρόνια να λειτουργεί αποτελεσματικά: το κράτος και η αγορά. Το κράτος, τείνει να δημιουργεί ένα γραφειοκρατικό σχεδιασμό ελέγχου του πληθυσμού, καθώς και προβολής ενός μοντέλου σχέσεων στο οποίο ο καθείς μπορεί να είναι και φορέας του εχθρού-ασθένειας. Η πρόληψη, η πρωτοβάθμια φροντίδα, η γνώση γενικά για την υγεία και το ανθρώπινο σώμα ή γενικά μια ολιστική προσέγγιση δεν είναι παρά μηδενικά γι' αυτούς τους μηχανισμούς και την αγορά. Το μοντέλο που κυριαρχεί είναι η αντιμετώπιση του συμπτώματος, ενώ άλλα μοντέλα εντάσσουν σε τμήμα της αγοράς την όποια αμφισβήτηση, δημιουργώντας το αγοραστικό κοινό των εναλλακτικών μορφών θεραπείας και διάγνωσης.

Έτσι, τα μέτρα για την αντιμετώπιση της πανδημίας στην Ελλάδα, ξεκίνησαν συμβολικά –μάλλον- από την επίσκεψη του πρώην υπουργού Αβραμόπουλου στον πρόεδρο της Δημοκρατίας. Τον ενημέρωσε για την μεγάλη παραγγελία των ταμιφλού και στη συνέχεια ο δεύτερος, ως πατέρας του έθνους γυρνώντας προς τις κάμερες και μιλώντας ουσιαστικά προς τους τηλεθεατές είπε: «Τ' ακούτε; Σπίτια σας!». Μαζί με τις παραγγελίες για την ανάσα της αγοράς ήρθαν και τα μέτρα στις δομές υγείας όπως και στις δομές της εκπαίδευσης. Ίσως το μοναδικό θετικό είναι ότι σε όλες τις τουαλέτες των σχολείων έχει μπει σαπούνι, αλλά πλέον οι οδηγίες του Υπουργείου Παιδείας για την γρίπη προβλέπουν την απαγόρευση εναγκαλισμών, ασπασμών, χειραψιών, ανταλλαγή μολυβιών, την χωροθέτηση των παιδιών στις αίθουσες και στο προαύλιο, προβλέπουν τη συχνή χρήση αντιμικροβιακών μαντιλιών μιας χρήσης, γεγονός που πλέον αποτελεί καθημερινή κουλτούρα. Αν προσθέσουμε σ' αυτό και την υποχρεωτική και συχνή κατά τη διάρκεια της σχολικής ημέρας απολύμανση χερουλιών (από τις καθαρίστριες οι οποίες δεν εργάζονται τις εργάσιμες ώρες) και ειδών κοινής χρήσης ή τη δημιουργία χώρων παραμονής ασθενών μαθητών, τη χρήση μάσκας κλπ. τότε μιλάμε για την πανδημία πανικού, την ενδημία ελέγχου και την αποδημία λογικής.

Το τι μπορούν να πετύχουν με τους χειρισμούς τους είναι ίσως λιγότερα απ' όσα περιμένουν, αλλά σίγουρα το μοντέλο των κοινωνικών σχέσεων γίνεται περισσότερο φοβικό, η αγορά αναθερμαίνεται με τα είδη καθημερινής χρήσης για την υγιεινή και άπειρες εργατοώρες μεταμορφωμένες σε πακτωλό δημοσίου χρήματος περνάνε στα χέρια των φαρμακευτικών εταιριών που θα πουλήσουν το ταμιφλού. Είναι επίσης άγνωστο κατά πόσο το ίδιο αυτό το εμβόλιο δεν θα προκαλέσει περισσότερες αρνητικές συνέπειες από μια γρίπη που μπορεί και να ενισχύσει κάτω από συνθήκες υγείας, διατροφής και ξεκούρασης, τον ίδιο τον ανθρώπινο οργανισμό.

Δεν θα χρειαστεί να αναζητήσουμε την εξήγηση σε συνωμοσίες που εξυφαίνονται από πίσω μας. Δεν είναι απαραίτητο να δουλεύει ο κακός Ντόναλντ Ράμσφελντ για λογαριασμό φαρμακευτικών εταιριών. Δεν είναι απαραίτητο κάποιος παρανοϊκός επιστήμονας (όπως στα αμερικανικά κόμιξ) να απεργάζεται την καταστροφή του κόσμου και να στέλνει ιούς και ασθένειες παντού. Δεν είναι απαραίτητο να στείλουν μολυσμένα εμβόλια για να μολύνουν τους πληθυσμούς. Δεν κρύβεται σχεδόν τίποτα σ' αυτή τη διαδικασία αναπαραγωγής καθεστώτος διαρκούς απειλής. Είναι άπλετα εμφανής ο καπιταλισμός και η εξουσία, κι ένας κόσμος που όσο δεν ενώνει τις δυνάμεις του θα φοβάται και θα συναινεί σε μέτρα εναντίον του.

Οι τεχνικές άσκησης εξουσίας ανανεώνονται κι απέναντι σ' αυτά μόνο ένας άλλος πολιτισμός μπορεί να αντιπαρατεθεί. Ένας κόσμος αλληλεγγύης, φροντίδας και μέριμνας. Ένας κόσμος αγώνων βάσης και διεκδίκησης για τη δημόσια καθολική και δωρεάν υγεία όπως και για την ανάκτηση της απαλλοτριωμένης γνώσης.

Διότι «…εν μέρει τουλάχιστον η υγεία ενός πληθυσμού εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο οι πολιτικές ενέρ-

γειες διαμορφώνουν τον περίγυρο και δημιουργούν τις περιστάσεις εκείνες, που ευνοούν την αυτοδυναμία και την αξιοπρέπεια για όλους, κυρίως για τους αδύνατος. Κατά συνέπεια, το επίπεδο υγείας θα είναι το καλύτερο δυνατό όταν το περιβάλλον βοηθά να εκδηλωθεί η αυτόνομη, προσωπική, υπεύθυνη ικανότητα των ανθρώπων να τα βγάζουν πέρα με τις δυσκολίες… Το επίπεδο της υγείας μιας κοινωνίας αντιστοιχεί στο βαθμό κατά τον οποίο είναι διανεμημένα σ' όλους τους ανθρώπους τα μέσα και η υπευθυνότητα να τα βγάζουν πέρα με τις αρρώστιες…». Ιβάν Ίλιτς, *Ιατρική Νέμεση*, μτφρ. Βασίλης Τομανάς, Εκδοτική ομάδα, Θεσσαλονίκη 1986.

Γιώργος Κυριακού

Φθινόπωρο 2009, Αίγινα

Αγρός αυτοδιαχειριζόμενο κατειλημμένο έδαφος

Η οικονομική και πολεοδομική οργάνωση του αστικού χώρου αποτελούσε ανέκαθεν ένα πολύ σημαντικό ζήτημα για την εξουσία. Μέσα από αυτήν επιβάλλονται τόσο η επιβολή της κυριαρχίας στο θέμα του ελέγχου του αστικού πληθυσμού, όσο και η λογική της οικονομικής εκμετάλλευσης. Έτσι, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια εντεινόμενη προσπάθεια του κράτους και του κεφαλαίου για τον επανακαθορισμό των όρων χρήσης της γης και τη χωροταξική αναδιοργάνωση του αστικού ιστού. Σε αυτό το σημείο αναδεικνύεται το ζήτημα της τύχης των δημόσιων χώρων οι οποίοι βρίσκονται ακριβώς στο στόχαστρο της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας. Όμως, όσο περισσότερο ανοίγει η όρεξη της κυριαρχίας για αρπαγή και εκμετάλλευση, άλλο τόσο μεγαλώνει και ο αριθμός των ανθρώπων που επιλέγουν να εναντιωθούν και να αντισταθούν στα αδηφάγα σχέδια τους. Τότε γεννιούνται αγώνες για την υπεράσπιση των δημόσιων χώρων στις πόλεις οι οποίοι μέσα από την ποικιλομορφία των προταγμάτων και των επιμέρους πρακτικών τους συνθέτουν το μωσαϊκό μιας πραγματικής κοινωνικής αντίστασης. Μια ιδιαίτερη ψηφίδα αυτού του μωσαϊκού αποτελεί το εγχείρημα του Αγρού, του αυτοδιαχειριζόμενου κατειλημμένου εδάφους στο Πάρκο περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης "Αντώνης Τρίτσης" που βρίσκεται στα όρια των δήμων Ιλίου, Καματερού και Αγίων Αναργύρων.

Το συγκεκριμένο πάρκο είναι ό,τι έχει απομείνει από ένα τεράστιο τσιφλίκι το οποίο περνώντας από τα χέρια τούρκων τσιφλικάδων, ελλήνων βασιλιάδων και διαφόρων άλλων κρατικών και ιδιωτών μεγαλοϊδιοκτητών, απέκτησε τον ενιαίο θεσμικά χαρακτήρα του το 1987, ενώ το 2002 άνοιξε και επίσημα τις πόρτες του ύστερα από την οριστική διαμόρφωσή του σε πρότυπο πάρκο περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης. Από εκείνο το σημείο και μετά ξεκινά μια διαδικασία αρκετά γνώριμη όσο αφορά την τύχη των δημόσιων χώρων στην Ελλάδα και τυπική ως ένα βαθμό της αντίληψης περί δημόσιων χώρων για την κυριαρχία. Ο φορέας διαχείρισης του πάρκου, στον οποίο σημαντικό ρόλο παίζουν οι τρεις όμοροι δήμοι, αδιαφορώντας για τη λειτουργία του χώρου και των υποδομών του, δημιουργεί ένα σκηνικό μερικής εγκατάλειψης. Με αυτόν τον τρόπο άνοιξε ο δρόμος για την περαιτέρω εκμετάλλευση του πάρκου. Με το πρόσχημα της έλλειψης πόρων και της ανεπαρκούς χρηματοδότησης εκχωρήθηκαν κομμάτια γης και έτσι ξεφύτρωσαν μέσα στο πάρκο διάφορα μικρά και μεγάλα μαγαζάκια, όπως το κατάστημα βιολογικών ειδών, το λούνα πάρκ, η καφετέρια και ένα εκθετήριο ερπετών.

Εντός αυτού του πάρκου ξεκίνησε να υπάρχει από τις 16 Μαΐου του 2009 ο Αγρός, με την κατάληψη ενός στεγασμένου χώρου και ενός κομματιού γης. Πολλοί και πολλές από όσους συμμετέχουν σε αυτό το εγχείρημα δραστηριοποιούνταν για τρία χρόνια στο εγχείρημα του αυτοδιαχειριζόμενου αγρού Καματερού. Όταν οι δραστηριότητες σε αυτό το αγρόκτημα (συλλογική καλλιέργεια της γης, εκδηλώσεις, προβολές, μαθήματα κεραμικής, παιδότοπος) σταμάτησαν εξαιτίας της καταστολής και της έξωσης από ιδιοκτήτες και κρατικές αρχές, αποφασίστηκε η συνέχεια του αγώνα μέσα από την κατάληψη ενός κομματιού γης σε ένα λεηλατημένο δημόσιο χώρο.

Ο αυτοοργανωμένος και συλλογικός αγώνας του Αγρού επικεντρώνεται τόσο στο θέμα της αντίστασης στα σχέδια

όσων έχουν βάλει στο μάτι το πάρκο και γενικά τους δημόσιους χώρους, όσο και στο θέμα της καλλιέργειας της γης. Αυτά συντίθενται σε ένα συνολικό πρόταγμα, στο οποίο αναγνωρίζονται η σύνδεση των κυρίαρχων αναπτυξιακών σχεδίων και το θέμα της διατροφής, με τη συνολική καπιταλιστική διάρθρωση, τα κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα της καταστολής, των εργασιακών σχέσεων, του σεξισμού και του ρατσισμού, βλέποντας στον αγώνα ενάντια στη λεηλασία της φύσης ένα κομμάτι του γενικότερου αγώνα ενάντια στην επιβολή του εξουσιαστικού πολιτισμού.

Στα πλαίσια αυτά ο Αγρός σκοπεύει να αποτελέσει μια ενεργή εστία αντίστασης στα αναπτυξιακά σχέδια των κρατικών και δημοτικών αρχών. Έτσι από την αρχή του εγχειρήματος αναδείχτηκαν τα καίρια ζητήματα της εμπορευματοποίησης και συρρίκνωσης του πάρκου, εντασσόμενα στο γενικότερο πλάνο της ευρύτερης επιθετικής πολιτικής της εξουσίας που αποσκοπεί στη λεηλασία του δημόσιου χώρου και της φύσης. Παράλληλα καταδεικνύεται και η σαφέστατη και αρκετά συνηθισμένη όσον αφορά τη λειτουργία των δημόσιων χώρων στις πόλεις, πρόθεση από τη μεριά της εξουσίας για να αποκτήσει το πάρκο πλήρως ελεγχόμενο χαρακτήρα, με την ενίσχυση των συρματοπλεγμένων περιφράξεων, την ύπαρξη εταιριών security, τον περιορισμό των εισόδων και το περιορισμένο ωράριο λειτουργίας.

Απέναντι σε αυτά, το εγχείρημα του Αγρού αντιτάσσει την αυτοοργάνωση και την αντίσταση. Στις τακτικές εβδομαδιαίες συνελεύσεις που καλούνται να συμμετάσχουν όλοι όσοι αναγνωρίζουν τα χαρακτηριστικά του εγχειρήματος, συζητούνται πολιτικά θέματα, ακούγονται απόψεις, κατατίθενται προτάσεις για τη συνέχεια του αγώνα και έτσι μέσα από ανοικτές διαδικασίες ισότιμα και αντι-ιεραρχικά παίρνονται οι αποφάσεις για τις επόμενες δράσεις και για τα πρακτικά θέματα. Με αυτόν τον τρόπο προτάσσεται η δημιουργικότητα ενάντια στην καπιταλιστική ερήμωση, η συντροφικότητα ενάντια στην μικροαστική ιδιώτευση, η αλληλεγγύη ενάντια στις σχέσεις αλλοτρίωσης.

Με το ίδιο σκεπτικό οι δράσεις που αποσκοπούν στην κοινωνική απεύθυνση αποτελούν μια σταθερά για το εγχείρημα του Αγρού. Γι' αυτόν το λόγο γίνονται συχνά παρεμβάσεις τόσο στο πάρκο όσο και στις γύρω περιοχές, με εκδηλώσεις ενημέρωσης για τα θέματα του πάρκου και των δημόσιων χώρων, με μικροφωνικές παρεμβάσεις, μοιράσματα κειμένων και με προβολές ντοκιμαντέρ και ταινιών σχετικών με ζητήματα που βρίσκονται στο επίκεντρο του αγώνα της συλλογικότητας.

Παράλληλα με τον ίδιο τρόπο προσεγγίζεται από όσους συμμετέχουν στο εγχείρημα και το ζήτημα της καλλιέργειας του κατειλημμένου εδάφους. Βασική επιδίωξη είναι η έμπρακτη κριτική του κυρίαρχου διατροφικού μοντέλου, που περιλαμβάνει τη βιομηχανοποιημένη παραγωγή των αγροτικών προϊόντων, τη χρήση φυτοφαρμάκων και χημικών λιπασμάτων, την εισαγωγή γενετικά τροποποιημένων οργανισμών στην τροφική αλυσίδα και το δίπολο παραγωγού-καταναλωτή. Γι' αυτόν το λόγο γίνεται προσπάθεια συλλογής παραδοσιακών σπόρων (αν έχουν απομείνει τέτοιοι μετά την επέλαση της πράσινης αγροτικής επανάστασης που διέδωσε τις υβριδικές καλλιέργειες), ενώ συγχρόνως φυλάσσονται και σπόροι από τα παραγόμενα είδη για τη σπορά της επόμενης καλλιεργητικής περιόδου. Δεν χρησιμοποιούνται χημικά λιπάσματα παρά μόνο κοπριά και κομπόστ που παράγεται στον Αγρό. Οι καλλιεργητικές μέθοδοι που χρησιμοποιούνται είναι βιολογικές και ήπιες.

Εξίσου σημαντικό όμως είναι και το γεγονός της από κοινού και συλλογικής εργασίας της γης. Η συμμετοχή στις εργασίες φέρνει σε επαφή με την ξεχασμένη ή και άγνωστη σε κάποιους υφή του χώματος, κάνει γνώστες του βιολογικού κύκλου της φύσης με τη γέννηση, την ανάπτυξη και το μαρασμό, δένει ανθρώπινες σχέσεις και καλλιεργεί τους δεσμούς της συντροφικότητας μέσω της συνεργασίας και της κοινής προσπάθειας. Γεγονός που επισφραγίζεται με την από κοινού κατανάλωση, μαζί με φίλους και συντρόφους, των όσων παράγονται, σε συλλογικές κουζίνες που κατά καιρούς οργανώνονται στον Αγρό, αφού η άρνηση της οικονομικής εκμετάλλευσης των λαχανικών που παράγονται είναι μέρος του αντιεμπορευματικού χαρακτήρα του εγχειρήματος. Με αυτόν τον τρόπο προτάσσεται ένας ριζικά διαφορετικός τρόπος λειτουργίας του πάρκου ως ένας ελεύθερος χώρος στον οποίο καθένας και καθεμιά μπορεί να έρθει σε επαφή με τη φύση γενικότερα, αλλά και ειδικότερα με άλλους ανθρώπους, ζώα και φυτά. Ένας χώρος όπου κάποιος μπορεί να τρέξει, να παίξει, να καλλιεργήσει και να αυτομορφωθεί.

Η ύπαρξη του Αγρού τους τελευταίους 6 μήνες έχει προκαλέσει όπως ήταν αναμενόμενο τα κατασταλτικά αντανακλαστικά της εξουσίας. Όλοι οι επίδοξοι σωτήρες του πάρκου, με επικεφαλής τον φορέα διαχείρισης του πάρκου και τους δήμους, έχουν επιδοθεί κατά καιρούς σε διάφορες σπασμωδικές ενέργειες κατά της συλλογικότητας, όπως είναι η διακοπή της παροχής νερού και ηλεκτρικού ρεύματος, οι οποίες αντιμετωπίστηκαν με επιτυχία. Αποκορύφωμα αυτών ήταν η καταστροφή στις αρχές του Οκτώβρη του σπορείου φυτών που είχε δημιουργηθεί με συλλογική εργασία για τη διευκόλυνση της καλλιεργητικής διαδικασίας. Οι αυτουργοί της καταστροφής, δηλαδή ο δήμος Ιλίου και ο συναινών φορέας διαχείρισης πρόβαλαν το επιχείρημα ότι ήταν ακαλαίσθητο. Ένα εξόφθαλμα γελοίο επιχείρημα αφού αυτοί που το διατυπώνουν είναι οι κατεξοχήν υπεύθυνοι για την αισθητική του τσιμέντου, των βαλτωμένων λιμνών και των αυθαίρετων κτισμάτων που αντικρίζει κανείς στο πάρκο. Πολύ περισσότερο είναι ένα επιχείρημα υποκριτικό αφού κρύβει το γεγονός πως στόχος τους ήταν να κτυπηθεί ένα εγχείρημα που στέκεται εμπόδιο στα σχέδια για περαιτέρω κερδοσκοπική εκμετάλλευση, εμπορευματοποίηση και περιστολή της ελεύθερης κοινωνική χρήσης του πάρκου. Απέναντι τους ο Αγρός με αποφασιστικότητα και πάθος αντιτάσσει την αυτοοργανωμένη συλλογική δράση και τον επιθετικό αγώνα ενάντια σε κάθε αρπακτικό σχέδιο της κυριαρχίας που με όχημα την ανάπτυξη επιβουλεύεται τους ελεύθερους χώρους.

Αυτό το ζιζάνιο ήρθε για να μείνει.

Η ανοικτή συνέλευση του Αγρού γίνεται κάθε Κυριακή στις 12:00.

Φάνης Ευθυμιάδης

Για περισσότερα: eleftherosagros.blogspot.com

Λίγα πρώτα λόγια για τη Σ.ΠΑ.ΜΕ.

Όταν θα κυκλοφορεί αυτό το τεύχος της Ευτοπίας το πρώτο πρατήριο της ΣΠΑΜΕ θα έχει ξεκινήσει τη λειτουργία του σε χώρο στην Θεμιστοκλέους 1 με Αποστόλου Παύλου 30, στην περιοχή της Άνω Πόλης της Θεσσαλονίκης. Τα μέλη της ΣΠΑΜΕ, όπως θα δείτε παρακάτω αποσκοπούν στην πώληση προϊόντων δίχως την αποκόμιση κέρδους και την ευρύτερη δημιουργία ενός δικτύου αναλόγων πρατηρίων. Οι ίδιες/ες εξηγούν τους σκοπούς του εγχειρήματός τους στο παρακάτω κείμενο που κυκλοφόρησαν χέρι-χέρι:

Θα περάσουν από πάνω μας όλοι οι τροχοί
στο τέλος
τα ίδια τα όνειρά μας θα μάς σώσουν
Νίκος Καρούζος

Η Συνεταιριστική Παράκαμψη Μεσαζόντων (Σ. ΠΑ.ΜΕ) είναι μια προσπάθεια για τη δημιουργία χώρων διάθεσης (συνεργατικών πρατηρίων) αγροτικών και βιοτεχνικών προϊόντων, τα οποία θα προμηθεύονται απευθείας από τους παραγωγούς και θα τα προσφέρουν στην κοινωνία, χωρίς τα ίδια τα πρατήρια να βγάζουν κάποιο κέρδος. Οι τιμές των αγαθών θα έχουν μία ελάχιστη προσαύξηση προκειμένου να καλύπτονται τα λειτουργικά έξοδα των χώρων, στοχεύοντας να είναι δίκαιες τόσο για τους παραγωγούς όσο και για τους χρήστες των προϊόντων. Η οργάνωση της εργασίας στα πρατήρια θα γίνεται στη βάση της συλλογικότητας, μοιράζοντας τον εργάσιμο χρόνο μεταξύ μας και καθορίζοντας βάρδιες ανάλογα με το χρόνο που μπορεί και θέλει να προσφέρει ο καθένας και η καθεμιά. Τα προς διακίνηση προϊόντα, θα προέρχονται είτε από τους υπάρχοντες συνεταιρισμούς είτε από μεμονωμένους παραγωγούς, ανάλογα με συγκεκριμένα κάθε φορά κριτήρια. Θέλουμε να στηρίξουμε ανθρώπους που μοχθούν και δημιουργούν αγαθά τα οποία ικανοποιούν βασικές και πραγματικές ανάγκες, αλλά και να παλέψουμε για το χτίσιμο νέων συνεταιρισμών. Στις συνελεύσεις μας θα αποφασίζουμε ποια προϊόντα θα διαθέτουμε, με στόχο αυτά να βρίσκονται όσο το δυνατόν πιο κοντά στη λογική ενός αλληλέγγυου εμπορίου. Εμπνεόμαστε από το παράδειγμα του «Συνεταιρισμού για το Εναλλακτικό και Αλληλέγγυο εμπόριο: Ο Σπόρος», ο οποίος στηρίζει προϊόντα που παράγονται από πολιτικά κινήματα όπως αυτό των Ζαπατίστας. Σκοπεύουμε επίσης να ενισχύσουμε εγχώριους παραγωγικούς συνεταιρισμούς (όσους έχουν απομείνει και λειτουργούν σαν τέτοιοι και όχι σαν ιδιωτικές επιχειρήσεις). Όσον αφορά τους μεμονωμένους παραγωγούς, επιδιώκουμε να συμβάλλουμε στην οργάνωσή τους σε νέους συνεταιρισμούς. Τα επιδιωκόμενα χαρακτηριστικά αυτών των συνεταιρισμών είναι σε γενικές γραμμές: η φύση των προϊόντων που θα παράγουν να καλύπτουν πραγματικές και όχι τεχνητές ανάγκες, οι μέθοδοι παραγωγής να είναι συμβατές προς το περιβάλλον, ο ουσιαστικός κοινωνικός έλεγχος και η διαρκής εμβάθυνση των σχέσεων συνεργασίας μεταξύ των μελών τους. Πιστεύουμε ότι αυτοί μπορούν να λειτουργήσουν σε μια κλίμακα στα μέτρα των ανθρώπων και όχι στην τερατώδη βιομηχανική κλίμακα, έτσι ώστε όλα τα στάδια (από την παραγωγή μέχρι και τη διάθεση των προϊόντων) να ελέγχονται πραγματικά από το σύνολο των μελών τους.

Η κίνηση μας θα ζητήσει να φέρει σε επαφή παραγωγούς και χρήστες των προϊόντων και να καλλιεργήσει σχέσεις ουσιαστικής συνεργασίας και αλληλεγγύης μεταξύ τους. Θα συζητάμε από κοινού και θα προτείνουμε λύσεις σε συγκεκριμένα προβλήματα, χωρίς να αναλωνόμαστε σε αδιέξοδες θεωρητικές αναλύσεις. Για το σκοπό αυτό θα οργανώνουμε ανοιχτές συζητήσεις με παραγωγούς (μέλη συνεταιρισμών ή μη), των οποίων τα προϊόντα θα διαθέτουμε στο πρατήριό μας. Το πρατήριο θα έχει τη νομική μορφή ενός Προμηθευτικού Συνεταιρισμού Περιορισμένης Ευθύνης. Όλα τα ζητήματά του θα καθορίζονται και θα ελέγχονται από τις τακτικές μας συνελεύσεις.

Ξέρουμε ότι ο δρόμος είναι μακρύς και δύσκολος. Όμως αξίζει τον κόπο να τον περπατήσουμε.

Για επικοινωνία με τη Σ.ΠΑ.ΜΕ. γράψτε στο e-mail: s.pa.me@hotmail.com ή τηλεφωνείστε στο 6908916685.

Σχετικά με το νεο-αναρχισμό

του Tomás Ibañez

Ο Τόμας Ιμπάνιες, γιος εξόριστων Καταλανών στη Γαλλία, σήμερα είναι καθηγητής ψυχολογίας στην Βαρκελώνη. Το 1964 πρότεινε στην αναρχική νεολαία του Παρισιού, στην οποία δραστηριοποιούνταν, να δημιουργηθεί ένα σύμβολο το οποίο θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως μια κοινή υπογραφή από τις αναρχικές ομάδες. Ήταν το "Α" σε κύκλο, το "οποίο γεννήθηκε στο Παρίσι, άκμασε στο Μιλάνο και το έγραψαν χιλιάδες χέρια στους δρόμους του κόσμου", όπως γράφει ο ίδιος. Συμμετείχε επίσης σε αναρχικές ομάδες που αγωνίζονταν ενάντια στη δικτατορία του Φράνκο, καθώς και στην προσπάθεια ανασυγκρότησης της CNT στην Ισπανία το 1976. Στα ελληνικά έχει μεταφραστεί το κείμενό του "Ο Σίσυφος και το κέντρο" στο βιβλίο "Ο νεοαναρχισμός και η σύγχρονη κοινωνία" (εκδ. Ελευθεριακή Κουλτούρα, Αθήνα, 2008).

Θα ήθελα να διατυπώσω μερικά σχόλια σχετικά με τα νέα αντιεξουσιαστικά κινήματα και το νεοαναρχισμό ή, όπως προτιμώ να τον αποκαλώ, το σύγχρονο αναρχισμό. Δεν πιστεύω βέβαια ότι το όνομα είναι σημαντικό ζήτημα, ούτε ότι πρέπει να εμπλακεί κανείς σε μια εννοιολογική συζήτηση. Στην πραγματικότητα, δεν υπάρχει ένα ρεύμα, ένα δόγμα, μία ταυτότητα που να διεκδικεί ο νεο-αναρχισμός και, κατά τη γνώμη μου, η προσθήκη ενός ακόμη επιθετικού προσδιορισμού στον αναρχισμό δεν έχει κανένα νόημα. Η αναφορά στο νεο-αναρχισμό δεν είναι για μένα παρά ένας πρακτικός και προσωρινός τρόπος για να αναφερθώ σ' αυτό το τμήμα του σύγχρονου αναρχισμού που είναι πολύμορφο, ανοιχτό, μη παγιωμένο και αληθινά σύγχρονο, στο μέτρο που βρίσκεται σε αντιστοιχία με τα χαρακτηριστικά και τις απαιτήσεις του σήμερα.

Ξεκινώντας από τη δική μου εμπειρία, τι διαπιστώνω; Είναι σχεδόν μισός αιώνας που ανήκω στο αναρχικό κίνημα, με διακυμάνσεις βέβαια όσον αφορά την ενεργή δράση μου. Στη διάρκεια αυτού του μισού αιώνα, ο αναρχισμός δεν παρέμεινε στατικός, υπήρξαν αλλαγές, με αποτέλεσμα ο αναρχισμός του 2009 να μην είναι ακριβώς ίδιος με εκείνον του 1960. Στην πραγματικότητα, υπάρχει σήμερα ένα μέρος του αναρχισμού που έχει αλλάξει ελάχιστα σε σχέση με εκείνον που γνώρισα το 1960˙ ένα άλλο μέρος του όμως άλλαξε αισθητά και, σ' αυτές τις αλλαγές, σ' αυτές τις διαφορές παραπέμπει κατά τη γνώμη μου ο όρος νεο-αναρχισμός.

Αν υπάρχει κάτι εντυπωσιακό στο πέρασμα των τελευταίων πενήντα χρόνων, αυτό είναι αναμφίβολα η πολύ μεγάλη εξάπλωση του αναρχισμού έξω από τα όρια του αναρχικού κινήματος. Είναι αλήθεια ότι ο αναρχισμός υπερέβαινε πάντοτε τα όρια του αναρχικού κινήματος, τα οποία σε τελική ανάλυση είναι αρκετά ασαφή, αλλά αυτή η υπέρβαση διευρύνθηκε θεαματικά με το Μάη του 1968 και, στη συνέχεια, με τα μεγάλα κινήματα διαμαρτυρίας του τέλους της δεκαετίας του '90… και αυτό είναι ήδη μια πρώτη διαφορά.

Αυτή η εξάπλωση του αναρχισμού εκτός αναρχικού κινήματος δεν είναι μόνο πιο σημαντική από ότι ήταν στο παρελθόν, αλλά ενέχει και κάπως διαφορετικές όψεις. Στην πραγματικότητα, δεν πρόκειται πια για μια υπέρβαση ουσιαστικά πολιτιστικού τύπου, όπως στην περίπτωση ορισμένων

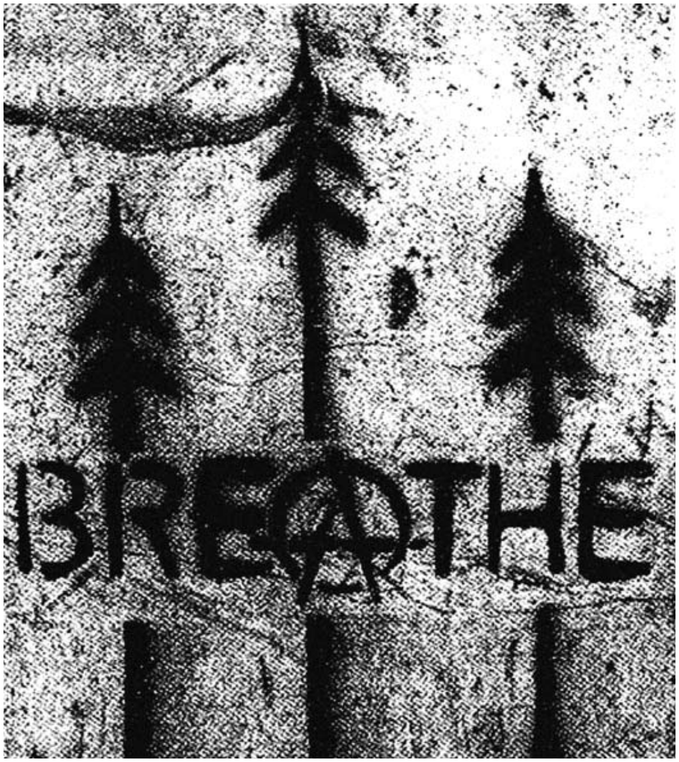
καλλιτεχνών, τραγουδιστών, διανοουμένων που εκδηλώνουν μερικές φορές τη συγγένειά τους με τις αναρχικές ιδέες. Σήμερα, πρόκειται για μια υπέρβαση που εκδηλώνεται στον ίδιο τον πυρήνα ορισμένων αγώνων που διεξάγονται από ανταγωνιστικά κινήματα τα οποία δεν αυτοπροσδιορίζονται άμεσα ως αναρχικά… και αυτό αποτελεί μια δεύτερη διαφορά.

Οι απαρχές αυτής της εξάπλωσης ανάγονται στα τέλη της δεκαετίας του ’60, όταν δημιουργήθηκε μια αρκετά διαφορετική μορφή του αναρχισμού μέσα από τους νέους αγώνες ενάντια στην κυριαρχία, οι οποίοι άρχισαν να εκδηλώνονται εκείνη την εποχή.

Αρχικά, στη δίνη του Μάη του 1968, συγκροτήθηκαν τα Νέα Κοινωνικά Κινήματα, που αγωνίζονταν έχοντας ταυτόσημη βάση, την αναγνώριση ορισμένων υποκειμένων που βίωναν τη διάκριση και το στιγματισμό. Αυτά τα κινήματα δεν ήταν αναρχικά, κάθε άλλο, αλλά προσέγγιζαν τα αναρχικά κινήματα σε ορισμένα σημεία και, σε κάθε περίπτωση, διαφοροποιούνταν από τα κλασικά πολιτικά σχήματα, τα οποία είχαν πολύ πιο συγκεντρωτικές μορφές οργάνωσης και αγώνα και έδειχναν να ευαισθητοποιούνται ελάχιστα για την προβληματική των σχέσεων εξουσίας.

Στη συνέχεια, στα τέλη της δεκαετίας του ’90, δημιουργείται μια νέα τάση με το κίνημα των κινημάτων, δηλαδή το αντιπαγκοσμιοποιητικό κίνημα, ένα κίνημα που μάλλον πλησιάζει στο τέλος του σήμερα, το οποίο όμως, παρά την τεράστια ετερογένεια και την κριτική που μπορεί να του ασκήσει κανείς, δε στερείται μιας έντονης ελευθεριακής απήχησης. Στην πραγματικότητα, αποτελείται από συλλογικότητες και άτομα που δραστηριοποιούνται ανεξάρτητα από τις αμιγώς αναρχικές οργανώσεις, ανακτώντας όμως, ή ανακαλύπτοντας εκ νέου πολιτικές μορφές αγώνων που είναι συγγενικές με τον αναρχισμό, τόσο όσον αφορά τους τρόπους λήψης των αποφάσεων, όσο και τις μορφές οργάνωσης.

Κατά συνέπεια, η μεγάλη καινοτομία σήμερα είναι το γεγονός ότι το αναρχικό κίνημα δεν αποτελεί πια το μοναδικό θεματοφύλακα, το μοναδικό κάτοχο ορισμένων αντιιεραρχικών αρχών, αντιεξουσιαστικών πρακτικών, οριζόντιων μορφών οργάνωσης, ή της ικανότητας να διεξάγει αγώνες με ελευθεριακές αποχρώσεις. Αυτά τα στοιχεία έχουν διαδοθεί εκτός του αναρχικού κινήματος και, σήμερα, υιοθετούνται από συλλογικότητες που δεν αυτοπροσδιορίζονται ως αναρχικές˙ μάλιστα, μερικές φορές, προβάλλουν την άρνησή τους να εγκλωβιστούν στα όρια αυτής της ταυτότητας.

Επομένως, αν θέλουμε να μιλήσουμε για το σύγχρονο αναρχισμό, πρέπει να λάβουμε υπόψη μας την ύπαρξη αυτών των εκφράσεων, γιατί αποτελούν μέρος του έμπρακτου αναρχισμού, ακόμη κι αν δε διεκδικούν τον τίτλο, ακόμη κι αν ανατρέπουν σε κάποιο βαθμό τις παραδοσιακές μορφές του. Και πρέπει να τις λάβουμε υπόψη μας γιατί, σε τελική

ανάλυση, πιστεύω ότι αυτό που ενδιαφέρει όλους και όλες μας είναι ότι οι άνθρωποι αναπτύσσουν πρακτικές αναρχικού τύπου, διεξάγουν αντιεξουσιαστικούς αγώνες και εκδηλώνουν μια ελευθεριακή ευαισθησία, και όχι το κατά πόσο τοποθετούνται κάτω από την αναρχική σημαία.

Γι' αυτό το λόγο, για να ορίσω αυτόν τον κάπως διάχυτο αναρχισμό, που δε διεκδικεί μια ταυτότητα και σφυρηλατείται απευθείας μέσα από τους σύγχρονους αγώνες, εκτός του αναρχικού κινήματος, καταφεύγω στην έκφραση νεο-αναρχισμός.

Αυτό ακριβώς είναι ο νεο-αναρχισμός, αλλά όχι μόνο, γιατί αυτό που μόλις περιέγραψα δεν αποτελεί παρά μία από τις δύο πτυχές αυτού του φαινομένου. Η άλλη πτυχή του νεο-αναρχισμού συνίσταται σε συλλογικότητες και άτομα, σε γενικές γραμμές νεαρής ηλικίας, που, αν και αυτοπροσδιορίζονται ρητά ως αναρχικοί, ωστόσο, εκφράζουν μια νέα ευαισθησία σε σχέση με αυτή την εγγεγραμμένη ταυτότητα. Ο τρόπος που οικειοποιούνται την αναρχική ταυτότητα χαρακτηρίζεται από μια χαλαρότητα και ένα ανοιχτό πνεύμα που οδηγεί σε μια διαφορετική σχέση με την αναρχική παράδοση από τη μια πλευρά και, από την άλλη, με τα ανταγωνιστικά κινήματα που είναι εκτός αυτής της παράδοσης. Είναι αλήθεια ότι τα όρια ανάμεσα σ' αυτές τις δύο πραγματικότητες γίνονται πιο διαπερατά, πιο πορώδη, ενώ η εξάρτηση από την αναρχική παράδοση χαλαρώνει και, κυρίως, αυτή η παράδοση θεωρείται ότι πρέπει να γονιμοποιηθεί, να εμπλουτιστεί και, κατά συνέπεια, να μετασχηματιστεί και να αναδιαμορφωθεί με ενσωματώσεις, ακόμη και με μια υβριδοποίηση, μια ορισμένη επιμειξία με στοιχεία που προέρχονται από αγώνες που διεξάγονται στο πλαίσιο άλλων παραδόσεων.

Δεν πρόκειται μόνο για την ενσωμάτωση στον αναρχισμό στοιχείων μιας κριτικής σκέψης που έχει διαμορφωθεί εκτός του πυρήνα του, αλλά, κυρίως, για το γεγονός ότι πρέπει να παραχθούν από κοινού, με άλλες συλλογικότητες που διεξάγουν και αυτές αγώνες ενάντια στην κυριαρχία, στοιχεία που θα ενσωματώνονται στην αναρχική παράδοση και θα την εξελίσσουν. Αυτό το άνοιγμα του νεο-αναρχισμού θα μπορούσε να σκιαγραφηθεί με την υπενθύμιση της περίφημης φράσης που λέει: «Μόνοι μας δεν μπορούμε, αλλά, επιπλέον, αυτό δε θα οδηγούσε πουθενά». Την ίδια ευαισθησία συναντούμε στη διακήρυξη του Πλανητικού Αναρχικού Δικτύου (Planetary Anarchist Network, PAN), όπου διαβάζουμε, για παράδειγμα: «Πρέπει να φέρουμε σε επαφή τα εκατομμύρια των ανθρώπων σε ολόκληρο τον κόσμο που είναι πραγματικά αναρχικοί, χωρίς να το γνωρίζουν, με τη σκέψη αυτών που εργάζονται με βάση αυτή την ίδια παράδοση και, ταυτόχρονα, να εμπλουτίσουμε την αναρχική παράδοση μέσα από την επαφή με την εμπειρία τους».

Αυτός ο επαναπροσδιορισμός της ταυτότητας έχει επιπτώσεις στο αναρχικό φαντασιακό και αυτό είναι σημαντικό γιατί, όπως πολύ καλά γνωρίζουμε, σε γενικές γραμμές οι νέοι άνθρωποι δεν έρχονται στο αναρχικό κίνημα μέσα από την προηγούμενη γνώση θεωρητικών κειμένων. Δεν προσχωρούν στα κείμενα του Προυντόν, αλλά σ' ένα ορισμένο φαντασιακό.

Στην πραγματικότητα, το αναρχικό φαντασιακό δεν έπαψε ποτέ να εμπλουτίζεται ενσωματώνοντας, κυρίως, τα μεγάλα ιστορικά γεγονότα των αγώνων ενάντια στην κυριαρχία όταν αυτά λάμβαναν χώρα. Τα τελευταία χρόνια ενσωμάτωσε, για παράδειγμα, τα οδοφράγματα, τις καταλήψεις και τα συνθήματα του Μάη του '68. Μετά το '68, μια σειρά από φαινόμενα, όπως οι αναρχοπάνκ, ή ακόμη και ο πολλαπλασιασμός των κατειλημμένων χώρων, με την αισθητική και τον τρόπο ζωής που ανέπτυξαν, συνέχισαν να μεταβάλουν αυτό το φαντασιακό.

Βέβαια, αυτό που κυρίως έδωσε νέα πνοή στο φαντασιακό των πιο νέων ανθρώπων είναι τα παγκόσμια μεγάλα γεγονότα των αγώνων ενάντια σε διάφορες μορφές κυριαρχίας, από την Τσιάπας το 1994 μέχρι τη Γένοβα το 2001, περνώντας από το Σιάτλ το 1999. Σ' αυτό το φαντασιακό, που διαφέρει κάπως από εκείνο της δεκαετίας του '60, το οποίο σε γενικές γραμμές έφτανε μέχρι την ισπανική επανάσταση, οφείλεται η ένταξη των σημερινών νέων αναρχικών σ' αυ-

τήν την ταυτότητα. Είναι σαφές ότι τα νέα στοιχεία που το συγκροτούν επαναδιαγράφουν, αναγκαστικά, τα όρια αυτής της ταυτότητας.

Με λίγα λόγια, η σύγχρονη αναρχική ταυτότητα δεν είναι ακριβώς η ίδια με εκείνη του παρελθόντος, και δεν μπορεί να είναι η ίδια, γιατί το φαντασιακό μέσα στο οποίο συγκροτείται τροφοδοτείται επίσης από αγώνες που αναπτύσσουν τα σημερινά κινήματα διαμαρτυρίας, και αυτοί οι αγώνες παρουσιάζουν διαφορετικά χαρακτηριστικά από του παλαιούς.

Ανοίγω μια παρένθεση για να υπογραμμίσω ότι αυτές οι νέες μορφές αγώνα δεν εμφανίζονται τυχαία και δεν απορρέουν καθόλου από μια νέα πολιτική στρατηγική που διαμορφώθηκε κάπου με συνειδητό τρόπο. Στην πραγματικότητα, είναι το άμεσο αποτέλεσμα της ανασυγκρότησης και της ανανέωσης των μηχανισμών και των όρων της κυριαρχίας που συνοδεύουν τις κοινωνικές αλλαγές των τελευταίων δεκαετιών. Οι πρακτικές του αγώνα ενάντια στην κυριαρχία αλλάζουν ταυτόχρονα με τις μορφές κυριαρχίας, και αυτό είναι απόλυτα φυσιολογικό αφού οι αγώνες προκαλούνται και προσδιορίζονται πάντοτε από αυτό στο οποίο εναντιώνονται. Οι νέες μορφές κυριαρχίας που εμφανίζονται στις κοινωνίες μας γεννούν τις σημερινές αντιστάσεις και τις διαμορφώνουν.

Έτσι λοιπόν, οι μορφές που υιοθετούν οι αγώνες των νέων κινημάτων διαμαρτυρίας βρίσκονται ενσωματωμένες, εν μέρει, στο σύγχρονο αναρχισμό και ορίζουν το νεο-αναρχισμό. Ποιες είναι αυτές οι μορφές;

Κατά πρώτο λόγο, φαίνεται ότι οι νέοι αγώνες προσπαθούν κυρίως να πολλαπλασιάσουν και να διασπείρουν τις συγκεκριμένες και σαφώς επικεντρωμένες εστίες αντίστασης ενάντια στην αδικία, τον καταναγκασμό και τις διακρίσεις. Δεν είναι μόνο το γεγονός ότι η προοπτική ενός συνολικού μετασχηματισμού που οδηγεί σε μια νέα κοινωνία δεν αποτελεί πλέον στις μέρες μας το μοχλό που θα πυροδοτήσει και θα κατευθύνει τους αγώνες, αλλά, επιπλέον, οι αγώνες που εμφανίζονται ως συνολικοί ή καθολικοί προκαλούν μάλλον δυσπιστία, αφού θεωρείται ότι αργά ή γρήγορα τείνουν να αναπαράγουν αυτό που υποτίθεται ότι αντιμάχονται. Στην πραγματικότητα, μολονότι ο καπιταλισμός και οι μηχανισμοί κυριαρχίας έχουν επιτακτική ανάγκη να δράσουν επί του συνόλου της κοινωνίας, αντίθετα, οι αντιστάσεις εκτρέπονται μοιραία από το λόγο ύπαρξής τους όταν διατείνονται ότι θα αλλάξουν όλες τις όψεις του κοινωνικού συνόλου. Κατά συνέπεια, πρέπει να καταπολεμηθούν τα ριζώματα και οι τοπικές εκφράσεις της κυριαρχίας, απορρίποντας τη σύγκρουση σ' ένα γενικότερο επίπεδο, η οποία θα απαιτούσε πόρους ανάλογης ισχύος και παρόμοιας φύσης με αυτούς που χρησιμοποιεί το σύστημα για να ελέγξει το σύνολο της κοινωνίας.

Επομένως, ακόμη κι αν ο στόχος είναι πάντοτε να συγκεντρωθούν όσο το δυνατό περισσότερες δυνάμεις και θελήσεις, η οικοδόμηση μεγάλων οργανώσεων με σταθερή δομή και τοπική σύνδεση δεν είναι καθόλου στην ημερήσια διάταξη. Αντίθετα, υπάρχει η εγρήγορση να διατηρηθεί η ρευστότητα των δικτύων που συγκροτούνται και να αποφευχθεί η αποκρυστάλλωση πολύ ισχυρών συντονιστικών δομών, οι οποίες δε διαθέτουν παρά την επίφαση της αποτελεσματικότητας και καταλήγουν πάντοτε στην αποστείρωση των αγώνων.

Κατά δεύτερο λόγο, αυτό που πρέπει να τονιστεί είναι το παρόν και ο μετασχηματισμός του, περιορισμένος αλλά ριζικός. Στην πραγματικότητα, ο αγώνας δεν είναι πλέον μόνο καταγγελία, αντίθεση και σύγκρουση, είναι επίσης δημιουργία μιας διαφορετικής πραγματικότητας εδώ και τώρα. Οι αγώνες πρέπει να παράγουν συγκεκριμένα αποτελέσματα χωρίς να εξαρτώνται από ελπίδες που τοποθετούνται στο μέλλον. Κατά συνέπεια, πρέπει να αποσπάσουμε χώρους από το σύστημα για να αναπτύξουμε σ' αυτούς κοινοτικές εμπειρίες με μετασχηματιστικό χαρακτήρα, γιατί, μόνο όταν μια δραστηριότητα μετασχηματίζει πραγματικά και ριζικά μια πραγματικότητα, ακόμη και με προσωρινό και μερικό τρόπο, θεμελιώνονται οι βάσεις για να προχωρήσουμε πέρα

από μια απλή (αλλά πάντοτε απαραίτητη) αντίθεση στο σύστημα και διαμορφώνεται μια συγκεκριμένη εναλλακτική πρόταση που το αμφισβητεί έμπρακτα.

Σ' αυτή την προοπτική, ένα μεγάλο μέρος του νεο-αναρχισμού προσπαθεί να δημιουργήσει χώρους ζωής και τρόπους ύπαρξης που βρίσκονται σε ριζική ρήξη με τους κανόνες του συστήματος και επιτρέπουν την ανάδειξη νέων υποκειμενικοτήτων ριζικά ανυπότακτων. «Η επανάστασή μας πρέπει να είναι άμεση και να αφορά την καθημερινή ζωή… πρέπει πρώτα και πάνω απ' όλα να επιδιώξουμε την αλλαγή του περιεχομένου της ύπαρξής μας σε μια επαναστατική κατεύθυνση, και όχι να προσανατολίσουμε τον αγώνα μας σε μια ιστορική και παγκόσμια αλλαγή την οποία μπορεί να μη δούμε όσο ζούμε», λέει μια αναρχική συλλογικότητα των ΗΠΑ.

Πρέπει λοιπόν να δρούμε σ' ένα χώρο τον οποίο μετασχηματίζουμε, ενώ την ίδια στιγμή μάς επιτρέπει να μετασχηματίσουμε και τον ίδιο τον εαυτό μας, μεταβάλλοντας την υποκειμενικότητά μας. Αυτό μπορεί να γίνει δημιουργώντας διαφορετικούς κοινωνικούς δεσμούς, οικοδομώντας συνεργασίες και αλληλέγγυες σχέσεις που αποτυπώνουν στην πράξη και στο παρόν μια διαφορετική πραγματικότητα και μια άλλη ζωή. Όπως λέει το γαλλικό έντυπο Tiqqun, «πρέπει να καθιερώσουμε τρόπους ζωής που να είναι από μόνοι τους τρόποι αγώνα». Αυτό δεν είναι κάτι εντελώς καινούριο βέβαια˙ μπορούμε να το συνδέσουμε, τηρουμένων των αναλογιών, με τους χώρους ζωής που δημιουργούσαν οι αναρχικοί στα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα.

Έτσι, συνοπτικά, προκύπτει ότι οι σημερινοί αγώνες δε συνδέονται μεταξύ τους στη βάση της ταυτότητας, είναι κριτικοί σε σχέση με τον καθολικό λόγο, αντίθετοι σε κάθε εσχατολογική επιδίωξη και αποφασιστικά σύγχρονοι˙ προσπαθούν να μετασχηματίσουν, εδώ και τώρα, ορισμένες υπαρξιακές, κοινωνικές και πολιτικές πλευρές των μηχανισμών της κυριαρχίας και επιδιώκουν να αντιταχθούν ριζικά και άμεσα σε συγκεκριμένες πλευρές τους, ακόμη κι αν είναι περιορισμένες.

Αν ο σύγχρονος αναρχισμός αλλάζει, αυτό γίνεται στο μέτρο που εμπλέκεται στους σημερινούς αγώνες με άλλες συλλογικότητες και εντάσσει στις δικές του αποσκευές τα κύρια χαρακτηριστικά αυτών των αγώνων. Σε τελική ανάλυση, ο αναρχισμός που αλλάζει είναι ο αναρχισμός που αγωνίζεται, και αγωνίζεται στο παρόν.

Συμπερασματικά, θα ήθελα να υπογραμμίσω δυο-τρία προβλήματα που παρατηρούνται, κατά τη γνώμη μου, στο σημερινό αναρχικό κίνημα.

Το πρώτο έγκειται σ' αυτά που θα μπορούσαμε να κάνουμε για να καταφέρουμε να συμφιλιώσουμε, από τη μια πλευρά, τον κατακερματισμό, τη διασπορά, το δικτυωτό, διάχυτο και μεταβαλλόμενο χαρακτήρα των σημερινών ομαδοποιήσεων και αγώνων και, από την άλλη, μια ορισμένη σταθερότητα και διάρκεια που μοιάζουν απαραίτητες για να μη μετατρέπονται οι αγώνες σ' ένα αιώνιο σισύφειο έργο.

Γνωρίζουμε ότι τα νέα ανταγωνιστικά κινήματα, αντί να γοητεύονται από τη σταθερότητα, αναζητούν μάλλον μια διαρκή κινητικότητα. Διεκδικούν την προσωρινότητα και την αστάθεια των θέσεων σύγκρουσης, καθώς και την απουσία σταθερών και μόνιμων σημείων πρόσδεσης των αγώνων.

Έτσι, από τη μια πλευρά βέβαια μπορεί να είναι λυπηρό το

γεγονός ότι η διάχυση των αγώνων, ο αποσπασματικός και κατακερματισμένος χαρακτήρας τους μοιάζει να τους καταδικάζει σε μια εξατομίκευση που εμποδίζει τις συγκλίσεις και τις συμμαχίες. Γιατί, ακόμη και όταν αυτοί οι αγώνες καταφέρνουν να συνδεθούν μεταξύ τους και να αποκρυσταλλωθούν σε μεγάλες πολιτικές εκδηλώσεις, δε διαγράφουν παρά εφήμερες συγκλίσεις οι οποίες δε διαρκούν ποτέ μέσα στο χρόνο. Αναμφίβολα αυτό είναι λυπηρό από τη μια πλευρά, αλλά, από την άλλη, είναι σαφές ότι οι νέες μορφές κυριαρχίας απαιτούν αυτό ακριβώς το είδος των απαντήσεων που οικοδομούν οι νέες αντιστάσεις, ενώ οι άλλες μορφές αγώνα δεν παραμένουν σε ισχύ παρά για να αντιπαλέψουν πιο κλασικές μορφές κυριαρχίας.

Κατά συνέπεια, από τη μια πλευρά έχουμε τη ρευστότητα, τη διάχυση, την κινητικότητα, ως απαντήσεις πραγματικά προσαρμοσμένες στις νέες μορφές κυριαρχίας και, από την άλλη, τη σταθερότητα, τη διάρκεια, τα σταθερά και μόνιμα σημεία, ως αντίβαρο, προφανώς απαραίτητο, στον εφήμερο χαρακτήρα των αγώνων. Τι πρέπει να κάνουμε για να συμφιλιώσουμε αυτές τις δύο αντιτιθέμενες απαιτήσεις;

Κατά δεύτερο λόγο, είναι γεγονός ότι οι σημερινοί αγώνες είναι σύγχρονοι και μη καθολικοί, σύμφωνοι, αλλά ο αναρχισμός πρέπει άραγε να εγκαταλείψει τη θέληση να αλλάξει συνολικά και για όλους το σύνολο της κοινωνίας;

Είναι αλήθεια ότι η θέληση να αλλάξουμε την κοινωνία στο σύνολό της και για όλους συναντά σοβαρά προβλήματα, όχι μόνο πρακτικά, όπως αποδεικνύουν δύο αιώνες ιστορίας, αλλά και θεωρητικά, αφού, όπως όλα δείχνουν, ο δρόμος που θα έπρεπε να διανύσουμε για να εκπληρώσουμε αυτό το στόχο, καθώς και τα αποτελέσματα που θα επιτυγχάναμε, θα απείχαν πολύ από το να ανταποκρίνονται στις αρχές που προωθούν οι αγώνες για τη χειραφέτηση. Φαίνεται λοιπόν ότι η στρατηγική που συνίσταται στην απόσπαση συγκεκριμένων χώρων από το σύστημα και ο ριζοσπαστικός μετασχηματισμός τους, εδώ και τώρα, αποτελεί μια καλή επιλογή. Το πρόβλημα βέβαια, το οποίο γνωρίζουμε εδώ και καιρό, είναι ότι δεν υπάρχει μια εφικτή εξωτερικότητα σε σχέση με το θεσμισμένο κοινωνικό σύστημα, η οποία να μπορεί να αναπτύξει για λογαριασμό της μια συνολική λογική. Αυτό σημαίνει ότι αν δεν αλλάξουμε το σύστημα στο σύνολό του, αυτό θα συνεχίσει να επηρεάζει ένα μεγάλο μέρος των πρακτικών που θα αναπτύσσονται στο χώρους που θα έχουν μετασχηματιστεί. Ένα από τα διλήμματά μας έγκειται σ' αυτήν ακριβώς την αντίφαση: από τη μια πλευρά είναι οι συνέπειες της θέλησής μας να αλλάξουμε το σύστημα στο σύνολό του και, από την άλλη, είναι αυτές της απροαιρεσίας μας ότι θα το κάνουμε. Μπορούμε άραγε να υπερβούμε αυτό το δίλημμα;

Ένα τρίτο πρόβλημα αφορά τα πλεονεκτήματα και τους κινδύνους από την ενσωμάτωση και την επιμειξία, ως αποτέλεσμα μιας μεγαλύτερης ελαστικότητας των εγγεγραμμένων αναρχικών ταυτοτήτων. Από τη μια πλευρά έχουμε βέβαια την προοπτική του εμπλουτισμού, της ανανέωσης, της γονιμοποίησης που διασταυρώνει τον κλασικό αναρχισμό με άλλες πολιτικές εμπειρίες, αλλά, από την άλλη, εξίσου αντιληπτοί είναι οι κίνδυνοι να αποσταθεροποιηθούν οι θεμελιώδεις αρχές του αναρχισμού. Επομένως, τι πρέπει να κάνουμε για να ταξιδέψουμε σε τρικυμιώδη ρεύματα, τα οποία μοιάζουν να προμηνύουν αναγκαίες αλλαγές και, ταυτόχρονα, να διατηρήσουμε σταθερή την πορεία μας ως προς τους στόχους που μας οδήγησαν να ξεκινήσουμε το ταξίδι;

Πίζα, Σεπτέμβριος 2009

μετάφραση: Εύη Παπακωνσταντίνου

Η βιοπολιτική της ελευθερίας

του Andrea Papi

Το παρακάτω κείμενο προέρχεται από το τελευταίο βιβλίο του Andrea Papi με τίτλο "Per un Nuovo Umanesimo Anarchico" (Condotta: Zero, 2009), το οποίο αποτελεί συλλογή κειμένων. Ο Andrea Papi, ένας από τους σημαντικότερους σύγχρονους ελευθεριακούς στοχαστές, επιχειρεί μέσα από το συγγραφικό του έργο να αναδείξει τη σημασία που έχουν σήμερα οι αναρχικές-ελευθεριακές ιδέες. Ταυτόχρονα, διερευνά τη φύση και το περιεχόμενο που οφείλουν να προσλάβουν προκειμένου να αποτελέσουν ένα πραγματικά σύγχρονο, και όχι παρωχημένο και αρτηριοσκληρωτικό σύνολο, κοινωνικής αντιπρότασης. Στο παρελθόν, έχει δημοσιευθεί στην Ευτοπία και άλλο ένα κείμενο του Andrea Papi με τίτλο "Η συμμετοχική υποκρισία" (Ευτοπία 11, Σεπτέμβριος 2004, σελ. 17-21).

Βιοπολιτική σημαίνει κατά λέξη πολιτική της ζωής. Εξετάζοντας την ετυμολογία της λέξης, η πολιτική ασχολείται με τον τρόπο που λειτουργεί η πόλις, η οποία είναι ο τόπος όπου ζει, συμβιώνει και εκφράζεται το κοινωνικό σύνολο, και ο βίος αναφέρεται στη σφαίρα της ζωής που δρα και εκφράζεται στην πολυμορφία της. Στη βάση όλων αυτών υπάρχει η κλασική αριστοτελική διάκριση μεταξύ ζωής, "γυμνής ζωής"("nuda vita") και βίου, "μορφής ζωής"("forma vita"). Με άλλα λόγια, υπάρχει η διαφορά μεταξύ της ζώσας ζωής, της λεγόμενης βιολογικής και φυσικής, και της ζωής ως διακύβευση ενός νοήματος ή ενός "είναι", με την εγγενή ικανότητά της να εκδηλώνεται και να εκφράζεται πέρα από την απλή "γυμνή ζωή". Με τον Φουκώ, ο οποίος με τον όρο βιοπολιτική περιέγραψε μία σημαντική έννοια που μέχρι τότε ήταν ανεξερεύνητη σχετικά με τη σύνδεση πολιτικής και ζωής, η σχέση μεταξύ εξουσίας και βίου αποκτά μια τελείως νέα σπουδαιότητα, παραμένοντας όμως περιορισμένη και κλεισμένη στα στενά όρια της μελέτης της βιοεξουσίας.

Αντίθετα είμαι πεπεισμένος ότι η σχέση μεταξύ της πολιτικής και του βίου, έχει, και πρέπει να έχει, έναν ορίζοντα και μια ευρύτητα πολύ μεγαλύτερους από εκείνους που εκφράζονται απλώς μεταξύ της εξουσίας και του βίου. Το σκέφτομαι επειδή, πέρα από απ' ό,τι μπορεί να νομίζει κανείς σήμερα, είμαι πεπεισμένος ότι η πολιτική στην ουσία της είναι κάτι περισσότερο από αυτό που μου αρέσει να αποκαλώ "πολικαντισμό", δηλαδή τη δράση μέρα με τη μέρα των ενεργών πολιτικών δυνάμεων, που αντιστοιχεί σε μια απλή αποδοχή του υπάρχοντος χωρίς την ικανότητα και τη βούληση να αμφισβητήσει τη λογική που βρίσκεται πίσω από την ίδια τη δράση. Θα ισχυριστώ λοιπόν με βεβαιότητα ότι η πολιτική και η ζωή περιλαμβάνουν σφαίρες δράσης εξαιρετικά ευρείς, εκτεταμένες και πολύσημες.

Η πολιτική είναι, ή θα έπρεπε να είναι, η επιστημονική διερεύνηση των προβλημάτων, των τρόπων και των μεθόδων διαχείρισης του συνόλου των κοινωνικών προβλημάτων. Ασχολείται, ή θα έπρεπε να ασχολείται, με τη λογική και τα βαθύτερα νοήματα που αποτελούν τα θεμέλια στα οποία βασίζεται η ίδια η πολιτική δράση, φροντίζοντας πάνω απ' όλα να καθορίσει τον τύπο της κοινωνίας και την ποιότητα της κοινωνικότητας προς τα οποία να κατευθύνει τις δυνάμεις, τις σκέψεις και τις ενέργειες που αφορούν όλους. Η

πολιτική, εάν πραγματικά θέλουμε να χρησιμεύει σε κάτι, πρέπει να μάς προσφέρει την κατανόηση του λόγου για τον οποίο υπάρχει, παραμένει εν ζωή και θέλει να συνεχίσει να υπάρχει η πόλις. Αφού αποσαφηνιστεί, καθοριστεί και κατανοηθεί αυτό που πραγματικά υπάρχει, πού θέλει να πάει και για ποιο λόγο, τότε μόνο θα έπρεπε να της επιτραπεί να ασχοληθεί εξαντλητικά με το πώς θα το κάνει, δηλαδή με το πώς θα διοικήσει. Όχι όπως κάνει σήμερα ο πολικαντισμός που ασχολείται αποκλειστικά με τη διαχείριση του παρόντος, τις περισσότερες φορές χωρίς να έχει αποσαφηνίσει πώς θέλει να το κάνει.

Ο βίος περικλείει το σύνολο της μορφής ζωής σε όλη της την πολυπλοκότητα. Η ζωή αναπαράγεται μέσω διαδικασιών εμμονής και ανανέωσης. Τείνει να διαιωνίζεται αναπαράγοντας τον εαυτό της και ταυτόχρονα ανανεωνόμενη, καθοριζόμενη από το γενικό πλαίσιο, από τα γεγονότα, από τα ερεθίσματα της συγκυρίας. Ένα σύνολο διαφορετικών ειδών σχηματίζουν σύνολα ατόμων τα οποία όλα μοιάζουν μεταξύ τους όσον αφορά τη δομή, αλλά τα οποία είναι μοναδικά στην ατομική τους εκδήλωση. Δυνατότητα αναπαραγωγής και ανανέωση. Πολλαπλότητα και μοναδικότητα. Σταθερότητα και αλλαγή. Μπορεί να πει κανείς ότι είναι μια διαρκής και αέναη σταθερή ισορροπία, η οποία όμως είναι και προσωρινή επειδή τείνει να αλλάζει συνεχώς, καθορίζοντας ακατάπαυστα φάσεις προόδου και οπισθοδρόμησης, εξέλιξης και υποτροπής. Μια πραγματική ενότητα μέσα από τη διαφορά. Η "μορφή ζωή" εκδηλώνεται με μια ανεξάντλητη ποσότητα μεμονωμένων μορφών ζωής που αλληλοεξαρτώνται, καθορίζοντας ένα δίκτυο σχέσεων στις οποίες η ποιότητα της πολυπλοκότητας καθορίζεται από φορά σε φορά από μια συνεχή διαδικασία αμοιβαίας προσαρμογής. Η "μορφή ζωή", με άλλα λόγια, είναι ένα τεράστιο βιο/περιβάλλον, πλούσιο, απρόβλεπτο και ταυτόχρονα ικανό για εκπληκτικές μεταβολές.

Με τη σειρά του το βιο/περιβάλλον, το οποίο περικλείει το σύνολο των διάφορων μορφών-ζωής, είναι ενταγμένο και αποτελεί τμήμα ενός πολύ ευρύτερου περιβάλλοντος που περικλείει τόσο ολόκληρη τη γεωλογική δομή και τα επιφανειακά ύδατα όσο και τις δυναμικές μορφές του κλίματος και του καιρού. Ανάμεσα στο βιο/περιβάλλον και αυτό το συνολικό ανόργανο περιβάλλον δημιουργήθηκε μια αναγκαία αλληλεξάρτηση, κατά τρόπο που η "μορφή ζωή" στο σύνολό της μπορεί να υπάρχει και να διαιωνίζεται υπό τον όρο ότι θα παραμένει αναλλοίωτη η ουσία της βασικής ισορροπίας που είναι ικανή να εγγυάται τη διατήρηση της βασικής σχέσης. Εν ολίγοις, είμαστε βυθισμένοι σε ένα ολιστικό σύνολο, στο οποίο το κάθε μεμονωμένο συστατικό βρίσκεται σε σχέση αλληλεξάρτησης με το σύνολο του ευρύτερου περιβάλλοντος που περικλείει τους πάντες και τα πάντα.

Το ανθρώπινο είδος με τη σειρά του, είναι μια ιδιαίτερη μορφή ζωή που αποτελεί τμήμα του τεράστιου βιο/περιβάλλοντος. Για αυτό το λόγο θα πρέπει να αποκτήσει πλήρη συνείδηση αυτού του γεγονότος και να το λαμβάνει υπόψη του, επειδή για να υπάρχει πρέπει να διατηρήσει τον αναγκαίο δεσμό αμοιβαίας σχέσης με το σύνολο των άλλων μορφών ζωής. Για να κατανοήσουμε την ποιότητα και το νόημα της σχέσης μεταξύ πολιτικής και βίου πρέπει να έχουμε υπόψη μας αυτή τη γενετική συνθήκη.

Πρέπει επίσης να λάβουμε υπόψη μας μια διαφορά στην αρχική ποιότητα των δύο πραγμάτων την οποία δεν μπορούμε να αγνοήσουμε. Ο βίος προϋπάρχει του ανθρώπινου είδους, από τη στιγμή που το τελευταίο εμφανίζεται στο εσωτερικό του όταν αυτός είχε ήδη σε μεγάλο βαθμό σχηματοποιηθεί και ήταν κοντά στην ολοκλήρωσή του. Εμπεριέχει το ανθρώπινο είδος και εμπεριέχεται σ' αυτό, όπως συμβαίνει και με κάθε άλλο ον. Αντίθετα η πολιτική είναι ένα αμιγές προϊόν του ανθρώπου. Δεν εμφανίζεται ως συνέπεια της σχέσης με το τεράστιο βιο/περιβάλλον, αλλά γεννιέται ως μια ειδική πολιτισμική ανάγκη για να δώσει υπόσταση και λύση στα προβλήματα που είναι εγγενή στην προβληματικότητα των κοινωνικών σχέσεων οι οποίες είναι εσωτερικές στο είδος. Η πολιτική που έγινε αναγκαία πολιτισμικά, αλλά όχι αναγκαία στο βίο, είναι μια αποκλειστική ανάγκη τους είδους μας επειδή με το πέρασμα του χρόνου παγίωσε τον τρόπο που βλέπουμε, σκεφτόμαστε και δρούμε

πολιτικά για τον καθορισμό των τρόπων διαχείρισης των σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων. Από τη βιολογική σκοπιά θα μπορούσαμε κάλλιστα να συνεχίσουμε την πορεία μας χωρίς να εμπλεκόμαστε στην πολιτική, βρίσκοντας άλλα πολιτιστικά παραδείγματα αναφοράς για να εκτελούμε τις ίδιες λειτουργίες.

Η πολιτική, το πολιτισμικό παράδειγμα του είδους για τη διαχείριση των σχέσεων στο εσωτερικό του, που γεννήθηκε ενασχολούμενη αποκλειστικά με την πορεία του ίδιου του είδους, συνέχισε ανά τους αιώνες την εξελικτική πορεία της διαχείρισης του εαυτού της, λαμβάνοντας υπόψη μόνο τον εαυτό της, συνεχίζοντας ατάραχη να μην απασχολείται με τίποτα άλλο. Αυτός ο δομικός γενετικός χαρακτήρας, από τη στιγμή που η κουλτούρα εκδηλώθηκε στη συνείδηση και ήδη από τη δημιουργία των πολιτικών συστημάτων, δεν μπορεί παρά να έχει ως συνέπεια το να υπάρχει δυνητικά μια διαρκής σύγκρουση ανάμεσα στις κοινωνίες και τα υπόλοιπα. Οι διάφορες πολιτικές θεωρίες που έχουν εμφανιστεί μέχρι τώρα δεν ασχολήθηκαν ποτέ πραγματικά ούτε με το περιβάλλον ούτε με το βιο/περιβάλλον, παρά ως στιγμές αποικιοποίησης και νομής προς αποκλειστικό όφελος του είδους και ασφαλώς όχι ως χώροι βιο/ενσωματωμένου ανήκειν.

Στη σχέση που έχει καθοριστεί μεταξύ βίου και πολιτικής, χωρίς την οφειλόμενη συνείδηση επειδή έχει επιλεχθεί να μην ασχολείται με όλα τα χαρακτηριστικά των επιστημολογικών αρχών, παγιώθηκε μέσα στο χρόνο μια βαθιά απορία που ακόμα και σήμερα εμφανίζεται ακόμα πιο ανίατη. Έτσι, από κάθε άποψη, επαπειλείται η υπάρχουσα σχέση μεταξύ του ανθρώπινου είδους και όλων των υπολοίπων. Εάν μέσα σε μια δεκαετία, όπως όλο και συχνότερα μάς διαβεβαιώνουν οι επιστήμονες, δε βρεθεί ο τρόπος να ξεπεραστεί η αρχική απορία που έχει ενισχυθεί, ο κίνδυνος της αδυναμίας ίασης της σχέσης μεταξύ του είδους, των συνθηκών ζωής και του περιβάλλοντος, είναι πολύ πιθανό να γίνει μη αναστρέψιμος, μέχρι να προκαλέσει μια ρήξη που πλέον δε θα είναι ιάσιμη για τις οικο/βιολογικές ισορροπίες. Τότε, η δομική σχέση μεταξύ ανθρώπινου είδους, βιο/περιβάλλοντος και περιβάλλοντος θα έχει μεταβληθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε να έχει εκλείψει κάθε αρχική συμβατότητα.

Όπως και οποιαδήποτε άλλη ιστορικά καθορισμένη πολιτική θεωρία, έτσι και οι χειραφετικές θεωρίες δεν ξέφυγαν απ' αυτήν την κατάρα. Κι αυτές, από την πρώτη στιγμή, τόσο στα θεωρητικά τους θεμέλια, όσο και στην τελική μορφή τους και τις προτάσεις τους, ασχολήθηκαν και ασχολούνται αποκλειστικά με το εσωτερικό της κανονικότητας, η οποία αντιμετωπίζεται και βιώνεται ως κάτι ξεχωριστό. Και στις επαναστατικές θεωρίες και ουτοπίες που εμφανίστηκαν για να πραγματώσουν τη χειραφέτηση από την καταπίεση και την εκμετάλλευση, το περιβάλλον και το βιο/περιβάλλον στην ουσία συνεχίζουν να αποτελούν απλές αναφορές τις οποίες κανείς δεν μπορεί να αποφύγει, θεωρούμενα απλώς ο χώρος όπου κανείς είναι υποχρεωμένος να δράσει και αντιλαμβανόμενα και βιωμένα αποκλειστικά ως ζώνες, συμβολικές και πραγματικές ταυτόχρονα, στην αποκλειστική υπηρεσία των αναγκών και της ικανοποίησής μας.

Είναι ώρα να επιχειρήσουμε ένα ποιοτικό άλμα, μια πραγματική αλλαγή επαναστατικού παραδείγματος. Η πολιτική για το μετασχηματισμό της κοινωνίας πρέπει να αποκτήσει μια νέα συνείδηση. Πρέπει να γίνει μια πολιτική ικανή να συμπεριλάβει τη "μορφή ζωή" και τις ισορροπίες στις οποίες βασίζεται ως θεμελιακά στοιχεία της πρότασής της. Η βιοπολιτική που αντανακλά τη σχέση μεταξύ πολιτικής και ζωής δεν μπορεί πλέον να είναι σχετική αποκλειστικά στην επενέργεια της βιοεξουσίας, όπως επισημαίνει ο Φουκώ. Θα έπρεπε από κάθε άποψη να έχει ως αφετηρία μια νέα συνείδηση, που αρέσκομαι να αποκαλώ βιο/πολιτική, η οποία θα εμπεριέχει την αδιαπραγμάτευτη προϋπόθεση ότι η πολιτική σκέψη και δράση δεν είναι δυνατόν να αποσυνδεθεί από τη συνείδηση, ότι είμαστε και πρέπει να αισθανόμαστε απόλυτα ενσωματωμένοι στο βιο/περιβάλλον και το περιβάλλον, και όχι ότι απλώς έχουμε λάβει θέση απέναντι σ' αυτά.

Η βιο/πολιτική θα έπρεπε να γίνει έτσι αναπόσπαστο και

αναγκαίο μέρος ενός νέου επαναστατικού οράματος, ικανού να θέσει και να προτείνει μια αληθινή και συγκεκριμένη ριζοσπαστική ανατροπή. Εξακολουθώντας να διαθέτει το στόχο και την προοπτική της χειραφέτησης από την καταπίεση και τη εκμετάλλευση, πάντα με στόχο την απελευθέρωση των καταπιεσμένων και των εκμεταλλευομένων για την πραγμάτωση της κοινωνικής ελευθερίας, θα πρέπει να αρχίσει να θεωρεί προγραμματικά ουσιώδες και απαραίτητο τον επανακαθορισμό της οικολογικής σχέσης με τον υπόλοιπο κόσμο και το σύμπαν. Προσβλέποντας προς την κατεύθυνση της αλλαγής, θα πρέπει να αρχίσουμε να αποκτούμε σοβαρά πλήρη συνείδηση του γεγονότος ότι δεν έχουμε τοποθετηθεί απλά στο μέρος όπου βρισκόμαστε, ενδεχομένως λαμβάνοντάς το υπόψη μας μόνο για να κάνουμε ό,τι μας αρέσει όπως γινόταν μέχρι τώρα. Αντίθετα, θα πρέπει να αποκτήσουμε συνείδηση του γεγονότος ότι από κάθε άποψη πρέπει να αισθανόμαστε και να είμαστε αναπόσπαστο, και όχι πλέον διαχωρισμένο, μέρος του περιβάλλοντος που περικλείει και το βιο-περιβάλλον, του οποίου αποτελούμε ένα σημαντικό συστατικό μέρος.

Μια τέτοια καινοτόμα, οργανική σχέση, το να υπάρχεις στον κόσμο ως μη διαχωρισμένο μέρος, ανοίγει χώρους ελευθερίας ούτε καν μπορούμε να φανταστούμε ή να διανοηθούμε σήμερα. Ενώ η κυριαρχία κινητοποιεί δυνάμεις που αποσκοπούν στον έλεγχο, στην επιβολή περιορισμών, απαγορεύσεων και καταναγκασμών, επειδή από τη φύση της πρέπει να καταλάβει ολόκληρο το χώρο στον οποίο ενεργεί για να τον καθυποτάξει και να επιβληθεί, αντίθετα το να δρα και να κινείται κανείς κατά τρόπο συνεπή στο εσωτερικό μιας πλήρους συνείδησης των σχέσεων με το περιβάλλον, απαιτεί μια διάθεση ανοίγματος για να κατανοήσει με ποιο τρόπο θα το κάνει. Πράγματι για να αισθανθεί κανείς μέρος του, πρέπει αναγκαία να εισέλθει μέσα με τη θέληση και τη βούληση να το γνωρίσει, χωρίς την a priori διάθεση να το τροποποιήσει προς δικό του αποκλειστικό όφελος.

Όντας απαλλαγμένοι από την ανάγκη να κυριαρχήσουμε επειδή είναι επιβλαβές και έρχεται σε αντίθεση με το νέο σκοπό, μπορούμε τότε να ικανοποιήσουμε τις επιθυμίες μας και να κινούμαστε σε πλήρη ελευθερία, προφανώς μέσα στα φυσικά όρια που προσδιορίζονται από τη σωματικότητά μας, στην ολότητα των διανοητικών, σωματικών και ψυχικών δυνατοτήτων μας. Πράγματι η ελευθερία δεν μπορεί να νοείται ως απόλυτη, έξω από το πλαίσιο της πραγματικότητας αναφοράς, αλλά να γίνεται αντιληπτή και να βιώνεται ως ικανότητα να κινούμαστε όσο καλύτερα μπορούμε στο εσωτερικό τόσο των δικών μας ορίων και δομικών δυνατοτήτων, βιολογικών και διανοητικών, όσο και όλων αυτών που περικλείει ο περίγυρος μέσα στον οποίο κινούμαστε, χωρίς άλλα όρια πέρα από εκείνα που έχουν συμφωνηθεί και τα φυσικά όρια που μάς θέτει το περιβάλλον στο οποίο θέλουμε και πρέπει να δράσουμε.

μετάφραση-επιμέλεια: Αχιλλέας, Ελένη Μπακαλάκου

Τα οικονομικά σε μια κοινωνία κοινωνικής οικολογίας

του Peter Staudenmaier

Ο Πίτερ Στάουντμαϊερ είναι οικονομολόγος και δίδαξε στο Ινστιτούτο για την Κοινωνική Οικολογία (Institute for Social Ecology), διευθυντής του οποίου ήταν ο Μάρεϊ Μπούκτσιν (Murray Bookchin). Το παρακάτω κείμενο δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Harbinger (τόμος 3, αριθμός 1) την άνοιξη του 2003.[1]

Στη διάρκεια των αγώνων μας για έναν καλύτερο κόσμο, οι κοινωνικοί οικολόγοι συχνά ενεπλάκησαν σε κριτικό διάλογο με άλλες τάσεις της ριζοσπαστικής σκέψης αναφορικά με το είδος του κόσμου για το οποίο παλεύουμε. Αυτές οι συζητήσεις συχνά επικεντρώνονται στο ερώτημα με ποιο τρόπο θα μπορέσουν οι άνθρωποι να οργανώσουν τις υλικές σχέσεις μεταξύ τους αλλά και με τον φυσικό κόσμο σε μια μελλοντική απελευθερωμένη κοινωνία. Πώς θα είναι τα οικονομικά σε μια οικολογική κοινωνία; Πώς θα μπορούσαν οι ελεύθερες κοινότητες να εξοικονομούν τα προς το ζην;

Για να εξετάσουμε ερωτήματα σαν αυτά, χρειάζεται να εξασκηθούμε σε μια ικανότητα της διαλεκτικής φιλοσοφίας: την ικανότητα να σκεφτόμαστε θεωρητικά. Να οραματιζόμαστε ένα μέλλον πέρα από τον καπιταλισμό και το κράτος σημαίνει να σκεφτόμαστε πέρα από τον κόσμο όπως είναι σήμερα, και να θέτουμε τους εαυτούς μας στα πλαίσια ενός διαφορετικού κόσμου, δομημένου με έναν εντελώς διαφορετικό τρόπο, ενός κόσμου που έχει αναπτύξει κάποιες από τις κοινωνικές και οικολογικές δυνατότητες που τις βλέπουμε σήμερα σε μια διαστρεβλωμένη μορφή. Αυτό σημαίνει να προσπαθούμε να βλέπουμε τον κόσμο όχι μόνο όπως είναι, αλλά όπως θα έπρεπε να είναι.

Οι κοινωνικοί οικολόγοι έχουν διατυπώσει κατά καιρούς ένα σύνολο συγκεκριμένων προτάσεων για μια κοινοτιστική οικονομία και μια ηθική οικονομία. Αυτές οι προτάσεις επικεντρώνονται σ' αυτό που ο Μπούκτσιν (Bookchin) αποκαλεί «η ανάκαμψη της παραγωγικής διαδικασίας καθεαυτής ως μιας οικολογικής μεσολάβησης της ανθρωπότητας με τη φύση». Το κοινό στοιχείο αυτών των πρακτικών προτάσεων είναι μια βαθύτερη σύλληψη του τρόπου με τον οποίο πολύπλοκες οικονομίες μπορεί να υπάρξουν με διαφορετικό τρόπο, χωρίς αγορά, τάξεις, ή γραφειοκρατία, προς την κατεύθυνση εξισωτικών (egalitarian) και συμμετοχικών τακτικών. Οι κοινωνικοί οικολόγοι υποστηρίζουν ότι οι οικονομικοί μηχανισμοί μιας ελεύθερης κοινωνίας, είτε πρόκειται για την παραγωγή, είτε για τη διανομή είτε για την αναπαραγωγή, θα πρέπει να έχουν τέσσερα βασικά χαρακτηριστικά: θα πρέπει να είναι συνειδητοί (conscious), διαφανείς (transparent), τροποποιήσιμοι (alterable) και ενοποιημένοι (integrated).

Συνειδητοί: Θέλουμε οι οικονομικοί μηχανισμοί να είναι προσεκτικά επιλεγμένοι και δομημένοι, ούτως ώστε να ικανοποιούν τους σκοπούς που συλλογικά ορίζουμε να εξυπηρετούν, και όχι οι οικονομικές δομές να μάς αναγκάζουν να

[1] Σ.τ.Μ.: Στα ελληνικά κυκλοφορεί κείμενο του στο: Biehl, Janet & Staudenmaier, Peter, *Οικοφασισμός, Μαθήματα από τη Γερμανική Εμπειρία*, μτφρ. Βασίλης Καπετανγιάννης- Βαγγέλης Κούταλης, Ισνάφι, Ιωάννινα, 2003.

εκπληρώνουμε τους σκοπούς τους. Διαφανείς: Θέλουμε το κάθε μέλος της κοινωνίας να είναι σε θέση να αντιλαμβάνεται πώς λειτουργούν οι οικονομικοί μηχανισμοί της. *Τροποποιήσιμοι:* Θέλουμε να είμαστε σε θέση να αλλάζουμε τις οικονομικές δομές σύμφωνα με τις οικολογικές και κοινωνικές ανάγκες. Και τέλος, θέλουμε οι οικονομικοί μηχανισμοί να είναι πλήρως ενοποιημένοι με όλες τις άλλες πλευρές της κοινοτιστικής αυτοδιαχείρισης.

Με τι μπορεί να μοιάζουν αυτές οι αξίες στην πράξη; Πώς μπορεί αυτό το σύνολο των θεωρητικών αξιωμάτων να εφαρμοστεί στην πράξη; Αυτό που ακολουθεί στη συνέχεια είναι μια σύντομη προσπάθειά μου να σκιαγραφήσω ένα ανασυγκροτημένο όραμα των οικονομικών σε μια κοινωνία κοινωνικής οικολογίας.

Ο κόσμος όπως τον οραματίζονται οι κοινωνικοί οικολόγοι

Ο κόσμος που οραματιζόμαστε είναι ένας κόσμος περιπέτειας και δυνατότητας, ένας κόσμος που θα χαρακτηρίζεται από ριζοσπαστικά νέες σχέσεις και εν δυνάμει μορφές κοινωνικής και προσωπικής ζωής, τις οποίες τώρα είναι δύσκολο να φανταστούμε, και πολύ πιο δύσκολο να τις περιγράψουμε από τη σκοπιά του παρόντος. Τα πιο πολλά από αυτά που θα λάβουν χώρα σε μια κοινωνία κοινωνικής οικολογίας, είτε στο περιβαλλοντικό, είτε στο προσωπικό, είτε στο κοινοτικό επίπεδο, θα είναι αυθόρμητα και δημιουργικά, και συνεπώς δεν μπορούμε ούτε να τα σχεδιάσουμε, ούτε να τα προτείνουμε, ούτε να τα προβλέψουμε. Ωστόσο, αν θέλουμε όλα αυτά να μην μείνουν απλώς όνειρα, τότε απαιτείται τόσο ένα θεσμικό πλαίσιο, όσο και ένα ηθικό όραμα για μια τέτοια αυθόρμητη και δημιουργική ανάπτυξη των δυνατοτήτων. Επομένως, πρέπει να στρέψουμε την προσοχή μας στις κοινωνικές δομές που θα ήταν δυνατόν καταστήσουν περισσότερο πιθανή την ύπαρξη μιας ελεύθερης φύσης και μιας ελεύθερης κοινωνίας.

Οι κοινωνικοί οικολόγοι εργάζονται με στόχο μια κοινωνία δομημένη στη βάση της ελευθερίας, της συνεργασίας, και της οικολογικής και κοινωνικής ποικιλίας. Το όραμά μας για έναν καλύτερο κόσμο στηρίζεται στον πλούτο των πρακτικών εγχειρημάτων και των ουτοπικών υποσχέσεων που αναδείχτηκαν μέσα σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας από τα απελευθερωτικά κινήματα από τα κάτω. Στο επίκεντρο του οράματός μας για ελεύθερες κοινότητες βρίσκεται η άμεση δημοκρατία. Άμεση δημοκρατία σημαίνει ότι οι άνθρωποι διαχειρίζονται μόνοι τους τις ζωές τους, συνειδητά και συλλογικά, με στόχο το καλό της κοινότητας, της οποίας είναι οι ίδιοι μέλη. Αντί να αναθέσουμε τη λήψη των αποφάσεων σε ειδικούς, επαγγελματίες, αντιπροσώπους, ή γραφειοκράτες, η κοινωνική οικολογία προβλέπει την άμεση συμμετοχή όλων των ανθρώπων στην αυτοδιαχείριση των κοινοτικών τους υποθέσεων.

Επειδή είμαστε αντίθετοι στις θεσμικές μορφές κυριαρχίας και ιεραρχίας, οι κοινωνικοί οικολόγοι απορρίπτουμε το κράτος ως τέτοιο. Αντί να αξιώσουμε ένα ξεχωριστό σώμα μακριά από την κοινωνία, που θα λαμβάνει αποφάσεις για λογαριασμό της, οραματιζόμαστε ένα δίκτυο κοινοτικών συνελεύσεων ως το βασικό σώμα λήψης αποφάσεων και ως το βασικό μέρος όπου θα ασκείται στην πράξη η άμεση δημοκρατία. Στις συνελεύσεις θα συμμετέχουν όλοι οι κάτοικοι μιας περιοχής (στις πόλεις σε επίπεδο γειτονιάς

και στις αγροτικές περιοχές σε επίπεδο πολίχνης) σε τακτά χρονικά διαστήματα, για να συζητήσουν και να αποφασίσουν εκ των προτέρων για τα ζητήματα που τούς αφορούν: να λάβουν δηλαδή πολιτικές και οικονομικές αποφάσεις και στην πραγματικότητα κάθε κοινωνική απόφαση που επηρεάζει σημαντικά τη ζωή της κοινότητας ως ολότητας.

Η λαϊκή συνέλευση περιλαμβάνει οποιονδήποτε επιθυμεί να συμμετέχει σ' αυτή και προωθεί ένα δημοκρατικό διάλογο για όλα τα μέλη της κοινότητας ώστε να ασχολούνται ο ένας με τον άλλον, σε ίση βάση, και να διαμορφώνουν ενεργά την κοινωνική ζωή. Οι συνεχιζόμενες αλληλεπιδράσεις αυτού του είδους ενθαρρύνουν την αίσθηση συλλογικής ευθύνης και αλληλεξάρτησης, προσφέροντας επίσης ένα δημόσιο χώρο για την επίλυση διαφορών και διαφωνιών με έναν ορθολογικό και μη καταπιεστικό τρόπο. Αναγνωρίζοντας ότι οι άνθρωποι έχουν διαφορετικά συμφέροντα, φιλοδοξίες και πεποιθήσεις, η συνέλευση της γειτονιάς και το συνακόλουθο πολιτικό ήθος προσφέρουν μια ευκαιρία να συμφιλιωθούν οι ιδιαίτεροι με τους γενικότερους αντικειμενικούς στόχους. Με αυτήν την έννοια, η άμεση δημοκρατία, συνεπάγεται τη δέσμευση για την ευημερία του κάθε κατοίκου.

Με τη σειρά της, η κοινοτική ευημερία συνεπάγεται τον ενεργό σεβασμό και την εκτίμηση για το φυσικό πλαίσιο μέσα στο οποίο υπάρχουν οι τοπικές κοινότητες. Καμία κοινωνική τάξη δεν μπορεί να εγγυηθεί ότι τα οικοσυστήματα και τα περιβάλλοντα τα οποία φιλοξενούν τους διάφορους οικισμούς μας θα συνεχίσουν να αναπτύσσονται. Καμία κοινωνική τάξη δεν μπορεί να εγγυηθεί ότι τα οικοσυστήματα και το περιβάλλον που φιλοξενούν τους διάφορους οικισμούς μας θα συνεχίσουν να αναπτύσσονται. Στις κοινωνίες που έχουν ξεπεράσει την κυριαρχία και την ιεραρχία, η οικολογική άνθηση και η ανθρώπινη άνθηση μπορούν να συμπληρώνουν και να ενισχύουν η μία την άλλη.

Η ηθική οπτική που περιέχει αυτές τις δυνατότητες είναι το ίδιο σημαντική με τις πρακτικές μεθόδους καθαυτές. Οι κοινωνικοί οικολόγοι επιδιώκουν να δημιουργήσουν κοινωνικές δομές οι οποίες προωθούν την ελευθερία και την αλληλεγγύη, δομώντας αυτές τις αξίες στο πιο σημαντικό οικοδόμημα των κοινωνικών σχέσεων και των δημοσίων θεσμών. Συνεπώς, η επιμονή μας στη λειτουργία συνελεύσεων πρόσωπο με πρόσωπο, οι οποίες θα είναι ανοιχτές σε όλους, έχει στόχο να ενθαρρύνει, και όχι να εμποδίσει, τη δημιουργία άλλων ελευθεριακών και συνεργατικών κοινωνικών δομών. Μια τεράστια ποικιλία αυθόρμητων συμπράξεων, ελεύθερης συμβίωσης, χώρων εργασίας, οικογενειακών δομών και άλλων, έχουν όλες σημαντική θέση στο όραμά μας για έναν ελεύθερο κόσμο. Οι μόνες μορφές που αποκλείονται είναι αυτές που στηρίζονται στην εκμετάλλευση και την καταπίεση.

Συνεπώς, το μοντέλο που η κοινωνική οικολογία προωθεί για την άμεση δημοκρατία μπορεί να γίνει αντιληπτό με ένα σύνολο διαφορετικών τρόπων, ανάλογα με τις ανάγκες, τις επιθυμίες και τις εμπειρίες των ανθρώπων που εμπνέονται απ' αυτό. Αυτό είναι ιδιαίτερα αληθές στις οικονομικές διαδικασίες, και το σενάριο που σκιαγραφείται σ' αυτό το άρθρο, είναι μόνο μία πιθανή ερμηνεία της οικονομικής πλευράς μιας κοινωνίας κοινωνικής οικολογίας. Η θεμελιώδης κοινή οπτική είναι αυτή μιας ηθικής οικονομίας, στην οποία οι υλικές συνθήκες της υπάρξεώς μας επανασυγκροτούνται σε ένα ευρύτερο ηθικό και θεσμικό πλαίσιο. Η ηθική οικονομία σημαίνει ότι η λήψη των αποφάσεων για την παραγωγή και την κατανάλωση είναι κομμάτι της πολιτικής ζωής ολόκληρης της κοινότητας.

Κοινοτιστική αυτοδιαχείριση στην πράξη

Βάσει αυτού του πλάνου, τα συμβούλια των εργατών παίζουν έναν κρίσιμο ρόλο στην καθημερινή διαχείριση της παραγωγής, ενώ οι τοπικές συνελεύσεις έχουν τον τελικό λόγο στις καίριες οικονομικές αποφάσεις. Όλα τα μέλη της συγκεκριμένης κοινότητας συμμετέχουν στη διαμόρφωση της οικονομικής πολιτικής, για την οποία συζητούν, επιχειρηματολογούν και αποφασίζουν στα πλαίσια της λαϊκής συνέ-

λευσης. Η κοινωνική οικολογία προσβλέπει σε μια μαζική υλική αποκέντρωση της παραγωγής, ώστε οι εργάτες μιας συγκεκριμένης επιχείρησης να τυπικά να ζουν στην ίδια κοινότητα στην οποία δουλεύουν. Προσβλέπουμε επίσης σε μια συνεχή εθελοντική εναλλαγή των εργασιών, των καθηκόντων και των ευθυνών και σε έναν ριζοσπαστικό επαναπροσδιορισμό του τι πάει να πάει «δουλειά». Μέσα από τον συνειδητό μετασχηματισμό της εργασίας σε μια ελεύθερη κοινωνική δραστηριότητα που συνδυάζει σωματικές και πνευματικές δεξιότητες, οραματιζόμαστε την παραγωγική διαδικασία ως την εκπλήρωση των προσωπικών και κοινοτικών αναγκών, διαρθρωμένων εντός του οικολογικού τους πλαισίου. Μαζί με την απόρριψη των αφεντικών, των κερδών, των μισθών και της ανταλλακτικής αξίας, θέλουμε να υπερνικήσουμε την καπιταλιστική αναγωγή των ανθρώπων σε εργαλεία παραγωγής και κατανάλωσης. Το μοντέλο συνελεύσεων της κοινωνικής οικολογίας ενθαρρύνει τους ανθρώπους να προσεγγίζουν τις οικονομικές αποφάσεις, όχι μόνο ως εργάτες και καταναλωτές, αλλά ως μέλη της κοινότητας δεσμευμένα προς το στόχο της κοινωνικής και οικολογικής ευημερίας.

Ενώ οι γενικές γραμμές της κοινοτικής παραγωγής επιβάλλονται στο επίπεδο της συνέλευσης, εφαρμόζονται στην πράξη από μικρότερα συλλογικά σώματα που επίσης λειτουργούν σε μια εξισωτική (egalitarian), συμμετοχική και δημοκρατική βάση. Τα συνεργατικά νοικοκυριά (cooperative households) και οι συλλογικοί εργασιακοί χώροι (collective workplaces) αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι αυτής της διαδικασίας. Οι αποφάσεις που έχουν περιφερειακό περιεχόμενο γίνονται αντικείμενο επεξεργασίας από τις συνομοσπονδίες των τοπικών συνελεύσεων, ούτως ώστε οποιοσδήποτε επηρεάζεται από μια απόφαση να μπορεί να συμμετέχει στη λήψη της. Συγκεκριμένα καθήκοντα μπορούν να ανατίθενται σε εξειδικευμένες επιτροπές, αλλά ουσιώδη θέματα δημοσίου ενδιαφέροντος είναι θέματα που τίθενται στην κρίση της κάθε λαϊκής συνέλευσης. Η άμεση δημοκρατία ενθαρρύνει τον σχηματισμό και την αναμέτρηση αντιμαχόμενων οπτικών και επιχειρημάτων, με τέτοιο τρόπο ώστε για τη λήψη κάθε απόφασης διάφορες διακριτές επιλογές να είναι διαθέσιμες, κάθε μία από τις οποίες διαμορφώνεται από τους ανθρώπους που θα τις υλοποιήσουν. Τα μέλη της συνέλευσης εξετάζουν αυτές τις διάφορες προτάσεις και συζητούν για την αξία και τις συνέπειές τους. Αυτές οι προτάσεις γίνονται αντικείμενο συζήτησης, αναθεώρησης και τροποποίησης, στον βαθμό που αυτό είναι απαραίτητο. Όταν δεν προκύπτει ομοφωνία, μια ψηφοφορία ή σειρά ψηφοφοριών μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να ξεκαθαριστεί ποιες επιλογές έχουν την μεγαλύτερη υποστήριξη.

Το όραμα της κοινωνικής οικολογίας για μια ηθική οικονομία επικεντρώνεται στον ελευθεριακό κομμουνισμό, στον οποίο οι καρποί της κοινής εργασίας είναι ελεύθερα διαθέσιμοι σε όλους. Αυτή η αρχή του «από τον καθένα ανάλογα με τις δυνατότητές του στον καθένα ανάλογα με τις ανάγκες του», η οποία διαφοροποιεί την οπτική μας από πολλά αντικαπιταλιστικά προγράμματα, ενισχύεται από μια πολιτική ηθική στην οποία το ενδιαφέρον για την κοινή ευημερία διαμορφώνει τις προσωπικές επιλογές. Στην απουσία των αγορών, της ατομικής ιδιοκτησίας, της διάκρισης των τάξεων, της παραγωγής εμπορευμάτων, της εκμετάλλευσης της εργασίας και της συσσώρευσης κεφαλαίου, ο ελευθεριακός κομμουνισμός μπορεί να γίνει ο μηχανισμός που εξασφαλίζει τη διανομή του κοινωνικού πλούτου και του οικονομικού του ανταλλάγματος στις διάφανες και ανθρώπινης κλίμακας πολιτικές δομές που προτείνει η κοινωνική οικολογία.

Σε μια τέτοια ρύθμιση, η αλληλεπίδραση μεταξύ των μικρότερων επιτροπών, των εργατικών ομάδων και ολόκληρης της συνέλευσης γίνεται ιδιαίτερα σημαντική για τη διατήρηση της δημοκρατικής και συμμετοχικής φύσης αυτής της διαβουλευτικής διαδικασίας. Η προετοιμασία συνεκτικών προτάσεων για την παρουσίασή τους στη συνέλευση θα απαιτεί τόσο εξειδικευμένη δουλειά και σχολαστική συλλογή πληροφοριών, όσο και ανάλυση και ερμηνεία. Επειδή αυτές οι δραστηριότητες μπορούν εντέχνως να επηρεάσουν την περιστασιακή λήψη οποιασδήποτε απόφασης, θα πρέ-

πει η ευθύνη για την υλοποίησή τους να είναι ένα καθήκον που θα ανατίθεται κυκλικά σε μια προσωρινή επιτροπή, επιλεγμένη τυχαία από τα μέλη της συνέλευσης.

Συνομοσπονδιακή οικονομική δημοκρατία

Αφού η συνέλευση εξετάσει, συζητήσει, τροποποιήσει τις διάφορες προτάσεις και συμφωνήσει σε ένα συνολικό σχέδιο για την τοπική οικονομία, τα μέλη της κοινότητας συνεχίζουν να εκλεπτύνουν και να υλοποιούν αυτό το σχέδιο εφαρμόζοντάς το στους χώρους εργασίας, στα σπίτια τους και αλλού. Αν προκύπτουν εμπόδια ή διαφωνίες τέτοιες, που είναι αδύνατο να επιλυθούν στα άμεσα πλαίσια ενός συγκεκριμένου εγχειρήματος, θεσμού ή νοικοκυριού, μπορούν να αναπεμφθούν στην ολομέλεια της συνέλευσης για συζήτηση και επίλυση. Αν για οποιονδήποτε λόγο δεν εκπληρώνονται κάποιες πλευρές μιας συμπεφωνημένης πολιτικής, αυτό θα φανερωθεί σύντομα στα μέλη της κοινότητας, τα οποία αναλόγως μπορούν να αλλάξουν ή να τροποποιήσουν αυτήν την πολιτική. Ενώ το μεγαλύτερο μέρος της οικονομικής ζωής θα υλοποιείται στα πλαίσια των μικρότερων συλλογικοτήτων με άμεση συνεργασία των ανθρώπων που εργάζονται μαζί, των συγκατοίκων, των συνεργατών και των γειτόνων, τα μείζονα ζητήματα της δημόσιας οικονομικής κατεύθυνσης θα επιλύονται στα πλαίσια της συνέλευσης όλης της κοινότητας. Όταν είναι απαραίτητο, ζητήματα που αφορούν σε ολόκληρη την πόλη ή μια περιοχή, θα μεταφέρονται στο συνομοσπονδιακό επίπεδο, ενώ οι τελικές αποφάσεις θα παραμένουν στα χέρια της κάθε τοπικής συνέλευσης.

Ο λόγος για τον οποίο η συνέλευση είναι η ανώτατη αρχή, είναι διττός. Πρώτον, η λαϊκή συνέλευση είναι το πιο προσιτό πεδίο διαλόγου για την άσκηση της άμεσης δημοκρατίας και για την προστασία εναντίον της επανεμφάνισης ανισοκατανομών ως προς την εξουσία και νέων μορφών ιεραρχίας. Όσο η συνέλευση περιλαμβάνει με ίσους όρους όλα τα μέλη της κοινότητας και λειτουργεί μέσα από διαδικασίες άμεσης συμμετοχής και όχι με αντιπροσώπευση, προσφέρει την καλύτερη δυνατότητα για το άπλωμα της συλλογικής αυτοδιαχείρισης σε όλα τα πεδία της κοινωνικής ζωής. Δεύτερον, η λαϊκή συνέλευση κάνει δυνατή τη συμμετοχή των ανθρώπων στη λήψη αποφάσεων για τις οικονομικές και πολιτικές τους υποθέσεις με έναν τρόπο πλήρη και συνεκτικό, μέσα από συζητήσεις πρόσωπο με πρόσωπο με άλλους ανθρώπους που ζουν, παίζουν και δουλεύουν μαζί. Η λαϊκή συνέλευση ενθαρρύνει μια ολιστική προσέγγιση στα δημόσια θέματα, μια προσέγγιση που αναγνωρίζει τις μυριάδες διασυνδέσεις μεταξύ οικονομικών, κοινωνικών και οικολογικών ζητημάτων.

Μεγάλο μέρος αυτού του οράματος μπορεί να εφαρμοστεί μόνο σε συνδυασμό με μία ριζοσπαστική αναδόμηση των τεχνολογικών υποδομών, κάτι το οποίο οι κοινωνικοί οικολόγοι στηρίζουν τόσο σε περιβαλλοντικές όσο και σε δημοκρατικές δομές. Προσβλέπουμε το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής να λαμβάνει χώρα τοπικά, με τις εξειδικευμένες λειτουργίες να είναι κοινωνικοποιημένες και την πνευματική εργασία να συνεργάζεται με τη χειρωνακτική. Θα υπάρχουν ακόμη κάποια σημαντικά κοινωνικά αγαθά που δε θα μπορούν, ή δεν θα έπρεπε, να είναι εντελώς αποκεντρωμένα·

για παράδειγμα, προηγμένα ερευνητικά ινστιτούτα θα εξυπηρετούν μεγάλες περιοχές, ακόμα και αν φιλοξενούνται μόνο από μια κοινότητα. Συνεπώς, ο συνομοσπονδισμός, ο οποίος αντισταθμίζει τον τοπικισμό και τον απομονωτισμό παίζει ένα ουσιαστικό ρόλο στο πολιτικό όραμα της κοινωνικής οικολογίας.

Αν και καταρχάς το επίκεντρο αυτού του σεναρίου είναι οι τοπικές κοινότητες οι οποίες διαμορφώνουν οικονομικές πολιτικές προσαρμοσμένες στις δικές τους κοινωνικές και οικολογικές ανάγκες, οι κοινωνικοί οικολόγοι απορρίπτουμε τις ιδέες της τοπικής και οικονομικής αυτάρκειας ως αυταξίες˙ θεωρούμε ότι αυτά τα πράγματα είναι επιθυμητά αν και όταν συμβάλλουν στην κοινωνική συμμετοχή και στην οικολογικής απόχρωσης δημοκρατική διαδικασία λήψης αποφάσεων. Προσβλέπουμε σε μια συνομοσπονδία των συνελεύσεων με έναν σταθερό διάλογο μεταξύ τους, μέσω συνομοσπονδιακών σωμάτων που συγκροτούνται από ανακλητούς απεσταλμένους, εντολοδόχους της κάθε συνέλευσης η οποία είναι μέλος αυτής της συνομοσπονδίας. Αυτά τα σώματα συγκροτούνται ως φυσική συνέχεια των αμεσοδημοκρατικών τοπικών κοινοτήτων, και όχι ως υποκατάστατα αυτών. Αφού ειδικά οι οικονομικές σχέσεις συχνά συνεπάγονται συνεργασία μεταξύ απομακρυσμένων κοινοτήτων, η συνομοσπονδία προσφέρει ένα αμοιβαίως συμβατό πλαίσιο για την από κοινού χρήση πόρων, δεξιοτήτων και γνώσεων.

Ένα συνομοσπονδιακό δίκτυο των λαϊκών συνελεύσεων προσφέρει έναν πρακτικό τρόπο για όλους τους ανθρώπους να κατευθύνουν συνειδητά τη ζωή τους και να επιδιώκουν κοινούς στόχους ως μέρος ενός σχεδίου για την κοινωνική ελευθερία. Αν επιτύχουμε τη γειτνίαση της αλληλεγγύης με την αυτονομία, μπορούμε να επαναδημιουργήσουμε την πολιτική, την τέχνη της κοινοτικής αυτοδιαχείρισης, ως την υψηλότερη μορφή της άμεσης δράσης. Σε έναν τέτοιο κόσμο, η οικονομία δε θα υπάρχει όπως τη γνωρίζουμε σήμερα. Όταν η εργασία γίνεται δημιουργική δραστηριότητα, όταν παραγωγή γίνεται η εναρμόνιση των ανθρώπινων και οικολογικών δυνατοτήτων, όταν η οικονομία γίνεται συλλογικός αυτοκαθορισμός και συνειδητό ξεδίπλωμα των κοινωνικών, φυσικών και ηθικών δυνατοτήτων με τρόπο που δεν έχουμε φανταστεί μέχρι τώρα, τότε θα έχουμε επιτύχει μια απελευθερωμένη κοινωνία, και οι ιδέες που περιγράφηκαν εδώ θα πάρουν συγκεκριμένη μορφή ως ζωντανή πραγματικότητα και άμεση εμπειρία.

μετάφραση: Σταύρος Καραγεωργάκης

Εργατική εξουσία και ρώσικη επανάσταση

του Tom Wetzel

Το κείμενο αυτό προέρχεται από το βιβλίο Real Utopia, το οποίο αποτελεί συλλογή κειμένων σε επιμέλεια του Chris Spannos (εκδόσεις AK Press, 2008). Στο παρόν κείμενο, ανιχνεύεται ο σχετικά άγνωστος συσχετισμός μεταξύ της μπολσεβίκικης πολιτικής και άλλων προτάσεων στους χώρους της παραγωγής, οι οποίες προσιδίαζαν αρκετά στα χαρακτηριστικά μίας -εργατικά πάντα- οικονομικής δημοκρατίας.

Οι ριζοσπαστικές πολιτικές ιδέες με προσέλκυσαν στα τέλη της δεκαετίας του '60 και στις αρχές του '70, σε ηλικία είκοσι ετών. Οι περισσότεροι απ' αυτούς που εμπλέκονταν σοβαρά με τη ριζοσπαστική πολιτική δράση εκείνη την εποχή κατέληγαν σε κάποιου τύπου λενινιστικές οργανώσεις ή περνούσαν απ' αυτές τουλάχιστον μια φορά. Οι επαναστάσεις στον τρίτο κόσμο ήταν μια από τις επιρροές αναφορικά μ' αυτή την επιλογή. Διάφορα μαρξιστικά – λενινιστικά κόμματα είχαν πάρει την εξουσία μέσω του αντάρτικου αγώνα, όπως στην Κίνα και την Κούβα, και το γεγονός αυτό επαύξανε τους ισχυρισμούς του λενινισμού ότι ο ίδιος ήταν «επιτυχής» για τη χάραξη του δρόμου προς ένα μετακαπιταλιστικό μέλλον.

Μου ήταν όμως φανερό ότι οι εργάτες δεν είχαν καμιά εξουσία επί της παραγωγής στις διάφορες κομμουνιστικές χώρες. Ήταν υποταγμένοι σε μια διευθυντική ιεραρχία. Κατά συνέπεια, σκεφτόμουν ότι οι εργάτες σ' αυτές τις χώρες συνιστούσαν μια υποδουλωμένη κι εκμεταλλευόμενη τάξη.

Ένα έργο που με βοήθησε πολύ τη δεκαετία του '70 ήταν το «Οι μπολσεβίκοι κι ο εργατικός έλεγχος»[1] του Μώρις Μπρίντον. Αυτό το διαυγές κι εμπεριστατωμένο βιβλίο ήταν μια απαραίτητη πηγή επιχειρημάτων στην αποδόμηση του μύθου ότι το μπολσεβίκικο κόμμα οικοδομούσε την «προλεταριακή εξουσία» στη Ρωσία. Η AK Press έχει επανεκδώσει αυτό το βιβλιαράκι ως μέρος μιας ανθολογίας με τίτλο «Για την εργατική εξουσία»[2]. Ο Μπρίντον ήταν ο βασικός συγγραφέας κειμένων της λονδρέζικης ελευθεριακής σοσιαλιστικής ομάδας «Αλληλεγγύη». Η ανθολογία αυτή συγκεντρώνει σε ένα βιβλίο πολλά από τα κείμενά του, συμπεριλαμβανομένων των «Το παράλογο στην πολιτική» και «Παρίσι: Μάης 1968». Στην παρούσα επισκόπηση θα εστιάσω κυρίως στη Ρωσική Επανάσταση.

Ο Μπρίντον πιστεύει ότι η αν εργατική τάξη δεν πάρει στα χέρια της την άμεση διεύθυνση της παραγωγής, τότε δε θα καταφέρει να αποκτήσει δύναμη στην κοινωνία και ν' απελευθερώσει τον εαυτό της από τη συνθήκη της υποδουλωμένης κι εκμεταλλευόμενης τάξης. Πιστεύει ότι για να διασφαλίσει την απελευθέρωσή της, πρέπει επίσης να αναλάβει τον έλεγχο ολόκληρης της κοινωνικής δομής, και

---

1 Maurice Brinton, *The Bolsheviks and Workers' Control* (Black & Red, 1975)

2 Maurice Brinton, *For Workers' Power*, ed. David Goodway (AK Press, 2004)

απορρίπτει την ιδέα ότι θα μπορούσε να αποκτήσει οποιαδήποτε δύναμη στο πλαίσιο της κοινωνίας εφόσον είναι υποδουλωμένη στον τομέα της παραγωγής. Αυτός είναι ο πυρήνας του επιχειρήματός του.

Μερικές φορές κάποιοι ισχυρίζονται ότι τα «εργατικά συμβούλια» ήταν τα μαχητικά οργανωτικά μέσα των εργατών για να κατακτήσουν την εξουσία κατά τη διάρκεια της ρωσικής επανάστασης[3]. Υπήρχαν όμως δύο διαφορετικοί τύποι μαζικών οργανώσεων των εργατών στη ρωσική επανάσταση, τις οποίες θα μπορούσε κανείς ν' αποκαλέσει «εργατικά συμβούλια»: τα σοβιέτ («σοβιέτ» στα ρωσικά σημαίνει «συμβούλιο») και οι εργοστασιακές επιτροπές. Ας τα εξετάσουμε ξεχωριστά.

Το σοβιέτ της Πετρούπολης συγκροτήθηκε κατά τη διάρκεια των ταραχών του Φεβρουαρίου του 1917 που οδήγησαν στον εξοβελισμό του τσάρου. Μια ομάδα από ριζοσπάστες και φιλελεύθερους διανοούμενους συγκρότησαν το σοβιέτ από τα πάνω και αυτοδιορίστηκαν «εκτελεστική επιτροπή του σοβιέτ της Πετρούπολης» στις 27 Φεβρουαρίου του 1917. Κατόπιν, εξέδωσαν ένα κάλεσμα για εκλογή αντιπροσώπων[4], όμως οι αποφάσεις δε λαμβάνονταν στις συνελεύσεις των σοβιέτ: η εκτελεστική ήταν αυτή που έπαιρνε τις πραγματικές αποφάσεις, στα παρασκήνια. Κάποιες απ' αυτές υποβάλλονταν στη συνέλευση των αντιπροσώπων για επικύρωση, κάποιες όχι. Η συνέλευση του σοβιέτ έτεινε περισσότερο να είναι μια ανοικτή συνάντηση όπου ο καθένας μπορούσε να έχει λόγο. Παρόμοια λειτουργούσαν τα σοβιέτ και σε άλλες ρωσικές πόλεις.

Αντίθετα από τα σοβιέτ, οι εργοστασιακές επιτροπές δημιουργήθηκαν άμεσα από τους ίδιους τους Ρώσους εργάτες κι έγιναν το βασικό όχημα για την αυτοοργάνωσή τους κατά τη διάρκεια της επανάστασης. Οι επιτροπές αυτές αποτελούνταν τυπικώς από εκλεγμένους αντιπροσώπους των απλών εργατών και οι πιο σημαντικές αποφάσεις λαμβάνονταν σε γενικές συνελεύσεις των τελευταίων.

Στις 30 Μαΐου του 1917 έλαβε χώρα μια συνάντηση περισσότερων από 400 αντιπροσώπων από εργοστασιακές επιτροπές της περιοχής της Πετρούπολης. Περιέγραψαν την κατάσταση που αντιμετώπιζαν ως εξής:

«Από την αρχή της επανάστασης, το διοικητικό προσωπικό των εργοστασίων έχει εγκαταλείψει τα πόστα του. Οι εργάτες έχουν γίνει κύριοι των εργοστασίων. Προκειμένου αυτά να συνεχίσουν να λειτουργούν, οι εργατικές επιτροπές έπρεπε να πάρουν τη διεύθυνση στα χέρια τους. Τις πρώτες μέρες της επανάστασης, το Φλεβάρη και το Μάρτη, οι εργάτες είχαν αφήσει τα εργοστάσια κι είχαν βγει στους δρόμους... αργότερα επέστρεψαν στη δουλειά. Βρήκαν πολλά από τα εργοστάσια εγκαταλειμμένα. Οι διευθυντές, οι μηχανικοί, οι γενικοί και οι επιστάτες είχαν εξαφανιστεί διότι πίστευαν ότι οι εργάτες θα τους εκδικούνταν για την εκμετάλλευση που είχαν υποστεί. Έτσι, οι τελευταίοι έπρεπε να ξεκινήσουν να δουλεύουν χωρίς να υπάρχει κάποιο διοικητικό προσωπικό να τους καθοδηγεί. Οι επιτροπές έπρεπε να βρουν τις απαραίτητες πρώτες ύλες και ν' αναλάβουν όλα τα απρόσμενα κι ασυνήθιστα γι' αυτές καθήκοντα»[5].

Οι εργοστασιακές επιτροπές περιγράφονταν ως «μαχητικές οργανώσεις, εκλεγμένες στη βάση της πιο διευρυμένης δημοκρατίας και με συλλογική ηγεσία», με στόχο τη δημιουργία της «οργάνωσης του σχολαστικού ελέγχου της εργασίας επί της παραγωγής και της διανομής».

Οι εργάτες κατάλαβαν ότι ούτε τα σοβιέτ ούτε τα βιομη-

---

3 Για παράδειγμα, ο Άλαν Μάας (Alan Maas) της Διεθνούς Σοσιαλιστικής Οργάνωσης γράφει:.«...η οκτωβριανή επανάσταση του 1917 έδωσε την εξουσία στα εργατικά συμβούλια ή ..σοβιέτ, εδραιώνοντας το βασικό θεσμό μιας σοσιαλιστικής κοινωνίας»..Μ' αυτό τον τρόπο ο Μάας δεν ταυτίζει «το βασικό θεσμό μιας σοσιαλιστικής κοινωνίας» με ένα ειδικό οικονομικό θεσμό ή την άμεση διεύθυνση της βιομηχανίας απ' τους εργάτες, αλλά με την σοβιετική πολιτική.δομή, δηλαδή ένα κράτος ελεγχόμενο από το μπολσεβίκικο κόμμα. "Maass reply to Michael Albert" ZNet website, http://www.zmag.org/isoreply1maass.htm

4 Oscar Anweiler, *Les Soviets en Rusie 1905-1921*, αναφέρεται στον Rachleff (βλ. σημείωση 8)

5 Paul Avrich, *The Russian Anarchists* (Princeton University Press, 1967): 140-141. Ο Τζον Ριντ δίνει περιγραφές κάποιων εργατικών κατακτήσεων στο άρθρο που αναφέρεται στη σημείωση 6.

χανικά συνδικάτα θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για να λύσουν τα άμεσα οικονομικά προβλήματά τους ή για να βοηθήσουν στον συντονισμό των δραστηριοτήτων ανάμεσα στους διάφορους χώρους εργασίας. Τα σοβιέτ ελέγχονταν στενά από την εκτελεστική τους και ήταν απασχολημένα με την πολεμική ενάντια στην κυβέρνηση για πολιτικά ζητήματα, όπως η συνεχιζόμενη ρωσική εμπλοκή στον παγκόσμιο πόλεμο.

Ούτε τα βιομηχανικά συνδικάτα προσέφεραν πολλά: υπό το τσαρικό καθεστώς ήταν παράνομα. Είχαν συγκροτηθεί από πάνω προς τα κάτω από τα πολιτικά κόμματα και συνέχιζαν εν πολλοίς να είναι παραρτήματά τους. Κατά τη διάρκεια του μεγαλύτερου μέρους του 1917 τα περισσότερα συνδικάτα ελέγχονταν από τους μενσεβίκους. Παρ' ότι τα μέλη τους είχαν αυξηθεί από 100.000 σε 1.000.000 μέσα στο 1917, αυτό ήταν αποτέλεσμα κυρίως της ανάπτυξης των εργοστασιακών επιτροπών. Οι ριζοσπάστες εργάτες έτειναν να μπαίνουν στα συνδικάτα περισσότερο για λόγους αρχής παρά γιατί αυτά είχαν κάποια πραγματική παρουσία στους χώρους εργασίας. Ο Μπίλ Σάτοβ (Bill Shatov), μέλος των Βιομηχανικών Εργατών του Κόσμου (Industrial Workers of the World – I.W.W.) που είχε επιστρέψει στην πατρίδα του τη Ρωσία, περιέγραψε τα συνδικάτα σαν «ζωντανά πτώματα».

Έως το Σεπτέμβριο του 1917 οι μπολσεβίκοι είχαν αποκτήσει την πλειοψηφία στα σημαντικότερα ρωσικά σοβιέτ. Οι μισοί περίπου αντιπρόσωποι στο σοβιέτ της Πετρούπολης προέρχονταν από τον ρωσικό στρατό. Με τα στρατεύματα πιστά στα σοβιέτ, ο έλεγχος που ασκούσαν οι μπολσεβίκοι σ' αυτά τους επέτρεψε να καταλάβουν την κρατική εξουσία στο τέλος του Οκτώβρη.

Η νέα κυβερνητική δομή ήταν το ρωσικό κοινοβούλιο – δηλαδή η κεντρική εκτελεστική επιτροπή του κογκρέσου όλων των ρωσικών σοβιέτ, αποτελούμενη από 350 μέλη. Όπως και σε άλλα κοινοβουλευτικά συστήματα, η κυβέρνηση συγκροτήθηκε ως εκτελεστική επιτροπή ή συμβούλιο υπουργών του κοινοβουλίου. Αυτή η εκτελεστική ήταν το συμβούλιο των κομισάριων του λαού («Σόβναρκομ»). Ο Λένιν, ως πρόεδρος αυτής της επιτροπής, ήταν η κεφαλή της κυβέρνησης[6]. Τα τοπικά και περιφερειακά σοβιέτ, που έτσι κι αλλιώς αντιπροσώπευαν πολύ λίγα πράγματα παραπάνω από το να είναι υποχείρια των κομματικά ελεγχόμενων εκτελεστικών τους, λειτουργούσαν τώρα ως «σώμα εκλεκτόρων» (με την αμερικάνικη έννοια) για την έμμεση εκλογή του κοινοβουλίου. Ως δομή νομιμοποιούσαν τη νέα μπολσεβίκικη κυβέρνηση, που βασιζόταν στην ευρεία υποστήριξη των σοβιέτ από τους ρώσους εργάτες και το στρατιωτικό προσωπικό το 1917. Όμως το έμμεσο σύστημα εκλογής και η αυστηρή συγκεντροποίηση σήμαιναν ότι δεν μπορούσαν να ελεγχθούν αποτελεσματικά από τους απλούς εργάτες ή να χρησιμοποιηθούν απ' αυτούς για να εισηγηθούν, να πάρουν και να ελέγξουν τις αποφάσεις.

Τον Οκτώβρη του 1917 υπήρχε μια περίπλοκη κατάσταση στη ρωσική βιομηχανία. «Στην πράξη η εφαρμογή του εργατικού ελέγχου πήρε μια ποικιλία μορφών στα διάφορα μέρη της Ρωσίας», γράφει ο Μπρίντον. «Εν μέρει αυτές καθορίζονταν από τις τοπικές συνθήκες αλλά κυρίως από τον βαθμό της αντίστασης που επέδειξαν οι διάφοροι τομείς της εργοδοτικής τάξης. Σε κάποια μέρη τ' αφεντικά απαλλοτριώθηκαν πάραυτα, από τα κάτω. Σε άλλες περιπτώσεις απλά υποβλήθηκαν σε κάποιου τύπου εποπτικό έλεγχο, ασκούμενο από τις εργοστασιακές επιτροπές»[7].

Αυτός ο «εποπτικός έλεγχος» περιλάμβανε για παράδειγμα το δικαίωμα να μπαίνει βέτο στις αποφάσεις προσλήψεων της διεύθυνσης, προκειμένου να μην προσλαμβάνονται απεργοσπάστες. Αφού πήρε την εξουσία το μπολσεβίκικο κόμμα, η κατάσταση περιπλέχτηκε κι άλλο, με κάποιες επιχειρήσεις «να εθνικοποιούνται από τα πάνω με διατάγματα της κεντρικής κυβέρνησης».

Στα τέλη του 1917 ο Λένιν δεν ευνοούσε την άμεση εθνι-

---

6 John Reed, "*The Structure of the Soviet System*", Liberation (July, 1918), ανατυπωμένο στο *Socialist Viewpoint* (Sept. 15, 2002)

7 Brinton, ό.π.

κοποίηση της οικονομίας. Ο Μπρίντον πιστεύει ότι ο Λένιν ήταν αντίθετος στην απαλλοτρίωση των καπιταλιστών «λόγω του ότι υποτιμούσε την τεχνολογική και διοικητική ωριμότητα του προλεταριάτου».

Ο Λένιν διέβλεπε πως η «δυαδική εξουσία» του «εποπτικού ελέγχου» και της εργοδοσίας που υπήρχε σε πολλές ιδιωτικές επιχειρήσεις θα συνεχιζόταν για κάμποσο καιρό. Το δικαίωμα των εργοστασιακών επιτροπών να εμπλέκονται σ' αυτό τον έλεγχο κατοχυρώθηκε νομικά τον Νοέμβριο του 1917 με το διάταγμά του για τον «εργατικό έλεγχο». Ο Λένιν δεν συνηγορούσε στο να αναλάβουν οι εργάτες τον έλεγχο της παραγωγής ή ν' απαλλοτριώσουν τους καπιταλιστές με δική τους πρωτοβουλία.

Κατά τη διάρκεια του 1917 πολλοί ρώσοι εργάτες προσέβλεπαν σ' ένα καταμερισμό εργασίας κατά τον οποίο οι εργοστασιακές επιτροπές θα αναλάμβαναν τη διεύθυνση της οικονομίας, ενώ τα σοβιέτ θα γίνονταν η νέα πολιτική διοίκηση ή κυβερνητική δομή[8]. Οι μπολσεβίκοι πίεζαν το κίνημα των εργοστασιακών επιτροπών να περιορίσει τις φιλοδοξίες του σχετικά με «την οικονομία». Το «κόμμα των εργατών» θα αναλάμβανε την πολιτική εξουσία.

Ο περιορισμός της επιδίωξης των εργοστασιακών επιτροπών ν' ασκούν τον έλεγχο της οικονομίας θα αποδεικνυόταν και η καταστροφή του ρωσικού κινήματος των εργοστασιακών επιτροπών. Πάντως, αν και η άμεση διεύθυνση της παραγωγής είναι απαραίτητη για την εργατική εξουσία, κατά τ' άλλα δεν είναι επαρκής: οι εργάτες πρέπει να έχουν στα χέρια τους και την πολιτική εξουσία –τους θεσμούς που θεσπίζουν κι επιβάλλουν τους βασικούς κανόνες στην κοινωνία. Αν όχι, δεν θα 'ναι ικανοί να υπερασπιστούν την εξουσία τους επί της παραγωγής.

Οι ρώσοι εργάτες πίστεψαν ότι οι μπολσεβίκοι, μετά την κατάκτηση της κρατικής εξουσίας μέσω των σοβιέτ, θα υποστήριζαν τις βλέψεις τους για οικονομικό έλεγχο. Έτσι η συγκρότηση της νέας μπολσεβίκικης κυβέρνησης τον Οκτώβρη έδωσε το έναυσμα για το ξέσπασμα πυρετώδους δραστηριότητας από το κίνημα των εργοστασιακών επιτροπών. Παρ' ότι το διάταγμα του Λένιν για τον «εργατικό έλεγχο» απλώς και μόνο νομιμοποίησε έναν έλεγχο που ήδη είχαν επιτύχει οι εργοστασιακές επιτροπές, ενθάρρυνε τους εργάτες να πάνε παρακάτω, καθότι πίστεψαν ότι οι προσπάθειές τους θα είχαν επίσημη επικύρωση. Δεν έδωσαν πολύ σημασία στο όριο που έθεσε ο Λένιν ανάμεσα στον έλεγχο και τη διεύθυνση. Εξάλλου, δεν ήταν ρεαλιστική η αντίληψή του ότι αυτή η κατάσταση «δυαδικής εξουσίας» στα εργοστάσια θα μπορούσε να διατηρείται επ' άπειρον. Ο Κρίτζμαν (Kritzman), ένας «αριστερός» κομμουνιστής, άσκησε την εξής κριτική στο διάταγμα για τον εργατικό έλεγχο:

«Οι εργοδότες δε θα 'ταν ποτέ διατεθειμένοι να διεκπεραιώνουν τις δουλειές τους με μόνο σκοπό να διδάξουν τους εργάτες πώς να τις διευθύνουν. Αντίστροφα, οι εργάτες ένιωθαν μόνο μίσος για τους καπιταλιστές και δεν έβλεπαν τον λόγο για τον οποίο θα 'πρεπε να παραμένουν εθελοντικά εκμεταλλευόμενοι».

«Η αυθόρμητη τάση των εργατών να οργανώνουν εργοστασιακές επιτροπές», έγραψε ο ιστορικός Καρρ (E. H. Carr), «ενθαρρυνόταν αναπόφευκτα από μια επανάσταση που έκανε τους εργάτες να πιστεύουν πως ο παραγωγικός μηχανισμός της χώρας τούς ανήκε και θα μπορούσαν οι ίδιοι να τον θέσουν σε κίνηση με τη δική τους ευχέρεια και για δικό τους όφελος. Ό,τι είχε ξεκινήσει πριν την οκτωβριανή επανάσταση τώρα συνέβαινε πιο συχνά και πιο ανοιχτά και, για την ώρα, τίποτα δε θα μπορούσε να βάλει φραγμό στην ορμή της εξέγερσης»[9].

Απ' αυτό τον αναβρασμό προήλθε η πρώτη απόπειρα του κινήματος των εργοστασιακών επιτροπών να σχηματίσουν τη δική τους εθνική οργάνωση, ανεξάρτητη από τα συνδι-

[8] Peter Rachleff, *"Soviets and Factory Committees in the Russian Revolution"*, http://libcom.org/library/soviets-factory-committees-russian-revolution-peter-rachleff

[9] E. H. Carr, *The Bolshevik Revolution*, Vol. II (Macmillan, 1952): 69, αναφέρεται στον Rachleff, ό.π.

κάτα και τα πολιτικά κόμματα. Τον Δεκέμβριο, το κεντρικό σοβιέτ των εργοστασιακών επιτροπών της περιοχής της Πετρούπολης δημοσίευσε έναν πρακτικό οδηγό για την εφαρμογή του εργατικού ελέγχου στη βιομηχανία. Ο οδηγός προέτασσε ότι «ο εργατικός έλεγχος θα μπορούσε ραγδαία να εξελιχθεί σε εργατική διεύθυνση». Ανακοίνωνε επίσης την πρόθεση οργάνωσης των επιτροπών σε περιφερειακές ομοσπονδίες και μια εθνική συνομοσπονδία.

Ο Ισαάκ Ντόϊτσερ (Isaac Deutscher) εξηγεί τι έγινε τότε:

«Οι εργοστασιακές επιτροπές αποπειράθηκαν να σχηματίσουν τη δική τους εθνική οργάνωση, με στόχο να διασφαλίσουν με ουσιαστικό τρόπο την οικονομική τους δικτατορία. Τότε οι μπολσεβίκοι κάλεσαν τα συνδικάτα να παράσχουν μια ειδική υπηρεσία στο εν τω γίγνεσθαι σοβιετικό κράτος, πειθαρχώντας στις εργοστασιακές επιτροπές. Τα συνδικάτα ανταποκρίθηκαν κι αντιτέθηκαν σθεναρά στην προσπάθεια των τελευταίων να συγκροτήσουν τη δική τους εθνική οργάνωση. Εμπόδισαν τη σύγκληση του σχεδιαζόμενου παν-ρωσικού συνεδρίου των εργοστασιακών επιτροπών και απαίτησαν την απόλυτη υποταγή τους»[10].

Πάντως, το μπολσεβίκικο κόμμα μόλις που είχε καταλάβει την κρατική εξουσία κι η παραμονή του σ' αυτή θα γινόταν ακόμα πιο επισφαλής με το ξέσπασμα του ρωσικού εμφυλίου πολέμου το Μάιο του 1918. Γι' αυτό προέβη σ' ένα συμβιβασμό, σύμφωνα με τον οποίο το κόμμα δεσμευόταν απέναντι στα εργατικά συνδικάτα ως προς τον έλεγχο της οικονομίας απ' αυτά.

Με τη σειρά του, το γεγονός αυτό βοήθησε την κομματική ηγεσία να κερδίσει τη συνεργασία των στελεχών των κομματικών συνδικάτων στην καταστολή της ορμής του κινήματος των εργοστασιακών επιτροπών για άμεση εργατική διεύθυνση. Η ιδέα του ελέγχου της οικονομίας από τα συνδικάτα θα διατυπωνόταν στο άρθρο 5 του προγράμματος που υιοθέτησε το συνέδριο του κομμουνιστικού κόμματος το 1919:

[10] Brinton, ό.π., 320

«Ο οργανωτικός μηχανισμός της κοινωνικοποιημένης βιομηχανίας πρέπει να βασιστεί πρωτίστως στα εργατικά συνδικάτα...συμμετέχοντας ήδη σε όλα τα τοπικά και κεντρικά όργανα της βιομηχανικής διοίκησης σύμφωνα με την εδραιωμένη πρακτική και τους νόμους της σοβιετικής δημοκρατίας, τα συνδικάτα πρέπει, ως ένα οικονομικό σώμα, να προχωρήσουν στην πραγματική συγκέντρωση στα χέρια τους της διαχείρισης ολόκληρης της οικονομίας».

Το πρώτο βήμα για την- δια του κεντρικού σχεδιασμού από τα πάνω- υπονόμευση της ορμητικής τάσης των εργατών για αυτοδιαχείριση, ήταν το διάταγμα της 5ης Δεκεμβρίου του 1917, το οποίο συγκροτούσε το ανώτατο οικονομικό συμβούλιο («βεσένκα») υπό την άμεση εξουσία της σόβναρκομ. Το βεσένκα απαρτίστηκε από μπολσεβίκους αξιωματούχους των συνδικάτων, αφοσιωμένους στο μπολσεβίκικο κόμμα, και «ειδικούς» διορισμένους απ' την κυβέρνηση. Στο βεσένκα ανατέθηκε το καθήκον της εκπόνησης «ενός σχεδίου για την οργάνωση της οικονομικής ζωής της χώρας» κι επίσης έπρεπε «να κατευθύνει προς ένα ενιαίο στόχο» τις δραστηριότητες όλων των υπαρχόντων οικονομικών αρχών. Εδώ αναγνωρίζουμε τις απαρχές ενός μηχανισμού κεντρικού σχεδιασμού, που αναλαμβάνει διευθυντικές λειτουργίες.

Η τύχη του κινήματος των εργοστασιακών επιτροπών καθορίστηκε μετά από σκληρή μάχη στο πρώτο παν-ρωσικό συνέδριο των εργατικών συνδικάτων τον Ιανουάριο του 1918. Εκεί οι μπολσεβίκοι έβαλαν σε κίνηση το σχέδιο της υπαγωγής των επιτροπών στον ιεραρχικό έλεγχο των συνδικάτων. Η κύρια ρωσική πολιτική τάση με όραμα την άμεση αυτοδιεύθυνση των εργατών ήταν οι αναρχοσυνδικαλιστές. Στο συνέδριο αυτό, οι 25 αναρχοσυνδικαλιστές αντιπρόσωποι, που εκπροσωπούσαν τους εργάτες ορυχείων του Ντον Μπάζιν, τους σιδηροδρομικούς της Μόσχας και άλλους εργάτες, έκαναν απεγνωσμένες προσπάθειες να υπερασπιστούν το κίνημα των εργοστασιακών επιτροπών και την τάση του προς την άμεση εργατική διεύθυνση.

Πρότειναν «να μεταφερθεί άμεσα η οργάνωση της παραγωγής, των μεταφορών και της διανομής στα χέρια των

ίδιων των ανθρώπων του μόχθου και όχι στο κράτος ή σε κάποιο δημόσιο υπηρεσιακό μηχανισμό που θα απαρτίζεται από τον ένα ή τον άλλο ταξικό εχθρό».

Ο Μαξίμωφ (G. P. Maximov), επιφανής αναρχοσυνδικαλιστής, έκανε τη διάκριση ανάμεσα στον οριζόντιο συντονισμό και τον ιεραρχικό έλεγχο της οικονομίας: «ο στόχος του προλεταριάτου είναι να συντονίσει όλες τις δραστηριότητες... να δημιουργήσει ένα κέντρο, αλλά όχι ένα κέντρο έκδοσης διαταγμάτων και κανονισμών, αλλά ρυθμιστικό–καθοδηγητικό, και μόνο μέσα απ' αυτό να οργανώσει τη βιομηχανική ζωή της χώρας».

Παρά ταύτα οι μπολσεβίκοι απέσπασαν την απόφαση που ήθελαν. Η πλειοψηφία των αντιπροσώπων, όπως και των μενσεβίκων και των υποστηρικτών του σοσιαλεπαναστατικού κόμματος ψήφισαν υπέρ της υπαγωγής των εργοστασιακών επιτροπών στα εργατικά συνδικάτα.

Έχοντας τον έλεγχο της κυβέρνησης, των ενόπλων δυνάμεων, του συνδικαλιστικού μηχανισμού και της πλειοψηφίας των εργοστασιακών επιτροπών, το μπολσεβίκικο κόμμα μπορούσε τώρα να δαμάσει το κίνημα των τελευταίων. Οποιοδήποτε εργοστάσιο δεν συμβάδιζε με τη γραμμή, μπορούσε να απομονωθεί και να του αρνηθούν την πρόσβαση σε πόρους.

«Η μπολσεβίκικη προπαγάνδα μέσα στα επόμενα χρόνια», γράφει ο Μπρίντον, θα επαναλάμβανε επίμονα ότι οι εργοστασιακές επιτροπές «δεν ήταν τα κατάλληλα όργανα για την οργάνωση της παραγωγής σε εθνική κλίμακα»[11]. Ο Ντόϊτσερ λέει για παράδειγμα ότι «από τις απαρχές της συγκρότησής τους, οι εργοστασιακές επιτροπές... αποσκοπούσαν να έχουν τον τελευταίο λόγο σε όλα τα θέματα που αφορούσαν το εργοστάσιο, την παραγωγή, το απόθεμα πρώτων υλών, τις συνθήκες εργασίας κλπ και έδιναν ελάχιστη έως καθόλου σημασία στις ανάγκες της βιομηχανίας ως συνόλου»[12].

[11] Ό.π.

[12] Ό.π.

Η λενινιστική επιχειρηματολογία προωθεί ένα ψευδεπίγραφο δίλημμα: ή αυτονομία κάθε εργοστασίου αλλά χωρίς συντονισμό ή ένας μηχανισμός κεντρικού σχεδιασμού με στόχο την κατάρτιση ενός σχεδίου και την έκδοση εντολών μέσω μιας ιεραρχίας. Οι λενινιστές «απορρίπτουν την εργατική αυτοδιαχείριση με ειρωνικά σχόλια για "σοσιαλισμό σε ένα μόνο εργοστάσιο"»[13], λέει ο Μπρίντον, «ή με δήθεν βαθυστόχαστες επισημάνσεις όπως "δεν μπορείς να 'χεις ομάδες εργατών που να κάνουν ό,τι θέλουν χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους την οικονομία συνολικά"»[14]. Όμως, υπάρχει και μια τρίτη εναλλακτική: ένα σύστημα οριζόντιου σχεδιασμού και συντονισμού στη βάση της αυτοδιαχείρισης. Γιατί να μην μπορούν οι ίδιοι οι εργάτες και οι καταναλωτές να εκπονήσουν ένα σχέδιο;

Μέσα απ' την ίδια τους την εμπειρία, οι ρώσοι εργάτες είχαν από μόνοι τους συνειδητοποιήσει την ανάγκη για συντονισμό και σχεδιασμό της οικονομίας σε ευρύτερη κλίμακα. Αυτός ήταν ο γνώμονας των προτάσεών τους για το σχηματισμό περιφερειακών και εθνικών ομοσπονδιών εργοστασιακών επιτροπών και για το κάλεσμα ενός εθνικού συνεδρίου τους.

Οι κοοπερατίβες των καταναλωτών κατά τη διάρκεια της ρωσικής επανάστασης έφτασαν τα 12 εκατομμύρια μέλη. Όταν οι εργάτες πήραν τον έλεγχο των εργοστασίων το 1917, πολλές φορές ανέπτυξαν δεσμούς μ' αυτές τις οργανώσεις αναφορικά με τη διανομή των προϊόντων του εργοστασίου τους. Αυτές οι σχέσεις θα μπορούσαν να 'χουν συστηματοποιηθεί με στόχο την απορρόφηση και κατανάλωση των προϊόντων σε κάποιου τύπου συμμετοχικού, και από τη βάση ελεγχόμενου, συστημικού σχεδίου.

Η πρόταση για διεύθυνση της οικονομίας από τα συνδικάτα, όπως επικυρώθηκε από το συνέδριο του κομμουνιστικού κόμματος το 1919, δεν εφαρμόστηκε ποτέ. Σε αντάλλαγμα για την καταστολή των ανεξάρτητων πρωτοβουλιών των

[13] Ό.π.

[14] Ό.π.

εργοστασιακών επιτροπών, τα μέλη των συνδικάτων του κόμματος είχαν διοριστεί σε διάφορες κυβερνητικές και διευθυντικές επιτροπές, αλλά αυτό συνδυάστηκε και με τον κυβερνητικό διορισμό διευθυντών και την άσκηση ελέγχου από τα πάνω. Ήδη από τις 9 Νοεμβρίου του 1917 καταργήθηκε το κεντρικό σοβιέτ των εργαζομένων που είχε πάρει τον έλεγχο του ταχυδρομικού συστήματος κατά τη διάρκεια της επανάστασης. Ο νέος αρμόδιος υπουργός εξέδωσε διάταγμα που έλεγε:

«Καμιά επιτροπή για τη διαχείριση των ταχυδρομικών υπηρεσιών και του τηλέγραφου δεν μπορεί να σφετερίζεται τις λειτουργίες που ανήκουν στην κεντρική εξουσία και σε μένα ως κομισάριο του λαού».

Στα 1921 η δυσαρέσκεια των εργατών είχε γενικευτεί και ξέσπασαν απεργίες στην Πετρούπολη και την Μόσχα. Ο άμεσος κίνδυνος που προερχόταν από το εμπάργκο από το εξωτερικό και τον εμφύλιο πόλεμο είχε παρέλθει, και τώρα η συνδικαλιστική βάση του κόμματος πίεζε για μεγαλύτερο μερίδιο λόγου στη διεύθυνση της οικονομίας. Η συζήτηση επί τούτου θα κορυφωνόταν στο συνέδριο του κομμουνιστικού κόμματος τον Μάρτιο του 1921. Η εργατική αντιπολίτευση κατηγόρησε την κομματική ηγεσία ότι είχε αποτύχει να ανταπεξέλθει στις υποσχέσεις του προγράμματος του 1919 και «είχε μειώσει στο μηδέν την επιρροή της εργατικής τάξης». Με «το κόμμα και τις οικονομικές αρχές να έχουν γεμίσει αστούς τεχνοκράτες», υποστήριξαν ότι η λύση ήταν η διεύθυνση της οικονομίας από τα συνδικάτα. Πρότειναν λοιπόν να καλεστεί ένα πανρωσικό συνέδριο παραγωγών για να εκλέξει τη διεύθυνση της εθνικής οικονομίας, με τα διάφορα βιομηχανικά συνδικάτα να εκλέγουν τα διευθυντικά συμβούλια των αντίστοιχων βιομηχανικών τομέων.

Ο Λένιν κατήγγειλε την πίεση αυτή ως «συνδικαλιστική απόκλιση». «Αναιρεί την ανάγκη για την ύπαρξη του κόμματος: αν τα συνδικάτα, των οποίων τα μέλη δεν είναι μέλη του κόμματος κατά τα εννιά δέκατα, διορίζουν τους διευθυντές της βιομηχανίας, τότε ποιος ο λόγος ύπαρξης του κόμματος;» ρώτησε. Εδώ βλέπουμε την αντίληψη του Λένιν για το κόμμα ως σύνολο διευθυντικών στελεχών που εφαρμόζουν το πρόγραμμά τους μέσω μιας κάθετης ιεραρχίας. Υιοθετεί την άποψη ότι οι εργάτες από μόνοι τους είναι ανίκανοι να διευθύνουν την οικονομία και γι' αυτό εκείνη που πρέπει να επιλαμβάνεται είναι η κομματική ιντελιγκέντσια.

Ο Τρότσκυ με τη σειρά του κατήγγειλε την εργατική αντιπολίτευση για «επικίνδυνη συνθηματολογία»:

«Έχουν φετιχοποιήσει τις δημοκρατικές αρχές. Έχουν τοποθετήσει το δικαίωμα των εργατών να εκλέγουν αντιπροσώπους πάνω από το κόμμα, σαν να μην ήταν αυτό εξουσιοδοτημένο να ασκεί τη δικτατορία του, ακόμα κι αν αυτή συγκρουόταν με τις περαστικές διαθέσεις της δημοκρατίας των εργατών».

Το κομματικό συνέδριο έληξε όχι μόνο με την ήττα της εργατικής αντιπολίτευσης αλλά και με το κόμμα ν' απαγορεύει τις εσωτερικές διαφωνίες. Τα μέλη του δ.σ. του συνδικάτου των μεταλλεργατών ήταν οι ηγέτες της εργατικής αντιπολίτευσης. Όταν η κομματική κλίκα μέσα στο συνδικάτο αρνήθηκε να υπακούσει στις εντολές του κόμματος για την καθαίρεσή τους, η κομματική κρατική ηγεσία επέβαλλε στο συνδικάτο μια κηδεμονία (όπως θα έλεγε και η AFL–CIO), δηλαδή τα εκλεγμένα μέλη του δ.σ. του συνδικάτου αντικαταστάθηκαν από κομματικούς εγκάθετους. Δεν ήταν η πρώτη φορά που εφαρμοζόταν αυτή η τακτική. Στα 1920 ο Τρότσκυ, ως κομισάριος επί των μεταφορών, είχε σπάσει το συνδικάτο των σιδηροδρομικών με το διορισμό νέων ηγετών.

Λίγο μετά το κομματικό συνέδριο του 1921, ο Μπογκντάνωφ και η ομάδα του «Αλήθεια των Εργατών» (μπολσεβίκικων καταβολών) διακήρυτταν ότι η επανάσταση είχε οδηγήσει «σε απόλυτη ήττα της εργατικής τάξης».

Ίσως η πιο σημαντική συνθήκη που κατέστησε δύσκολη τη νίκη της εργατικής επανάστασης στην Ρωσία ήταν το γεγονός ότι η εργατική τάξη ήταν μια μικρή μειοψηφία του πληθυσμού- όχι πάνω από δέκα τοις εκατό. Η Ρωσία του 1917 ήταν ακόμα μια ημι-φεουδαρχική χώρα. Η συντριπτι-

κή πλειοψηφία του πληθυσμού ήταν αγρότες, των οποίων βασική μέριμνα στην επανάσταση ήταν ν' απαλλοτριώσουν τους μεγαλογαιοκτήμονες και να πάρουν τον έλεγχο των μικρών αγροτεμαχίων τους. Οι αγρότες παρήγαν κυρίως για τις δικές τους ανάγκες κι έτσι η παραγωγικότητα ήταν χαμηλή. Η φτώχεια, η ανοργανωσιά και ο αναλφαβητισμός των ρώσων αγροτών τούς εμπόδιζε να επιβάλουν τη δική τους λύση στη ρωσική κοινωνία. Στην Ρωσία δεν υπήρχε ο τύπος εκείνος του εκτεταμένου εργατικού συνδικαλισμού στον αγροτικό τομέα που κατέστησε ικανούς τους ισπανούς εργάτες της υπαίθρου να παίξουν σημαντικό ρόλο στην ισπανική επανάσταση του 1936.

Ήταν η μειοψηφική αυτή κατάσταση της εργατικής τάξης που την καταδίκασε σε ήττα; Ο Μαξίμωφ, που ήταν αγρονόμος, ήλπιζε ότι η τσαρική πολεμική βιομηχανία θα μετατρεπόταν σε μανιφατούρα παραγωγής τρακτέρ, ηλεκτρογεννητριών και άλλων προϊόντων, με σκοπό την ανταλλαγή τους με τα αγροτικά. Ήλπιζε ότι η στρατηγική της επένδυσης στην αγροτική οικονομία θα ενθάρρυνε συλλογικές οργανωτικές μεθόδους, μια κολεκτιβιστική νοοτροπία και θα αύξανε την παραγωγικότητα στις αγροτικές κοινότητες. Αυτή ήταν η ελευθεριακή σοσιαλιστική οπτική του Μαξίμωφ για τη ρωσική γεωργία[15].

Ακόμα κι αν οι μπολσεβίκοι είχαν θελήσει ν' ακολουθήσουν αυτή τη στρατηγική ειρηνικού μετασχηματισμού, το ξέσπασμα του ρωσικού εμφυλίου το Μάιο του 1918 θα γινόταν πρόσκομμα στη δρομολόγησή της. Ουσιαστικά ολόκληρη η ρωσική βιομηχανία μετατράπηκε σ' έναν οργανισμό εφοδιασμού του κόκκινου στρατού. Οι πόλεις δεν παρήγαν ουσιαστικά τίποτα που να μπορούσε να γίνει αντικείμενο εμπορίου με τους αγρότες για τα προϊόντα τους. Έτσι οι μπολσεβίκοι κατέφυγαν σε επιτάξεις με τη βία, αρπάζοντας τα αγροτικά προϊόντα με την απειλή των όπλων. Αυτή η τακτική δεν ήταν και πολύ αποτελεσματική. Οι αγρότες αντιστάθηκαν και οι πόλεις λιμοκτονούσαν. Ο αστικός πληθυσμός της Ρωσίας μειώθηκε τουλάχιστον κατά το ήμισυ στη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου. Οι εργάτες μετακόμισαν στα ξαδέρφια τους στην ύπαιθρο. Τουλάχιστον εκεί δεν θα λιμοκτονούσαν.

Η λύση του Λένιν για την αυξανόμενη αγροτική δυσαρέσκεια ήταν η νέα οικονομική πολιτική, με έτος έναρξης το 1921. Η πολιτική αυτή ενθάρρυνε την καπιταλιστική ανάπτυξη και το ελεύθερο εμπόριο των αγροτικών προϊόντων. Τελικά ο Στάλιν ήταν εκείνος που «έλυσε» το πρόβλημα της χαμηλής αγροτικής παραγωγικότητας, μέσω της βίαιης εκμηχάνισης και κολεκτιβοποίησης. Αυτό εξώθησε μεγάλο μέρος του αγροτικού πληθυσμού στην αστική βιομηχανία. Η κρατική ιεραρχία μπορούσε πλέον να εκμεταλλευτεί τα αποδοτικά οφέλη από την αγροτική επένδυση για να οικοδομήσει τη ρωσική βιομηχανία.

Οι απολογητές των μπολσεβίκων επισημαίνουν συνήθως διάφορους «συγκυριακούς» παράγοντες για να δικαιολογήσουν την ήττα της εργατικής επανάστασης στην Ρωσία– την ξένη εισβολή και τον εμφύλιο πόλεμο, την αποτυχία της επανάστασης στην Γερμανία και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες και πάει λέγοντας. Όμως, ούτε οι παράγοντες αυτοί, ούτε το μειοψηφικό στάτους της εργατικής τάξης στην Ρωσία επαρκούν για να εξηγήσουν την ήττα της εργατικής επανάστασης, με τον παράδοξο τρόπο που έλαβε χώρα. Οι εργατικές επαναστάσεις έχουν κατά καιρούς ηττηθεί από μια βίαιη αντίδραση που σώζει το σύστημα της ιδιοκτησίας της καπιταλιστικής τάξης, όπως στην Ιταλία του '20, την Ισπανία του '30, την Χιλή του '70.

Όμως η καπιταλιστική τάξη στην Ρωσία είχε απαλλοτριωθεί και ένα νέο οικονομικό σύστημα είχε αναδυθεί, βασισμένο στη δημόσια ιδιοκτησία και την υπαγωγή της οικονομίας στον κεντρικό σχεδιασμό και όχι στη ρύθμιση της αγοράς.

Μια νέα τάξη αναδύθηκε ως ιθύνουσα σ' αυτό το οικονομικό σύστημα. Αντίθετα με την καπιταλιστική, όσοι την αποτελούσαν ήταν μισθωτοί, υπάλληλοι του κράτους. Ο

15 G.P.Maximov, *Constructive Anarchism*, http://libcom.org/library/constructive-anarchism-debate-platform-g-p-maksimov

Μπρίντον αναφέρεται σ' αυτή την τάξη με τον όρο «γραφειοκρατία». Αλλά «γραφειοκρατίες» υπάρχουν σε όλα τα είδη των οργανώσεων. Μια τάξη χαρακτηρίζεται από τον ειδικό ρόλο που παίζει στην κοινωνική παραγωγή.

Πιστεύω ότι σε αυτό το σημείο θα βοηθούσε να εξετάσουμε τον τύπο ιεραρχίας που αναπτύχθηκε στην καπιταλιστική βιομηχανία των ΗΠΑ κατά τις αρχές του 20ου αιώνα. Η ανάδυση μεγάλων τραστ έδωσε στους καπιταλιστές επαρκείς πόρους για να επανασχεδιάσουν συστηματικά την αγορά εργασίας και την παραγωγική διαδικασία προς όφελός τους, εξουδετερώνοντας την αυτονομία που προσέδιδαν στους εργάτες οι ιδιαίτερες δεξιότητές τους, τις οποίες είχαν κληρονομήσει από τη χειροτεχνική παράδοση. «Ειδικοί της αποδοτικότητας» όπως ο Φρέντερικ Τέϊλορ (Frederick Taylor) συνηγόρησαν για τη συγκέντρωση της λήψης αποφάσεων και το πέρασμα της παραγωγής ως έννοιας στα χέρια μιας διευθυντικής ελεγκτικής ιεραρχίας, αποσπώντας τα από τους χειρώνακτες. Η ιδέα του τεϊλορισμού ήταν η μεταβολή της ισορροπίας δυνάμεων δια της απόσπασης του ελέγχου από την κατώτατη βαθμίδα παραγωγής προς την πλευρά της διεύθυνσης. Η απόπειρα αυτή για επιβολή μεγαλύτερου ελέγχου πάνω στη δουλειά των εργατών προβλήθηκε στους ιδιοκτήτες με όρους προοπτικής της εταιρείας να εξασφαλίσει μακροπρόθεσμη κερδοφορία, αλλά ταυτόχρονα ισχυροποίησε μια νέα τάξη ανθρώπων. Την περίοδο ανάμεσα στο 1890 και το 1920 αναδύθηκε μια καινούρια τάξη επαγγελματιών διευθυντών, μηχανικών και άλλων ειδικών συμβούλων της διεύθυνσης. Αυτοί αποτέλεσαν τα στελέχη που επάνδρωσαν τις νέες ελεγκτικές ιεραρχίες στις εταιρείες και το κράτος. Η δύναμη αυτής της τεχνο-διευθυντικής ή συντονίστριας τάξης ανθρώπων[16], ως μισθωτών, δεν βασίζεται στην ιδιοκτησία κεφαλαίου αλλά στη συγκέντρωση εξουσίας που βασίζεται στην εμπειρογνωμοσύνη της εξειδικευμένης γνώσης και τη λήψη αποφάσεων.

Αυτή η συντονίστρια τάξη βρισκόταν μόλις στα αρχικά στάδια της ανάπτυξής της στη ρωσική οικονομία κατά τις αρχές του 20ου αιώνα. Στην πραγματικότητα η ιντελιγκέντσια του μπολσεβίκικου κόμματος είχε παραμεριστεί μαζί με τους τεχνικούς και τους διευθυντές του καπιταλιστικού καθεστώτος. Όμως η ρωσική επανάσταση έδειξε ότι ήταν δυνατό να χρησιμοποιηθεί το κράτος για να οργανωθεί και πάλι μια οικονομία στην οποία θα κυριαρχούσε η συντονίστρια τάξη. Η μπολσεβίκικη ιδεολογία και το πρόγραμμά της είναι ένα ουσιώδες συστατικό της εξήγησης που αφορά στην ανάδυση αυτού του νέου ταξικού συστήματος.

Ο Μπρίντον ισχυρίζεται πειστικά ότι ούτε ο Λένιν ούτε ο Τρότσκυ πίστεψαν ποτέ, ή συνηγόρησαν στη διεύθυνση της παραγωγής από τους εργάτες. Μετά την κατάληψη της εξουσίας από τους μπολσεβίκους τον Οκτώβρη του 1917, «όλη η πρακτική» του Λένιν, όπως σημειώνει ο Μπρίντον, «ήταν να καταγγέλλει τις απόπειρες των εργατών να διευθύνουν την οικονομία ως "πρόωρες", "ουτοπικές", "αναρχικές", "επιβλαβείς"» και πάει λέγοντας[17].

Μεγάλο μέρος της συζήτησης εντός του κομμουνιστικού κόμματος στα 1920-21 είχε να κάνει με τη «διεύθυνση από έναν άνθρωπο». Ήδη τον Απρίλιο του 1918 ο Λένιν έγραφε:

«Η ανενδοίαστη υπακοή σε μία μόνη βούληση είναι απολύτως απαραίτητη για την επιτυχία των εργασιακών προτσές που βασίζονται σε μεγάλης κλίμακας βιομηχανοποίηση... σήμερα η επανάσταση απαιτεί, για το συμφέρον του σοσιαλισμού, οι μάζες να υπακούουν τυφλά στη μοναδική βούληση των ηγετών του εργασιακού προτσές».

Αυτή η συζήτηση όμως ήταν παραπλανητική, αφού το πραγματικό ζήτημα δεν έγκειται στο αν διευθύνει μια επιτροπή ή ένα πρόσωπο αλλά η σχέση της μάζας των εργα-

16 «Συντονίστρια Τάξη» είναι ο όρος που χρησιμοποιούν για την τάξη αυτή οι Μάϊκλ Άλμπερτ και Ρόμπιν Χάνελ (Albert and Hahnel, "A ticket to ride: more locations on the Class Map", στο *Between Labor and Capital*, ed. Pat Walker, South End Press, 1979)

17 Brinton, ό.π.

τών με τη διαχειριστική εξουσία: θα την είχαν αυτοί ή όχι;

Πάντως, η λογική του κεντρικού σχεδιασμού πράγματι ευνοεί την αρμοδιότητα του ενός προσώπου. Αν τα σχέδια γίνονται αντικείμενο επεξεργασίας από μια ελίτ και μετά εφαρμόζονται από τους εργάτες ως σετ διαταγών, τότε αυτοί που αποτελούν το μηχανισμό που σχεδιάζει θα θελήσουν να έχουν τη δυνατότητα να επιβάλλουν τις διαταγές τους. Κι αυτό είναι ευκολότερο αν υφίσταται μόνο ένα πρόσωπο που είναι υπόλογο στους από πάνω, παρά μια ολόκληρη συλλογικότητα.

Οι μπολσεβίκοι ηγέτες πίστευαν ότι ο τύπος των ιεραρχικών δομών σε μια αναπτυγμένη από τον καπιταλισμό βιομηχανία ήταν ταξικά ουδέτερος. Ισχυρίζονταν ότι η διευθυντική εξουσία μπορούσε να ασκείται προς όφελος της εργατικής τάξης αρκεί το «εργατικό κόμμα» να ελέγχει το κράτος το οποίο διαχειρίζεται την οικονομία.

Αυτή η αντίληψη δεν ήταν αποκλειστικότητα του μπολσεβικισμού αλλά κοινός τόπος ανάμεσα στους σοσιαλδημοκράτες μαρξιστές πριν από τον Α' παγκόσμιο πόλεμο. Για παράδειγμα, στο «Η Κοινή Λογική του Σοσιαλισμού», που δημοσιεύτηκε το 1911, ο Τζον Σπάργκο (John Spargo), μέλος του Αμερικάνικου Σοσιαλιστικού Κόμματος, υποστηρίζει ότι ο έλεγχος του κράτους από ένα εργατικό– σοσιαλιστικό πολιτικό κόμμα είναι επαρκής προϋπόθεση για να διασφαλιστεί και ο έλεγχος από την εργατική τάξη μιας οικονομίας διευθυνόμενης από το κράτος[18]. Κατά τον Μπρίντον, η εμμονή με την ιεραρχία– το διαχωρισμό της κοινωνίας σε κείνους που διατάζουν κι αυτούς που υπακούουν– είναι ριζωμένη στη σοσιαλδημοκρατία όπως και στο λενινισμό.

Όταν Μαρξ συνέταξε τους καταστατικούς κανόνες της πρώτης Διεθνούς των Εργατών το 1864, συμπεριέλαβε την αποστροφή της Φλώρα Τριστάν (Flora Tristan):

«Η χειραφέτηση της εργατικής τάξης πρέπει να είναι έργο των ίδιων των εργατών». Η ανάλυση της ρωσικής επανάστασης από τον Μπρίντον δείχνει πως οι μπολσεβίκοι απέτυχαν να λάβουν σοβαρά υπόψη τους αυτήν την αρχή. Ο Μπρίντον συμφωνεί με το Μαρξ ότι η κινητήρια δύναμη της κοινωνικής αλλαγής είναι η ταξική πάλη κι ότι μέσα από τη διαδικασία αυτή η εργατική τάξη μπορεί ν' απελευθερώσει τον εαυτό της. Το γεγονός ότι οι εργάτες πρέπει να εργάζονται όχι για να εκπληρώσουν τους δικούς τους σκοπούς αλλά αυτούς κάποιων άλλων, για τους οποίους είναι αναγκασμένοι να δρουν ως απλά όργανα– η συνθήκη της καπιταλιστικής κοινωνίας– συνιστά αυτό που ο Μαρξ ονόμασε «αλλοτριωμένη εργασία». Ο Μπρίντον πιστεύει ότι αυτή η «αλλοτριωμένη συνθήκη» είναι διάχυτη στην υπάρχουσα κοινωνία- δεν υφίσταται μόνο στον τομέα της εργασίας. Η απελευθέρωση προϋποθέτει την αντικατάστασή της από τον αυτοκαθορισμό τόσο στην παραγωγή όσο και στις άλλες όψεις της ζωής. Προκειμένου να χαράξουμε μια πορεία προς την απελευθέρωση, ο Μαρξ πίστευε ότι ήταν απαραίτητο να είμαστε ρεαλιστές, να είμαστε ικανοί να βλέπουμε μέσα από τις ψευδείς ιδεολογικές παρωπίδες, όπως αυτές της ρητορικής του αστικού φιλελευθερισμού σχετικά με τη δήθεν «δημοκρατία» κι «ελευθερία».

Η έμφαση στην αυτενέργεια, τον ταξικό αγώνα και τον ρεαλισμό συνιστά τη θετική πλευρά του Μαρξ, αυτή που ο Μπρίντον κρατά και στη δική του σκέψη, αλλά στη μαρξιστική πολιτική παράδοση συνδυάζεται με ιεραρχικά στοιχεία. Γιατί; Στη μαρξιστική θεωρία του «ιστορικού υλισμού», οι κοινωνικές μορφές καθίστανται ευάλωτες στην αστάθεια και υπόκεινται σε αντικατάσταση όταν «εμποδίζουν την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων». Ο Μαρξ πιστεύει ότι η ορμητική τάση προς μια αέναα αυξανόμενη παραγωγικότητα είναι μια διϊστορική δύναμη που συνιστά μέτρο και κριτήριο της κοινωνικής προόδου. Αν ο τεϊλορισμός και η ανάπτυξη της βιομηχανικής ιεραρχίας είναι ο ιδιαίτερος τρόπος που χρησιμοποιεί ο καπιταλισμός για να αυξήσει την παραγωγικότητα, τότε οι παράγοντες αυτοί πρέπει να 'ναι «προοδευτικοί», συμπεραίνουν κάποιοι μαρξιστές.

18 Spargo, *The Common Sense of Socialism* (Charles H. Kerr & Company, 1911)

«Πρέπει να εγείρουμε το ζήτημα της εφαρμογής πολλών από τα επιστημονικά και προοδευτικά στοιχεία του τεϊλορικού συστήματος», έγραψε ο Λένιν το 1918. Έτσι, υποστήριξε την υιοθέτηση του τεϊλορικού σχεδίου της κατατεμαχισμένης εργασίας. «Η σοβιετική δημοκρατία... πρέπει να οργανώσει στην Ρωσία τη μελέτη και διδασκαλία του τεϊλορικού συστήματος». Το σφάλμα στο επιχείρημα αυτό έγκειται στην πεποίθηση ότι η παραγωγική αποτελεσματικότητα δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσω της ανάπτυξης των δεξιοτήτων και της γνώσης των εργατών υπό συνθήκες αυτοδιαχείρισης.

Στην μαρξιστική ανάλυση του καπιταλισμού η διαίρεση ανάμεσα σε κεφάλαιο και εργασία είναι κεντρικής σημασίας: είμαστε αναγκασμένοι να πουλάμε το χρόνο μας στους εργοδότες επειδή η εργατική τάξη δεν κατέχει τα μέσα παραγωγής. Η ταξική εξουσία των ιδιοκτητών τούς δίνει τη δυνατότητα να εκμεταλλεύονται στυγνά την εργατική τάξη, συσσωρεύοντας υπεραξία ως ιδιωτικό κεφάλαιο.

Υφίσταται όμως και μια άλλη συστηματική εκμετάλλευση της εργατικής τάξης, που την εγκλωβίζει απόλυτα μόλις ο καπιταλισμός φτάσει στην ώριμη κορπορατίστικη μορφή του. Τότε η εσωτερική λογική του οδηγεί σε συστηματική υπανάπτυξη των εργατικών δυνατοτήτων, καθώς η εμπειρογνωμοσύνη και η λήψη των αποφάσεων συγκεντρώνονται στα χέρια μιας άλλης τάξης, της συντονίστριας– αυτήν όμως ο μαρξισμός δεν την «βλέπει».

Αυτή η αδυναμία τόν κάνει ν' αντιφάσκει με τον εαυτό του, αφού η ιεραρχική του διάσταση τόν μετατρέπει σε ιδεολογία μιας συντονίστριας τάξης, ένα πρόγραμμα για τη συνεχιζόμενη υποτέλεια της εργατικής. Η αντίληψη του «κόμματος της πρωτοπορίας» ως ρυθμιστή της κίνησης προς την κοινωνική αλλαγή δια της συγκέντρωσης της εμπειρογνωμοσύνης και της δύναμης λήψης αποφάσεων στα χέρια του, η αντίληψη ότι η «προλεταριακή εξουσία» συνίσταται στην ηγεσία ενός συγκεκριμένου κόμματος που ελέγχει ένα κράτος (εφαρμόζοντας το πρόγραμμά του από πάνω προς τα κάτω δια της κρατικής ιεραρχίας), ο έλεγχος της οικονομίας μέσω ενός κεντρικού σχεδιαστικού μηχανισμού– όλ' αυτά δεν ισχυροποιούν την εργατική τάξη. Οι κρατικές ιεραρχίες, όπως κι αυτές στις ιδιωτικές εταιρείες, βασίζονται στη συγκέντρωση της επαγγελματικής εξειδίκευσης και της δύναμης λήψης αποφάσεων στα χέρια μιας συντονίστριας ελίτ. Ένας πάγιος στρατηγικός προσανατολισμός που σκέφτεται με όρους μιας κομματικής ηγεσίας που παίρνει υπό τον έλεγχό της το κράτος και μετά εφαρμόζει το πρόγραμμά της από τα πάνω, μέσω της κρατικής ιεραρχίας, είναι στρατηγική που ισχυροποιεί τη συντονίστρια τάξη. Αυτό αντιφάσκει με τον εξισωτικό κι απελευθερωτικό λόγο που παραδοσιακά αρθρώνει ο σοσιαλισμός στην προσπάθειά του να δραστηριοποιήσει τους ανθρώπους.

Δεν υποστηρίζω εδώ ότι η ισχυροποίηση της εργατικής τάξης δεν προϋποθέτει την κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας. Η εργατική τάξη δεν μπορεί ν' απελευθερώσει τον εαυτό της από την υποτέλειά της στις κυρίαρχες τάξεις αν δεν αναλάβει τόσο τη διεύθυνση της βιομηχανίας όσο και τη διακυβέρνηση της κοινωνίας. Αυτό προϋποθέτει ότι ελέγχει την πολιτική δομή μέσω της οποίας θεσπίζονται κι επιβάλλονται οι βασικοί κοινωνικοί κανόνες. Όμως το ιεραρχικό κράτος δεν είναι η μόνη δυνατή μορφή πολιτικής δομής. Μπορούμε να οραματιστούμε και μια δομή αυτοδιαχείρισης βασισμένης σε θεσμούς δημοκρατίας από τα κάτω. Το θέμα είναι ότι πρέπει να είναι οι μάζες των ίδιων των ανθρώπων που «παίρνουν την εξουσία», μέσα από δημοκρατικούς θεσμούς που δημιουργούν κι ελέγχουν άμεσα[19].

μετάφραση: Νίκος Παπαδάκης

[19] Για μια εναλλακτική πολιτική οπτική και συμπληρωματική ανάλυση, βλ. την συμβολή του Steve Shalom, *Parpolity: A Political System for a Good Society*, ZNet (November, 2005), μέρος πρώτο, κεφάλαιο δεύτερο. ZNet website: http://www.zmag.org/znet/viewArticle/4957

Οι sections του Παρισιού*

β' μέρος

Ιδεολογία

Θα ήταν μάταιο ν' αναζητήσει κανείς μια συνεκτική ιδεολογική και πολιτική θεώρηση πίσω από τη δράση των sections. Όπως και σε κάθε λαϊκή δημιουργία, η πράξη προηγείται της θεωρίας και η τελευταία έρχεται να επικυρώσει και να συστηματοποιήσει τα επιτεύγματα της πρώτης. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει καθόλου ότι οι sections αρκούνταν σε ένα ακτιβισμό δίχως όραμα και προοπτική. Υπήρχαν πάντα σαφείς αναφορές σε ιδέες και αντιλήψεις που ενέπνεαν τη δράση, η οποία με τη σειρά της ήταν τόσο καλά οργανωμένη ώστε να επιβάλει συχνότατα τους στόχους της. Η απουσία μιας θεσμικής πρωτοπορίας (βλέπε κόμμα) που να καθοδηγεί τη δράση θεωρήθηκε από τους μαρξιστές ιστορικούς ως μια από τις αιτίες της τελικής αποτυχίας των sections. Ήταν όμως αυτή ακριβώς η απουσία που επέτρεψε την απελευθέρωση της λαϊκής δημιουργικότητας και τη γιγάντωση του λαϊκού κινήματος. Κανείς δεν θα μιλούσε σήμερα για τις sections αν εκείνες υπάκουαν σε ένα κομματικό μηχανισμό που θα οριοθετούσε τη σκέψη και τη δράση τους. Αντιθέτως, η απουσία εξαρτήσεων τους επέτρεψε να αποτελέσουν ένα παράδειγμα γνήσιας λαϊκής κινητοποίησης.

Η σαφέστερη ιδεολογική αναφορά των sections είναι ο Διαφωτισμός και ειδικότερα η πιο προωθημένη πολιτική εκδοχή του όπως εκφράστηκε από τον Rousseau. Ο φιλόσοφος της Γενεύης ενέπνευσε τους Αβράκωτους τόσο στο επίπεδο της προσωπικής ηθικής όσο και σε εκείνο της πολιτικής σκέψης. Οι sectionnaires είναι λοιπόν προσδεδεμένοι στην έννοια της λαϊκής κυριαρχίας. Αυτή η κυριαρχία εδράζει και εκφράζεται μέσα από τις πρωτοβάθμιες συνελεύσεις των πολιτών, δηλαδή τις συνελεύσεις των sections. Κανείς δε νόμος δεν μπορεί να θεωρηθεί έγκυρος ή εφαρμόσιμος αν δεν έχει φτιαχτεί ή επικυρωθεί από τον ίδιο το λαό. Είναι φανερό ότι μια τέτοια αντίληψη έρχεται σε ευθεία σύγκρουση με τις αρχές της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας που η αστική τάξη ήθελε να επιβάλει στην επαναστατημένη Γαλλία, εμπνεόμενη προφανώς από το αγγλικό μοντέλο διακυβέρνησης. Ο ίδιος ο Rousseau είχε επισημάνει με εμφαντικό τρόπο την παθογένεια αυτού του μοντέλου όταν είχε γράψει ότι οι Άγγλοι νομίζουν ότι είναι ελεύθεροι αλλά στην πραγματικότητα είναι ελεύθεροι μόνο όταν εκλέγουν τους αντιπροσώπους τους.

Οι sections ήταν εχθρικές στην ιδέα της αντιπροσώπευσης. Συμμεριζόμενες τις απόψεις του Rousseau πίστευαν ότι η λαϊκή κυριαρχία ήταν αδιαίρετη και δεν μπορούσε να μεταβιβαστεί. Ασκείται μόνο από το λαό. Σε αυτό το πλαίσιο οι βουλευτές της εκάστοτε εθνοσυνέλευσης αντιμετωπίζονται ως απλοί εντολοδόχοι. Βέβαια ο καταστατικός χάρτης (Σύνταγμα) της Γαλλίας αναγνώριζε την ελευθερία των αντιπροσώπων, και ορισμένες μετριοπαθείς sections είχαν προσχωρήσει σε αυτή την άποψη. Για τις περισσότερες όμως αυτή η ελευθερία ήταν ακατανόητη. Έφθαναν μάλιστα

* Το πρώτο μέρος αυτού του κειμένου δημοσιεύτηκε στο προηγούμενο τεύχος του περιοδικού.

συχνά στο σημείο να ζητούν την ανάκληση των βουλευτών που φανερά αντιτίθεντο στις βουλήσεις των εκλογέων τους.

Ας μην ξεχνάμε ότι μία από τις αρμοδιότητες των sections ήταν και η εκλογή των βουλευτών. Η εκλογή αυτή γινόταν σε δύο στάδια. Αρχικά οι συνελεύσεις των sections εξέλεγαν εκλέκτορες, οι οποίοι με τη σειρά τους επέλεγαν ανάμεσά τους βουλευτές που κάθε τομέας έστελνε στην εθνοσυνέλευση. Έτσι οι βουλευτές δεν εκλέγονταν απευθείας από τις sections. Εκείνες όπως ήταν φυσικό αντέδρασαν σε αυτό τον τρόπο εκλογής και πέτυχαν τελικά η εκλογή των βουλευτών να επικυρώνεται από τις sections. Έτσι κατοχυρώθηκε και νομικά ο ρόλος τους. Βέβαια οι βουλευτές ήταν κατόπιν ελεύθεροι να παίρνουν τις αποφάσεις που έκριναν ορθότερες. Οι sections αντιτάχθηκαν στην πράξη σε αυτή την αντίληψη. Συχνά καλούσαν τους βουλευτές να δώσουν εξηγήσεις στις συνελεύσεις για τις πράξεις τους. Ζητούσαν διαρκώς οι νόμοι να επικυρώνονται από το λαό προτού εφαρμοστούν. Και πολλές φορές αντιστάθηκαν στην εφαρμογή των διαταγμάτων της Εθνοσυνέλευσης νομιμοποιώντας έτσι την παραβίαση νόμων που έκριναν βλαβερούς. Με την πρακτική τους αυτή υιοθετούσαν τις αρχές της άμεσης δημοκρατίας σε μια χώρα όπου ο κοινοβουλευτισμός αριθμούσε ελάχιστα χρόνια ζωής.

Αυτή η πρόσδεση στην αρχή της λαϊκής κυριαρχίας γίνεται εντονότερη σε περιόδους κρίσης. Τότε, σύμφωνα με τις sections, ο λαός έχει κάθε δικαίωμα να ασκήσει άμεση πίεση στις εθνοσυνελεύσεις. Η αντίληψη αυτή οδήγησε τα μέλη των sections στο να παρεμβαίνουν μαζικά και να διακόπτουν, πολλές φορές οπλισμένοι, τις συνεδριάσεις των κοινοβουλίων για να ζητήσουν την ψήφιση συγκεκριμένων νόμων. Με τον τρόπο αυτό κατοχυρωνόταν στην πράξη η λαϊκή κυριαρχία και οι βουλευτές μετατρέπονταν σε συντελεστές των λαϊκών αποφάσεων. Η πρακτική των μαζικών εισβολών έθεσε στην ουσία υπό ομηρία το κοινοβούλιο και κατέστησε τις sections ως την πιο επαναστατική δύναμη στο Παρίσι. Εξυπηρέτησε αρχικά τα σχέδια των Ιακωβίνων οι οποίοι είδαν στις sections τη λαϊκή δύναμη που θα τους βοηθούσε να απαλλαγούν από τους μετριοπαθείς Γιρονδίνους. Με τον καιρό όμως οι θιασώτες του κοινοβουλευτισμού Ιακωβίνοι δεν μπορούσαν να ανεχθούν τη συνέχιση αυτής της τακτικής και στράφηκαν εναντίον των sections. Είναι όμως αλήθεια ότι χάρη σε αυτή την πρακτική, η οποία σαφώς και περιόριζε την εξουσία των αντιπροσώπων, οι sections κέρδισαν μεγάλες νίκες για το λαϊκό κίνημα.

Για τις sections η εξέγερση αποτελεί απαράγραπτο δικαίωμα του λαού, κορυφαία πράξη αντίστασης στην καταπίεση. Είναι η αναπόφευκτη εξέλιξη όταν ο λαός κρίνει ότι τα κυριαρχικά του δικαιώματα καταπατούνται από τους αντιπροσώπους. Σε αυτή την περίπτωση, η άρνηση υπακοής σε μη αποδεκτούς νόμους γίνεται καθήκον. Ο λαός παίρνει τα όπλα, καταργεί κάθε άλλη εξουσία και γίνεται ο ίδιος νομοθέτης και δικαστής. Όλες οι μεγάλες επαναστατικές μέρες φέρνουν τη σφραγίδα αυτής της αντίληψης που καθόρισε τη ριζοσπαστικοποίηση της Επανάστασης αλλά και ανέδειξε την αξία της συλλογικής δράσης. Οι sections θεωρούν ότι ο κάθε πολίτης είναι κοινωνικό ον που ζει εντός μιας ομάδας, μιας κοινότητας. Η πολιτική παρουσία του διαρθρώνεται γύρω από αυτήν την κοινότητα. Χωρίς να προδίδει την ατομική ελευθερία, αυτή η αντίληψη ανατρέπει τις απόψεις των φιλελεύθερων σύμφωνα με τις οποίες, ατομικά και μόνο, αντιπαραβάλλεται στην εξουσία. Προβάλλεται το ιδανικό της αδελφοσύνης. Οι sections καλούν σε συλλογικές δράσεις οι οποίες διασφαλίζουν και το ατομικό συμφέρον. Τα κοινοβούλια της εποχής επιχείρησαν να απαξιώσουν τις συλλογικές αιτήσεις των sections θεωρώντας ότι καταστρατηγούν την ατομική ελευθερία έκφρασης. Επιθυμούσαν οι πολίτες να απευθύνονται σε αυτά ομαδικά και όχι ατομικά ως μέλη μιας κοινότητας. Οι sections όμως συνέχισαν αυτή την πρακτική αρνούμενες να δεχθούν ότι η ατομική ελευθερία χάνεται μέσα από τη συλλογική έκφραση.

Η ιδέα της λαϊκής κυριαρχίας συμβαδίζει με αυτήν της ισότητας. Η επιβίωση της κοινότητας δεν είναι δυνατή όταν υπάρχουν ανισότητες που απειλούν την ενότητά της. Αν και

οι sections δεν κατόρθωσαν να εξαφανίσουν τις κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες, εν τούτοις αγωνίστηκαν να διασφαλίσουν την αποκαλούμενη εξίσωση στις απολαύσεις, όρος κάπως ασαφής ο οποίος όμως σήμαινε την δίχως εμπόδια πρόσβαση όλων στα κυριότερα αγαθά και υπηρεσίες. Έτσι, για παράδειγμα, όλοι οι πολίτες θα έπρεπε να έχουν τα ίδια αγαθά διατροφής ανεξαρτήτως περιουσίας αλλά και να μπορούν μέσω της παιδείας να βελτιώνουν την προσωπικότητά και τη θέση τους. Η δε πολιτική ισότητα πραγματώνεται από τη στιγμή που όλοι οι πολίτες των sections συμμετείχαν ισότιμα στη λήψη των αποφάσεων και είχαν τη δυνατότητα να ασκούν όλα τα αξιώματα.

Οι παραπάνω παρατηρήσεις μάς ωθούν να αναφερθούμε στις κοινωνικές και οικονομικές αντιλήψεις των sections.

Οικονομία

Για τις sections η οικονομία δεν αποτελεί μια ξεχωριστή δημόσια σφαίρα, ανεξάρτητη από την πολιτική. Αντιθέτως, υπάρχουν σε αυτήν και υπακούει σε στόχους και ανάγκες που οι κοινότητες των τομέων θέτουν. Οι sections επεδίωξαν συνειδητά και με συνέπεια να βάλουν φρένο στην οικονομική ελευθερία της μεγαλο-αστικής τάξης, η οποία ως κάτοχος του κεφαλαίου και των μέσων παραγωγής ήθελε να επωφεληθεί από την κατάργηση των φεουδαρχικών περιορισμών στην κυκλοφορία των αγαθών για να εδραιώσει την κυριαρχία της και να επιβάλλει το μοντέλο του καπιταλιστικού φιλελευθερισμού. Για να πετύχουν το σκοπό τους κατέφυγαν σε δύο κυρίως μέσα. Από τη μία προσπάθησαν να πιέσουν τις κεντρικές κυβερνήσεις να εφαρμόσουν μέτρα που οι ίδιες μέσω των συνελεύσεών τους απαιτούσαν και από την άλλη στο καθαρά τοπικό πεδίο έλαβαν αποφάσεις και εφάρμοσαν πολιτικές που επιχείρησαν να οργανώσουν την οικονομική ζωή σύμφωνα με τις ανάγκες της κοινότητας, όπως αυτή εκφραζόταν μέσω των συνελεύσεων.

Στο στόχαστρο των sections βρέθηκε κυρίως το εμπορικό κεφάλαιο. Για αιώνες, οι λαϊκές τάξεις του Παρισιού υπέφεραν από τις διακυμάνσεις στις τιμές των αγαθών διατροφής, πράγμα που οδηγούσε συχνά σε λιμούς που αποδεκάτιζαν τα φτωχά στρώματα της πόλης. Η φιγούρα του εμπόρου που πλούτιζε από τις υπερτιμήσεις στο σιτάρι ή τα τρόφιμα κυρίως όταν η σοδειά ήταν κακή ήταν πραγματική μισητή. Η ακρίβεια στα αγαθά δε σταμάτησε όμως όταν ξέσπασε η επανάσταση. Αντιθέτως οι πρώτες επαναστατικές κυβερνήσεις, φιλελεύθερες στο οικονομικό πεδίο, ελάχιστα παρέμβαιναν ώστε να συγκρατηθούν οι τιμές. Όταν η ακρίβεια έφθανε σε υψηλά επίπεδα, ταραχές ξεσπούσαν στην πρωτεύουσα. Παντοπωλεία λεηλατούνταν συχνά και αγαθά απαλλοτριώνονταν από τις sections σε τιμές που όριζαν οι ίδιοι οι απαλλοτριωτές. Παρόμοιες καταστάσεις ξεκινούσαν από την πεποίθηση, ευρέως διαδεδομένη μεταξύ των sections, ότι κανείς, ούτε ο καλλιεργητής ούτε πολύ περισσότερο ο έμπορος δεν μπορεί να έχει δικαίωμα απόλυτου ελέγχου στην κυκλοφορία των τροφίμων. Άρα δεν έχει και δικαίωμα να καθορίζει την τιμή τους όπως ο ίδιος επιθυμεί. Η ελευθερία τους περιορίζεται λόγω του ειδικού χαρακτήρα αυτών των αγαθών. Οι sections διεκδίκησαν και πέτυχαν τον καθορισμό ενός ανώτατου ορίου τιμών για τα είδη πρώτης ανάγκης, διαφορετικού ανά γειτονιά έτσι ώστε να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαίτερες συνθήκες κάθε συνοικίας. Η λαϊκή πίεση ήταν τέτοια ώστε η κεντρική κυβέρνηση του Ροβεσπιέρου υποχρεώθηκε να ενδώσει και να αποδεχθεί τη διατίμηση. Οι sections δεν σταμάτησαν εκεί. Αντιθέτως ζήτησαν η διανομή των αγροτικών προϊόντων να περάσει στα χέρια του έθνους. Διεκδίκησαν τη δημιουργία δημοτικών καταστημάτων όπου τα προϊόντα της γης θα πωλούνταν σε σταθερή τιμή σε όλους τους κατοίκους. Έτσι το εμπόριο θα μετατρεπόταν από ιδιωτική σε δημοτική επιχείρηση και ο έμπορος από ιδιοκτήτης των εμπορευμάτων σε δημοτικό διαχειριστή τους. Αν και οι sections δεν αμφισβήτησαν ολοκληρωτικά το θεσμό της ατομικής ιδιοκτησίας, επιθυμούσαν τον αυστηρό περιορισμό της σε πλαίσια ελεγχόμενα από την κοινότητα, κάτι που θα μπορούσε να εξομαλύνει τις κοινωνικές ανισότητες. Εχθρικές απέναντι στη συγκέντρωση πλούτου και μέσων παραγωγής, αποδέ-

χονταν εντούτοις τη μικρή ιδιοκτησία, η νομιμοποίηση της οποίας προερχόταν από την προσωπική εμπλοκή του εργαζόμενου-ιδιοκτήτη με το προϊόν της εργασίας του και τα μέσα της δραστηριότητάς του. Πρόκειται για μια αντίληψη που ξεκινά από τον Rousseau και ξαναβρίσκουμε αργότερα στον Proudhon, σύμφωνα με την οποία ο τεχνίτης πρέπει να κατέχει τα εργαλεία του και ο αγρότης το χωράφι του. Ας μην ξεχνάμε ότι στις συνελεύσεις των sections συνυπήρχαν ιδιοκτήτες μικρών εστιατορίων με τους κάθε λογής υπαλλήλους τους, μάστορες με τους παραγιούς, ελεύθεροι επαγγελματίες με τους υπηρέτες. Επομένως η αρχή της μικρής ιδιοκτησίας ήταν αρκετά βαθιά ριζωμένη σε αρκετούς Αβράκωτους.

Φαίνεται λοιπόν ότι η κοινοτικοποίηση της οικονομίας αφορούσε περισσότερο την κυκλοφορία των αγαθών παρά την παραγωγή τους. Οι sections δεν συγκρότησαν κολλεκτίβες πόσο μάλλον που παρέμειναν ξεκομμένες από την αγροτική ύπαιθρο της χώρας, η οποία όπως θα δούμε παρακάτω τις αντιμετώπιζε μάλλον εχθρικά. Ωστόσο, ορισμένες πρωτοβουλίες κοινοτικοποίησης της παραγωγής έλαβαν χώρα και ήταν αρκετά ενδιαφέρουσες.

Μία από αυτές τις πρωτοβουλίες ήταν και η ίδρυση από τις sections δημοτικών εργαστηρίων παρασκευής ρουχισμού για τις ένοπλες δυνάμεις που πολεμούσαν εναντίον των ξένων βασιλιάδων που είχαν εισβάλλει στη χώρα με σκοπό να καταπνίξουν την επανάσταση. Αρχικά, η κεντρική κυβέρνηση είχε αναθέσει σε μεγάλες ιδιωτικές επιχειρήσεις τις παραγγελίες ρουχισμού. Οι sections όμως αντιτάχθηκαν σθεναρά σε αυτή την απόφαση και ζήτησαν να αναλάβουν οι ίδιες αυτές τις υπηρεσίες. Το σκεπτικό τους είναι ενδεικτικό του τρόπου με τον οποίο αντιλαμβάνονταν την συγκρότηση της οικονομικής και παραγωγικής διαδικασίας μέσα στα πλαίσια της κοινότητας. Έτσι η κοινοτικοποίηση των υπηρεσιών ρουχισμού είχε ως προφανή στόχο τη μείωση της ανεργίας και της λαϊκής αθλιότητας καθώς τα μέλη της κοινότητας εκτελούσαν απευθείας το ζητούμενο έργο, χωρίς τη μεσολάβηση κάποιου μεσάζοντα ο οποίος θα καρ-

πούνταν την υπεραξία της εργασίας τους. Έτσι το κέρδος μοιραζόταν εξίσου σε όλους και μια τόσο σοβαρή υπόθεση όπως η εθνική άμυνα δεν εξαρτιόταν από την απληστία των προμηθευτών. Διαπιστώνουμε δηλαδή για άλλη μια φορά

πόσο συνδεόταν στις προθέσεις των sections το τοπικό με το εθνικό, και κατά πόσο η κοινοτικοποίηση κάποιων παραγωγικών διαδικασιών επηρέαζε τις πολιτικές σε εθνική κλίμακα. Τα εργαστήρια των τομέων άρχισαν λοιπόν να λειτουργούν καθώς οι sections προχώρησαν στη λειτουργία τους χωρίς να περιμένουν την έγκριση της κυβέρνησης. Για να τα εξοπλίσουν απευθύνθηκαν σε ευκατάστατους πολίτες και ζήτησαν τις εισφορές τους σε χρήμα ή είδος. Ένας επίτροπος επέβλεπε τη δίκαιη μοιρασιά των παραγγελιών στους εργαζόμενους, κυρίως γυναίκες, έτσι ώστε κανείς να μην αδικείται. Η κίνηση αυτή γνώρισε αρκετή επιτυχία με αποτέλεσμα οι sections να ζητήσουν να επωμισθούν όλο το βάρος της παραγωγής. Φαίνεται ότι ένιωθαν αρκετή αυτοπεποίθηση καθώς διέθεταν και τα μέσα αλλά κυρίως και την τεχνογνωσία. Για την κεντρική κυβέρνηση όμως ο ρουχισμός του στρατού ήταν μια ευκαιρία ακόμη να πλουτίσει η αστική τάξη (προμηθευτές υφασμάτων…). Έτσι αρνήθηκε να ικανοποιήσει το αίτημα των sections.

Μια άλλη ενδιαφέρουσα πτυχή της οικονομικής πολιτικής των sections ήταν η θέσπιση λαϊκής φορολογίας. Για να εφαρμόσουν τις γραμμές τους αλλά και για να ανακουφίσουν τα φτωχότερα στρώματα, οι sections είχαν ανάγκη από έσοδα τα οποία έπρεπε να βρουν οι ίδιες. Ας σημειώσουμε εδώ ότι η όποια οικονομική πολιτική των sections δεν είχε καμία νομική αναγνώριση από την κρατική εξουσία. Ήταν ο συσχετισμός δυνάμεων που επέτρεψε στις sections να φορολογήσουν τα πλούσια εισοδήματα και όχι κάποια νομοθεσία. Ο στόχος αυτής της φορολογίας ήταν διττός. Αφενός βέβαια έπρεπε να βοηθηθούν οι φτωχότεροι πολίτες στα πλαίσια της κοινωνικής αλληλεγγύης και αδελφοσύνης που αποτελούσαν τις αρχές των sections. Από την άλλη έπρεπε να τιμωρηθούν οι πλούσιοι που θεωρούνταν εχθροί της Δημοκρατίας. Έτσι η περιουσία όσων αριστοκρατών ή μεγαλοαστών είχαν εγκαταλείψει την επαναστατημένη πρωτεύουσα δημεύτηκε και χρηματοδότησε κοινοτικές δράσεις.

Φορολογήθηκαν όμως και όσοι έμειναν στις γειτονιές τους στα πλαίσια μιας πολιτικής αναδιανομής του κοινοτικού πλούτου που οι sections εφάρμοσαν με θέρμη. Η φορολόγηση δεν αφορούσε μόνο το εισόδημα αλλά και όλα τα είδη (οικιακά σκεύη κτλ) που οι πλούσιοι είχαν σε πλεόνασμα. Παράλληλα οι sections προχώρησαν και σε μέτρα όπως ο υποχρεωτικός δανεισμός αλλά και οι έκτακτες εθελοντικές εισφορές. Έτσι οι πλούσιοι μεγαλοαστοί συναινούσαν στο να δανείσουν με συμφέροντες για τις sections όρους και επίσης αναλάμβαναν είτε να συντηρήσουν τις οικογένειες των στρατιωτών, είτε να καταβάλλουν τους μισθούς των εργαζομένων στα κοινοτικά εργαστήρια. Κάποιες sections προχώρησαν μάλιστα και στην επιβολή φόρου επί της μεγάλης ιδιοκτησίας, ακίνητης αλλά και κινητής. Βέβαια, όλα αυτά τα μέτρα προκάλεσαν αρκετές αντιπαραθέσεις. Καθώς οι κατέχοντες σε αρκετές sections αποτελούσαν ένα σημαντικό κομμάτι του πληθυσμού, ο καθορισμός του φόρου αποτελούσε αντικείμενο συνεχών διαπραγματεύσεων και συμβιβασμών. Ήταν φανερό ότι οι πλούσιοι αποδέχονταν μια κατάσταση που τους ήταν αφόρητη. Πίεζαν συνεχώς την κεντρική κυβέρνηση να παρέμβει στο όνομα της προστασίας της οικονομικής ελευθερίας. Όσο όμως οι sections ήταν δυνατές, η οικονομική τους δραστηριοποίηση συνεχιζόταν παρά τις δυσκολίες. Μόνο μετά την γενικότερη αποδυνάμωσή τους, μετά το 1793-1794, μπόρεσε η κεντρική κυβέρνηση να προχωρήσει στην απαγόρευση της επαναστατικής φορολογίας.

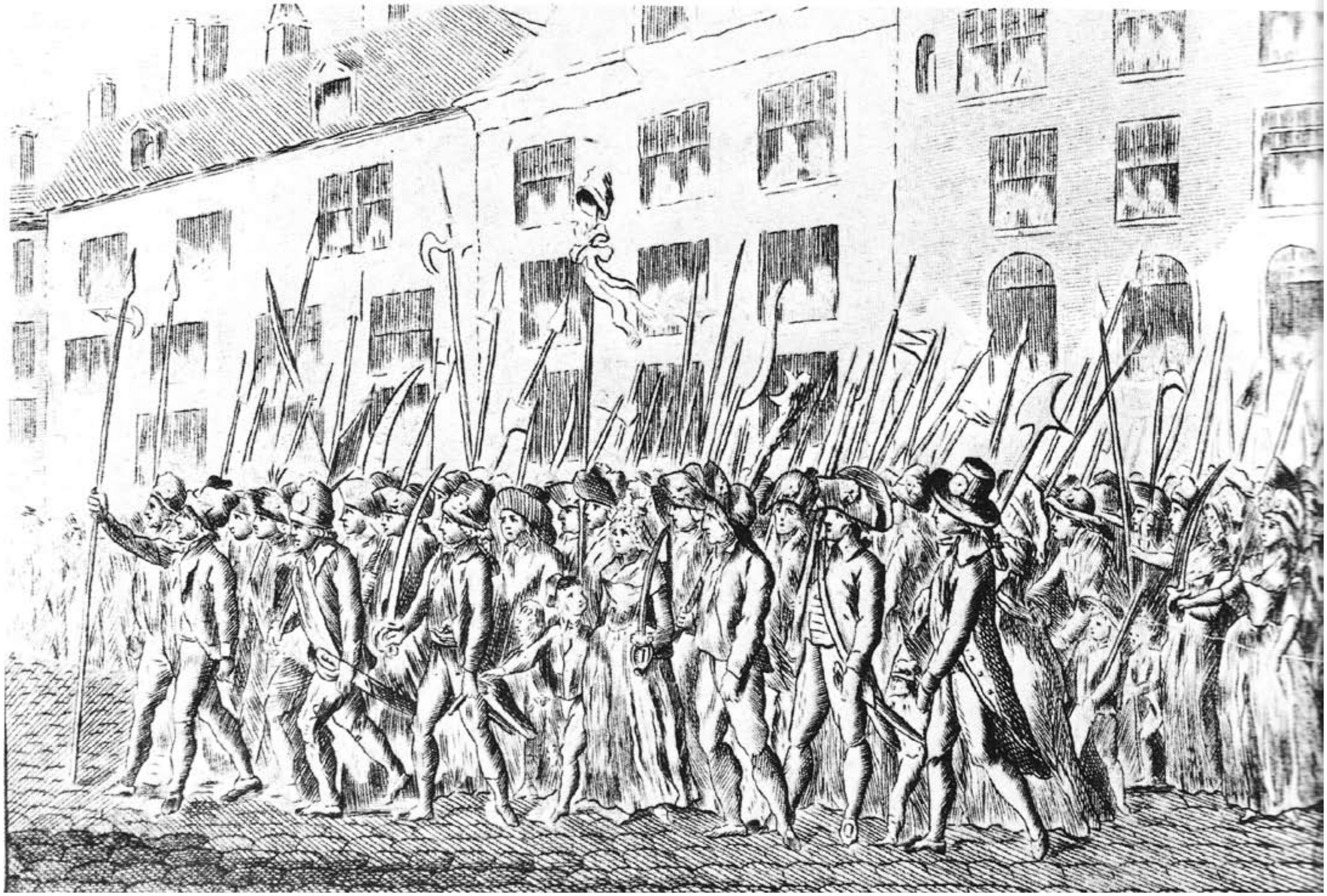
Η σύγκρουση με την κεντρική κυβέρνηση και η ήττα των sections

Όπως αναφέρθηκε ήδη αρκετές φορές στη διάρκεια αυτού του κειμένου, οι ισχυρότερες αντιστάσεις που συνάντησε το αίτημα της κοινοτικής αυτονομίας, όπως αυτό εκφράστηκε μέσα από τις sections, δεν προερχόταν από τα τοπικά συμφέροντα που θίχτηκαν εξαιτίας της πολιτικής τους αλλά από τις κεντρικές επαναστατικές κυβερνήσεις. Στην πραγματικότητα οι σχέσεις ανάμεσα στους δύο αυτούς θεσμούς ήταν αρκετά δαιδαλώδεις και διαρκώς μεταβαλλόμενες. Αρκετές φορές συμμάχησαν, ιδίως όταν η κυβέρνηση ελεγ-

χόταν από τους Ιακωβίνους, τη ριζοσπαστική δηλαδή πτέρυγα της αστικής τάξης που θέλησε να καθοδηγήσει την επανάσταση. Σε αυτές τις περιπτώσεις οι sections αποτέλεσαν τον κινηματικό βραχίονα μιας μάλλον ευκαιριακής πολιτικής συμμαχίας με σκοπό την αντιμετώπιση της αριστοκρατικής ή μεγαλοαστικής αντίδρασης. Η αλήθεια είναι ότι οι Ιακωβίνοι αρέσκονταν στο να εμφανίζονται στα κοινοβούλια της εποχής ως οι εκπρόσωποι των συμφερόντων των λαϊκών τάξεων, παρά την μάλλον αστική προέλευσή τους. Άλλωστε το club των Ιακωβίνων αποτέλεσε ένα πολιτικό σχηματισμό πολύ κοντινό σε αυτό που είναι τα σημερινά κόμματα. Μάλιστα εκεί εφαρμόστηκε για πρώτη φορά και η αρχή του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού. Ένας τέτοιος μηχανισμός δε θα μπορούσε παρά να είναι επιφυλακτικός απέναντι σε κινηματικές μορφές δράσης που προέρχονταν από τα κάτω και που στην ουσία ποτέ δεν ελέγχονταν. Εξάλλου το πρόταγμα των sections, παρόλο που δεν είχε ποτέ διατυπωθεί πλήρως σε κάποιο κείμενο ή μανιφέστο, έτεινε προς μία διαφορετική πολιτική συγκρότηση επικεντρωμένη στην πρόσωπο με πρόσωπο δημοκρατία, κάτι που αναπόφευκτα περιόριζε θεαματικά τον ρόλο των πολιτικών ελίτ αλλά και αντιτασσόταν στις αρχές του συγκεντρωτικού κράτους, τις οποίες με συνέπεια υποστήριζαν οι Ιακωβίνοι. Η σύγκρουση ήταν επομένως αναπόφευκτη και εκδηλώθηκε όχι μονομιάς αλλά σε όλη την περίοδο της επανάστασης με νικητή πότε τον ένα και πότε τον άλλο. Αρκετές φορές η κεντρική κυβέρνηση υποχρεώθηκε από τις sections να συναινέσει σε αποφάσεις και μέτρα που ήταν εμφανώς αντίθετα με τις αρχές του οικονομικού φιλελευθερισμού. Ακόμη και οι Ιακωβίνοι ήταν οπαδοί μιας ελεύθερης αγοράς και δικαιολογούσαν τις κρατικές παρεμβάσεις στο όνομα της ανάγκης διεξαγωγής του επαναστατικού πολέμου και της σωτηρίας της πατρίδας. Αντιθέτως για τις sections η ελευθερία της αγοράς δεν ήταν μόνο ένας συγκυριακός αντίπαλος αλλά ο κατεξοχήν ιδεολογικός και κοινωνικός εχθρός που οδηγούσε τις λαϊκές τάξεις στη μιζέρια. Μέτρα όπως η θέσπιση ανώτατου ορίου τιμών σε κάποια αγαθά αποτέλεσαν τις σημαντικότερες νίκες των sections σε αυτό τον αγώνα. Νίκες όμως εφήμερες που δεν στάθηκαν ικανές να σταματήσουν την τελική κατίσχυση των sections από τις κεντρικές κυβερνήσεις.

Παραδόξως, ήταν η κυβέρνηση των Ιακωβίνων, η ριζοσπαστικότερη από όλες, που συνέβαλλε τα μέγιστα στην παρακμή των sections. Για να το καταφέρει δεν αρκέστηκε στο να εκμεταλλευτεί ορισμένες εσωτερικές αδυναμίες τους αλλά εφάρμοσε και τακτικές τόσο κατασταλτικές όσο και αφομοιωτικές. Η πιο σημαντική όμως ήταν η υπαλληλοποίηση των στελεχών που επάνδρωναν τα όργανα των sections. Αρκετά από τα μέλη των οργάνων αυτών φάνηκαν ευεπίφορα στις σειρήνες της εξουσίας και δελεάστηκαν τόσο από την αποζημίωση που η κεντρική κυβέρνηση τους απέδωσε όσο και από τις υπερεξουσίες που σιγά σιγά συγκέντρωναν. Έτσι, οι επαναστατικές επιτροπές για παράδειγμα, που αρχικά αποτελούσαν την αστυνομική δύναμη των sections, αυτονομήθηκαν και μετατράπηκαν σε εκτελεστικά και κατασταλτικά όργανα της κεντρικής κυβέρνησης και επιχείρησαν να ελέγξουν την κοινοτική ζωή. Επίσης τα μέλη των πολιτικών επιτροπών, οι οποίες όπως είδαμε στο προηγούμενο μέρος του κειμένου επιτέλεσαν σημαντικότατο έργο στον τομέα του συντονισμού και της καθημερινής διεύθυνσης της κοινότητας, άρχισαν σιγά σιγά να φυλλορροούν με αποτέλεσμα ο χαρακτήρας αυτού του οργάνου να αλλάξει. Ακριβώς επειδή το έργο αυτών των επιτροπών ήταν επίπονο, οι επίτροποι ήταν στην πραγματικότητα υποχρεωμένοι να εγκαταλείψουν κάθε επαγγελματική δραστηριότητα προκειμένου να αφοσιωθούν σε αυτό. Καθώς όμως οι sections δεν τούς παρείχαν καμία οικονομική αποζημίωση εύλογα όσοι από αυτούς ανήκαν στις λαϊκές τάξεις άρχισαν σιγά σιγά να αποσύρονται. Όσοι παρέμειναν μετατράπηκαν σε έμμισθα όργανα των κεντρικών κυβερνήσεων. Παρατηρούμε ότι ήταν κυρίως η οικονομική αποζημίωση το μέσο με το οποίο οι κεντρικές κυβερνήσεις προσεταιρίστηκαν αρκετά μέλη των sections που ασκούσαν κάποιο αξίωμα. Από την άλλη μεριά, όταν οι πολεμικές επιχειρήσεις άρχισαν να πηγαίνουν καλά και ο γαλλικός στρατός να απωθεί τους ξένους εισβολείς, εξέλειπαν και οι λόγοι της συμμαχίας με-

ταξύ της κεντρικής κυβέρνησης και των sections. Λαϊκές κατακτήσεις οικονομικού κυρίως χαρακτήρα καταργήθηκαν στο όνομα της ελευθερίας της αγοράς. Η συνεχής ενασχόληση με τα κοινά αλλά και η φθορά, σωματική και πνευματική, από τις επίπονες πολεμικές επιχειρήσεις είχαν εξουθενώσει τους Αβράκωτους. Οι προσπάθειες αντίδρασης καταστάλθηκαν γρήγορα κυρίως από στρατεύματα και προέρχονταν από την ύπαιθρο και δεν συμμερίζονταν τους πόθους των sections. Ο χειμώνας του 1793-1794 σήμανε και την αρχή τους τέλους για τις sections. Ήδη το Σεπτέμβριο του 1793 η Συμβατική Συνέλευση (το κοινοβούλιο της εποχής) πετυχαίνει να αναστείλει με διάταγμα τη συνεχή λειτουργία των sections και τις περιορίζει σε ζητήματα τοπικής αναφοράς. Οι επαναστατικοί φόροι επίσης απαγορεύονται, κάτι που αφαιρεί από τις sections ένα σημαντικότατο μέσο κοινωνικής πολιτικής. Όσο η κυβέρνηση του Ροβεσπιέρου ενδυναμώνεται, τόσο απομακρύνεται από τις λαϊκές τάξεις. Όταν το καλοκαίρι του 1794 έρθει η ώρα να ανατραπεί και ο ίδιος, οι sections δεν θα αντιδράσουν σχεδόν καθόλου. Αποδυναμωμένες από την πολιτική της κυβέρνησής του, θα

παραμείνουν σιωπηλές. Ο δρόμος για την επαναφορά της επανάστασης στις γραμμές του συντηρητικού αστικού φιλελευθερισμού είχε ανοίξει.

Πέρα όμως από τη μάλλον αναπόφευκτη σύγκρουση με την κεντρική κυβέρνηση, μια σειρά από ενδογενείς αδυναμίες των sections συνέβαλλαν στην τελική ήττα τους. Κατ' αρχήν, δεν πρέπει να παραβλέψουμε τη συχνή και διαχρονική τάση του λαϊκού κινήματος να μην επιμένει έως το τέλος αλλά να αποσύρεται και να παραιτείται. Η στρατευμένη ζωή είναι αντίξοη και η καθημερινότητα αρκετά δύσκολη. Σε περιόδους κρίσης οι αγωνιστές των sections υπερέβαλλαν εαυτούς και αφοσιώθηκαν ολοκληρωτικά στις ανάγκες της επανάστασης. Όταν όμως τα πράγματα ομαλοποιήθηκαν, το ψωμί άρχισε να κυκλοφορεί ανεμπόδιστα και ο εχθρός να υποχωρεί, παρατηρήθηκε μια τάση προς την αποστράτευση. Ας μην ξεχνάμε ότι δεν μιλάμε για επαγγελματίες της πολιτικής αλλά για απλούς ανθρώπους με υποχρεώσεις κάθε είδους. Δεν κατόρθωσαν λοιπόν οι sections να διαιωνίσουν την αρχική ορμή των λαϊκών στρωμάτων και να βρουν τρόπους να της προσδώσουν μια μόνιμη και σταθερή διάσταση.

Ας σημειώσουμε επίσης ότι οι sections δεν έθεσαν ποτέ με ρητό και κατηγορηματικό τρόπο το ζήτημα της κατάργησης της κεντρικής κυβέρνησης. Αποδέχονταν την αναγκαιότητα της ύπαρξής της, ήθελαν όμως να την περιορίσουν και να την υποχρεώσουν να εκτελεί τις αποφάσεις του λαού. Οι sectionnaires δεν προώθησαν ως το λογικό της όριο την πρακτική της άμεσης δημοκρατίας. Έτσι δεν προέβαλλαν τον εαυτό τους ως ένα εναλλακτικό μοντέλο διακυβέρνησης αντιθετικό με αυτό της κεντρικής εξουσίας. Όλες οι πρωτοβουλίες και δράσεις τους ήταν μερικού χαρακτήρα, υπό την έννοια ότι δεν εντάσσονταν σε ένα ευρύτερο συστηματικό και καθολικό σχέδιο αντίδρασης απέναντι στην κεντρική εξουσία. Γι' αυτό το λόγο και οι σημαντικές επιτυχίες τους παρέμειναν μεμονωμένες. Φαίνεται ότι ακόμη και την περίοδο της ακμής τους οι sections δεν εμπιστεύθηκαν τόσο τις δυνάμεις τους ώστε να ανταγωνιστούν ευθέως και ανοιχτά την κεντρική κυβέρνηση. Αυτό είχε ως συνέπεια να μη δημιουργηθεί ένα δομημένο λαϊκό κίνημα που να έθετε ως σαφή στόχο την εγκαθίδρυση της άμεσης δημοκρατίας. Έτσι η επανάσταση πήρε το δρόμο του συγκεντρωτισμού και αντικατέστησε την απόλυτη μοναρχία με ένα ισχυρό κεντρικό κράτος αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας.

Ο σημαντικότερος όμως λόγος αποτυχίας των sections ήταν ο περιορισμένος γεωγραφικά χαρακτήρας τους. Οι sections παρέμειναν το σημείο αναφοράς ενός λαϊκού κινήματος κατά κύριο λόγο αστικού, οργανωμένου στις μεγάλες πόλεις και κυρίως στο Παρίσι. Κατά μια έννοια, και παρά τις εξισωτικές απόψεις τους περί κοινωνικής δικαιοσύνης και αδελφοσύνης, αναπαρήγαγαν την πρωτοκαθεδρία της πρωτεύουσας απέναντι στο υπόλοιπο κομμάτι της χώρας. Οι κοινότητες που οι sections συγκρότησαν δεν έτειναν χέρι συνεργασίας και συνεννόησης με τον αγροτικό πληθυσμό της επαρχίας, ο οποίος αποτελούσε την συντριπτική πλειονότητα των Γάλλων της εποχής και ο οποίος είδε στην επανάσταση τη χρυσή ευκαιρία να απαλλαγεί από τους καταναγκασμούς της φεουδαρχίας. Για παράδειγμα, οι sections πίστευαν ότι οι καλλιεργητές δεν είχαν το δικαίωμα να ορίζουν ελεύθερα τις τιμές των προϊόντων τους διότι αυτά αποτελούσαν κοινό αγαθό το οποίο δεν ανήκε σε κανένα ιδιώτη. Οι απόψεις αυτές όμως πολύ εύκολα γινόντουσαν αντικείμενο προπαγάνδας από εμπόρους και μεγαλοαστούς οι οποίοι παρουσίαζαν τους sectionnaires ως λεηλατητές των κόπων των γεωργών, με αποτέλεσμα αυτοί οι τελευταίοι να αντιμετωπίζουν εχθρικά τα λαϊκά στρώματα των πόλεων. Σε αυτό συνέβαλλε και η συμπεριφορά ορισμένων κυβερνητικών αξιωματούχων οι οποίοι στο όνομα του δημοσίου συμφέροντος συμπεριφερόντουσαν ληστρικά απέναντι στους αγροτικούς πληθυσμούς. Όμως οι χωρικοί δεν μπορούσαν εύκολα να κάνουν τη διάκριση ανάμεσα στην κεντρική κυβέρνηση και τις sections. Γι' αυτούς και οι δύο θεσμοί παρέπεμπαν στην πρωτεύουσα που ήθελε να επιβάλλει την κυριαρχία της στην υπόλοιπη χώρα. Αντί δηλαδή το υπαρκτό επισιτιστικό πρόβλημα του Παρισιού να

λυθεί μέσα από τη συνεργασία αστικών και αγροτικών κοινοτήτων, αποτέλεσε πηγή σύγκρουσης ανάμεσά τους. Ήταν βέβαια αναπόφευκτο οι sections να επηρεάζουν και καθορίζουν τις πολιτικές εξελίξεις, ακριβώς επειδή βρίσκονταν κοντά στα κέντρα λήψεως των αποφάσεων. Εξάλλου, όπως έχουμε ήδη δει, και οι ίδιες δεν αρκέσθηκαν στη διεύθυνση των τοπικών υποθέσεων αλλά επιθυμούσαν να αναμιχθούν και να ορίζουν την πολιτική και σε εθνικό επίπεδο. Η φιλοδοξία αυτή ήταν θεμιτή και πήγαζε από την πραγματικότητα καθώς, για παράδειγμα, τα οικονομικά μέτρα των sections δεν μπορούσαν παρά να έχουν κάποια επίδραση στη γενικότερη οικονομική ζωή της χώρας. Πώς όμως αυτό θα ήταν εφικτό χωρίς τη συνέργεια της υπαίθρου, και μάλιστα των φτωχότερων κομματιών της που ήταν βυθισμένα στην αθλιότητα αλλά και των αγροτών που ανυπομονούσαν να γίνουν ιδιοκτήτες ενός μικρού κλήρου γης και να απαλλαγούν από την τυραννία της φεουδαρχίας; Οι sections, για τις οποίες η μικρή ιδιοκτησία ήταν μια αποδεκτή κατάσταση, δεν μπορούσαν άραγε να αναζητήσουν στηρίγματα στην ύπαιθρο; Το γεγονός ότι δεν το έκαναν με τρόπο δομημένο και συστηματικό απέβη εν τέλει σε βάρος του κινήματος που ενσάρκωναν και συντέλεσε στην τελική του κατίσχυση.

Διονύσης Γιαννακόπουλος

Ο χορτοφάγος Ελιζέ Ρεκλύ

Εισαγωγικά σχόλια για το άρθρο «Περί χορτοφαγίας» του Ρεκλύ

Ο Ελυζέ Ρεκλύ (1830-1905), γνωστός αναρχικός γεωγράφος και μελετητής, σ' αυτό του το κείμενο που δημοσιεύτηκε στο *Humane Review* το 1901 μάς παρέχει μια σχετικά ανοίκεια προσέγγιση για τη χορτοφαγία. Η συγκεκριμένη προσέγγιση μπορεί να φαντάζει περίεργη για πολλούς λόγους, με πιο σημαντικό ότι οι περισσότεροι που καταφεύγουν σήμερα στη χορτοφαγική διατροφή το κάνουν για λόγους ηθικής ή υγιεινής διατροφής. Αν ισχύει το πρώτο, αυτή η ηθική στάση στηρίζεται στην απόρριψη της κυριαρχικής θέσης του ανθρώπου στη φύση, και ειδικότερα στην, μεταξύ άλλων και ιουδαιοχριστιανική αντίληψη, περί χρησιμοθηρικής αντιμετώπισης των άλλων ζώων. Στη δεύτερη περίπτωση οι χορτοφάγοι θεωρούν ότι η σάρκα, υπερπλήρης τοξινών και άλλων βλαβερών ουσιών, συμβάλλει στην ανάπτυξη διαφόρων νόσων του ανθρώπινου οργανισμού.

Το χορτοφαγικό κίνημα απογειώθηκε μετά το 1975, μετά την έκδοση δηλαδή του βιβλίου *Η Απελευθέρωση των Ζώων* του Πίτερ Σίνγκερ[1], που δικαίως αποκλήθηκε η «βίβλος της χορτοφαγίας». Εκεί ο Σίνγκερ ανέπτυξε μια ωφελιμιστική, με τη φιλοσοφική και όχι καθημερινή σημασία του όρου, επιχειρηματολογία, στηρίζοντας τη θεώρησή του στην ηθική αντιμετώπιση της δυνατότητας των άλλων ζώων να βιώνουν το αίσθημα της ευχαρίστησης και του πόνου. Έκτοτε, πέραν των κινημάτων για την απελευθέρωση των ζώων και του χορτοφαγικού κινήματος, αναπτύχθηκε μια πλούσια φιλοσοφική παράδοση που περιλαμβάνει εκατοντάδες βιβλία, εξειδικευμένα περιοδικά, ακόμα και ακαδημαϊκά μαθήματα.

Ωστόσο, το χορτοφαγικό κίνημα των τελευταίων δεκαετιών του 20ου αιώνα, δεν ήταν το πρώτο στην ανθρώπινη ιστορία. Φαίνεται ότι ένα χορτοφαγικό κίνημα είχε ξεπηδήσει τον 19ο αιώνα στην Αγγλία με μια σχετική ανταπόκριση και την ίδρυση εταιριών για την προστασία των ζώων. Ακόμα μεγαλύτερο ενδιαφέρον όμως παρουσιάζει η χορτοφαγική στάση των πυθαγορείων και άλλων φιλοσόφων στον αρχαίο ελλαδικό χώρο[2]. Αν και οι λόγοι που οδήγησαν τους πυθαγορείους σε μια τέτοια στάση είναι εξαιρετικά πολύπλοκοι, και μάλλον όχι εντελώς σαφείς σ' εμάς σήμερα, είναι βέβαιο ότι η στάση αυτή οφείλονταν εν μέρει και σε μια αντίληψη συντροφικότητας προς τα άλλα είδη.

Που έγκειται όμως το ενδιαφέρον για τη χορτοφαγία του Ρεκλύ; Σε δύο λόγους: Πρώτον στο γεγονός ότι πολιτικοποιεί το ζήτημα της ηθικής αντιμετώπισης των άλλων ζώων και δεύτερον ότι η επιχειρηματολογία του δε στηρίζεται αποκλειστικά στον ορθό λόγο, αλλά και στο συναίσθημα. Ξεκινώντας από το δεύτερο, πρέπει να αναφέρουμε ότι η φιλοσοφική υποστήριξη της χορτοφαγίας στον 20ο αιώνα

[1] Singer, Peter, *Animal Liberation: A New Ethics for Our Treatment of Animals,* New York Review/Random House, New York, 1975.

[2] Για το ζήτημα βλέπε το ενδιαφέρον βιβλίο Dombrowski, Daniel A., *Vegetarianism, The Philosophy Behind The Ethical Diet*, Wellingborough, Thorsons, 1984. Βλέπε επίσης Sorabji, Richard, *Animals Minds and Human Morals*, The Origins of the Western Debate, Duckworth, London, 1993.

βρίσκεται στη φιλοσοφική παράδοση του ορθολογισμού. Ο ορθός λόγος μάς οδηγεί στην απόρριψη της θέσης ότι τα άλλα ζώα δεν πονούν, δεν έχουν ηθικά δικαιώματα κλπ. Υπάρχει όμως και μια άλλη προσέγγιση στο θέμα η οποία αντιμετωπίζει την ηθική μας στάση από μια συναισθηματική σκοπιά, στηριζόμενη σε μια θεωρία ηθικών συναισθημάτων, κυρίως στην ηθική ψυχολογία του Ντέιβιντ Χιουμ[3]. Πρόκειται για μια ηθική που ομιλεί για μια «συμπάθεια» (sympathy) προς τα άλλα ζώα, υπό την έννοια ότι ο άνθρωπος κινητοποιείται συναισθηματικά από το ον που υποφέρει, αφού πρώτα μέσω της ενσυναίσθησης (empathy) αντιλαμβάνεται ότι η κατάσταση που βιώνει αυτό το ον είναι αντίστοιχη με αυτές που βιώνει το ηθικό υποκείμενο. Όπως παρατηρεί λοιπόν κανείς στο κείμενο του Ρεκλύ, είναι δυνατόν να το εντάξουμε σε μια τέτοια προσέγγιση: φρίττει στη θέα του αίματος, βιώνει την κακομεταχείριση, και γι' αυτό καταφεύγει στη χορτοφαγία. Η θέα του χυμένου αίματος άλλωστε προκαλούσε αποστροφή στους πυθαγορείους και στους επιγόνους τους. Έγραφε ο Πλούταρχος:

> *«Εσάς τους τωρινούς όμως ποια λύσσα και ποια αχόρταγη λαχτάρα σάς οδηγεί να βάφετε τα χέρια σας με αίμα, τη στιγμή που σάς προσφέρονται τόσα για τις ανάγκες σας; (…) Δεν ντρέπεστε να ανακατεύετε τους ήμερους καρπούς με αίμα από σφαγή; Αποκαλείτε άγρια ζώα τα φίδια, τις λεοπαρδάλεις και τα λιοντάρια, ενώ οι ίδιοι σφάζετε και σκοτώνετε χωρίς να τους αφήνετε περιθώρια να σάς ξεπεράσουν σε ωμότητα.»*[4]

Ενώ λοιπόν σήμερα, έναν αιώνα και πλέον από τότε που ο Ρεκλύ έγραψε το κείμενό του «Περί χορτοφαγίας» οι ηθικοί χορτοφάγοι κινητοποιούνται είτε από τη θεωρία του ωφελιμισμού, είτε αυτή των δικαιωμάτων, ο γάλλος γεωγράφος φαίνεται ότι προτιμά μια επιχειρηματολογία που δε στηρίζεται αποκλειστικά στον ορθό λόγο. Για την ακρίβεια δεν έχει ως *εφαλτήριο* τον ορθό λόγο αλλά το συναίσθημα. Είναι πολύ ενδιαφέρον ότι σήμερα μια τέτοια «συναισθηματική προσέγγιση» στο ζήτημα της ηθικής αντιμετώπισης των ζώων υπερασπίζονται κάποιες φιλόσοφοι και ακτιβίστριες στο πλαίσιο μιας οικοφεμινιστικής σκοπιάς, όχι μόνο εν γένει του οικολογικού προβλήματος αλλά και ειδικότερα του ζητήματος της ηθικής αντιμετώπισης των άλλων ζώων. Η Τζόζεφιν Ντόνοβαν για παράδειγμα θεωρεί ότι ο ορθολογισμός αποτέλεσε για αιώνες ένα αντρικό εργαλείο επεξεργασίας της πραγματικότητας και ότι πρέπει να κάνουμε χώρο σε νέες προσεγγίσεις, όπως αυτή των συναισθημάτων[5]. Αυτή η προσέγγιση μάς προσφέρει μια νέα πολιτική δυναμική μέσα από την οποία μπορούμε να διαβάσουμε το κείμενο του Ρεκλύ.

Η πολιτική διάσταση άλλωστε στο κείμενο του Ρεκλύ δίνεται και από τα σχόλια που κάνει αναφορικά με τον τρόπο εκτροφής των παραγωγικών ζώων. Ο γάλλος συγγραφέας καυτηριάζει τον τρόπο εκτροφής αναφέροντας χαρακτηριστικά ότι ένα ζώο σαν αυτά μετατρέπεται σε «μια πελώρια μάζα από γεωμετρικά σχήματα ωσάν να είχε εκ των προτέρων σχεδιαστεί για το μαχαίρι του χασάπη». Σήμερα, οι σκέψεις αυτές του Ρεκλύ αποδεικνύονται προφητικές, αφού η βιομηχανική παραγωγή κρέατος δεν στερεί μονάχα από τα άλλα ζώα την εκπλήρωση βασικών τους αναγκών (για κίνηση, καθαρή τροφή, αέρα και επαρκή χώρο), αλλά καθιστά το κρέας τους και τα παράγωγά τους ιδιαίτερα επικίνδυνα για τον ανθρώπινο οργανισμό, δίνοντας επιχειρήματα κατά του συγκεκριμένου τρόπου παραγωγής ακόμα και σε έναν κρεοφάγο. Το σχετικά πρόσφατο παράδειγμα της σπογγώδους εγκεφαλοπάθειας (ή της νόσου των τρελών αγελάδων) που προκλήθηκε σε αγελάδες λόγω της κατανάλωσης επικίνδυνων ζωικών τροφών, προκάλεσε θανάτους σε ανθρώπους και σοκ στη διεθνή κοινότητα για τον τρόπο

[3] Hume, David, *An Enquiry Concerning the Principles of Morals*, 1977.

[4] Πλούταρχος, «Περί Σαρκοφαγίας», Λόγος Ά, στο Πλούταρχος, *Ηθικά*, τομ. 25, Κάκτος, Αθήνα, 1996 [994A].

[5] Donovan, Josephine, "Attention to Suffering: Sympathy as a Basis for Ethical Treatment of Animals," στο Josephine Donovan & Carol J. Adams, eds., *Beyond Animal Rights, A Feminist Caring Ethic for the Ethical Treatment of Animals*, Continuum, New York:, 1996, σσ. 147-169.

βιομηχανικής εκτροφής παραγωγικών ζώων. Σήμερα, χάρη στις σύγχρονες μεθόδους, τις οποίες δεν πρόλαβε να δει ο Ρεκλύ, τα βοοειδή και τα γουρούνια εμβολιάζονται με αυξητικές ορμόνες για γρήγορη ανάπτυξη, οι οποίες είναι ιδιαίτερα τοξικές και επικίνδυνες για τον τελικό καταναλωτή άνθρωπο και φυσικά πρωτίστως γι' αυτά τα ζώα. Οι κότες ζουν σε κλουβιά που δεν τίς επιτρέπουν να κάνουν καμία απολύτως κίνηση παρά μόνο να γεννούν, να τρώνε αλεσμένα κρεατάλευρα από άλλες κότες που πέθαναν (ή νεαρά νεογέννητα αρσενικά που είναι άχρηστα για την παραγωγή και αλέθονται ζωντανά) και να ραμφίζουν η μία την άλλη, οδηγούμενες τελικά σε έναν άμεσο κανιβαλισμό. Υπό φυσικές συνθήκες αυτά τα πλάσματα είναι χορτοφάγα. Στη σκέψη του Ρεκλύ, ο άνθρωπος συμπεριφέρεται με αυτόν τον κυριαρχικό τρόπο όχι μόνο στα άλλα ζώα αλλά γενικά στη φύση. Είναι τυχαίο που σήμερα, έναν αιώνα μετά απ' αυτές τις τυπωμένες σκέψεις του Ρεκλύ, ένα μεγάλο μέρος του διεθνούς αντιεξουσιαστικού κινήματος ασχολείται όχι μόνο θεωρητικά, αλλά και μέσω ακτιβιστικών ενεργειών με το ζήτημα της απελευθέρωσης άλλων ζώων από φάρμες βιομηχανικής εκτροφής ή από επιστημονικά εργαστήρια[6];

Ο Ρεκλύ μάλιστα, χαρακτηριστικά αναφέρει ότι η κυριαρχική μανία του ανθρώπου εκφράζεται με τον ίδιο βάναυσο τρόπο συνολικά απέναντι στο οικοσύστημα, χρησιμοποιώντας το παράδειγμα των μηχανικών που καταστρέφουν τη φύση με τα έργα που κατασκευάζουν. Αυτό άλλωστε το σχόλιο μάς παραπέμπει και σε έναν ακόμη θεωρητικό που επηρέασε το αντιεξουσιαστικό κίνημα, μεταξύ των οποίων και τον Μάρεϊ Μπούκτσιν, τον Λιούις Μάμφορντ. Ο τελευταίος τόνισε μέσα από μια σειρά βιβλίων του την ανάδειξη της αξίας της τεχνολογίας ως της σημαντικότερης του δυτικού πολιτισμού και των καταστροφικών συνεπειών αυτής της στάσης[7].

Επιστρέφοντας στο ζήτημα της σφαγής των άλλων ζώων, ο Ρεκλύ αναφέρει ότι αυτή δε διαφέρει και πολύ από τη σφαγή του δικού μας είδους στο πλαίσιο ενός πολέμου. Γι' αυτό παραλληλίζει τις σφαγές που λάμβαναν χώρα στην Κίνα με τις σφαγές των άλλων ζώων[8]. Για τον Ρεκλύ η αγριότητα με την οποία οι λευκοί σφαγιάζουν τους Κινέζους είναι αντίστοιχη με αυτή της σφαγής των άλλων ζώων. Παρατηρεί ότι διαφορετικοί ηθικοί κανόνες διέπουν τη συμπεριφορά των λευκών απέναντι σε ανθρώπους της φυλής τους και απέναντι σε ανθρώπους της κίτρινης φυλής ή άλλων ζώων. Έτσι, ο Ρεκλύ φαίνεται να προετοιμάζει το έδαφος για τη χρήση του όρου «ειδισμός» το 1975 από τον Πίτερ Σίνγκερ, ως αντίστοιχη του ρατσισμού. Ο ειδισμός είναι η μορφή ρατσισμού βάσει της οποίας ο άνθρωπος θεωρεί το είδος του ανώτερο από τα άλλα είδη, όπως στον κλασικό ρατσισμό ο λευκός θεωρεί τη φυλή του ανώτερη από τις άλλες και στον σεξισμό το φύλο του ανώτερο από το γυναικείο φύλο.

Ένα άλλο ενδιαφέρον στοιχείο του κειμένου αυτού είναι η προσοχή που δίνει ο Ρεκλύ στο ζήτημα των συναισθηματικών δυνατοτήτων των άλλων ζώων. Ο συγγραφέας αναφέρει ότι το γουρούνι αγαπάει ανταποδίδοντας την αγάπη που λαμβάνει από τη γυναίκα που το ταΐζει. Η συζήτηση για το αν τα άλλα ζώα αισθάνονται και αν έχουν συναισθήματα είναι μεγάλη και αποδεικνύει εν μέρει τον επιστημονικό στραβισμό στα πιο καταφανή ζητήματα. Πολλοί ζωολόγοι, ακόμη και σήμερα, αιώνες αφότου ο Ντεκάρτ υποστήριζε ότι τα άλλα ζώα είναι «αυτόματα», μηχανές, αμφιβάλλουν γι' αυτές τις δυνατότητες των ζώων. Μάλιστα, για τους συγκεκριμένους επιστήμονες η απόδοση τέτοιων ικανοτήτων σ' αυτά τα πλάσματα αποτελεί διάπραξη του μεγάλου επιστημονικού σφάλματος του ανθρωπομορφισμού[9]. Ωστόσο,

6 Βλέπε για παράδειγμα τις ενέργειες της οργάνωσης Μέτωπο για την Απελευθέρωση των Ζώων (Animal Liberation Front, Alf).

7 Βλέπε κυρίως το δίτομο έργο του Lewis Mumford *Ο Μύθος της Μηχανής* (μτφρ. Βασίλης Τομανάς, Νησίδες, Θεσσαλονίκη, 2005).

8 Ο Ρεκλύ αναφέρεται στα αντίποινα των ευρωπαϊκών στρατευμάτων εναντίον της αντι-ιμπεριαλιστικής κινεζικής εξέγερσης των Μπόξερς (1899-1901).

9 Για τη διάλυση της κατηγορίας του ανθρωπομορφισμού από τη σκοπιά των δικαιωμάτων των ζώων βλέπε στα ελληνικά το Μάσσον, Τσέφρυ Μ. & Μακκάρθυ, Σούζαν, *Όταν οι Ελέφαντες Κλαίνε, Η Συναισθηματική Ζωή των Ζώων*, μτφρ. Μακίτα Χάουελ, Ωκεανίδα, Αθήνα, 1996. Για μια νεότερη

αν και πιστεύουν ότι δεν μπορούμε να αποδίδουμε τέτοιες ιδιότητες στα άλλα ζώα, γιατί απλώς ανθρωπομορφίζουμε τη φύση, πολλοί απ' αυτούς τους επιστήμονες χρησιμοποιούν αυτά τα όντα για πειραματισμό φαρμάκων που προορίζονται για τον άνθρωπο, ακυρώνοντας ουσιαστικά την επιχειρηματολογία τους, αφού αν για παράδειγμα οι χιμπατζήδες ή τα ποντίκια μπορούν να δοκιμάζουν τα φάρμακα που τελικώς προορίζονται για τον άνθρωπο, αυτό γίνεται γιατί ουσιαστικά αποδεχόμαστε τις κοινές μας λειτουργίες.

Ένα τελευταίο σχόλιο αξίζει η αποφυγή από τον Ρεκλύ της απόδοσης ίσης αξίας σε όλα τα είδη, φυτικά και ζωικά. Ενώ αναγνωρίζει την αισθητική αξία των φυτών δεν πιστεύει ότι αυτά έχουν ηθικά δικαιώματα. Είναι προφανές ότι η επιχειρηματολογία του Ρεκλύ αντανακλά και την κριτική που ασκούνταν κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα εναντίον των χορτοφάγων. Και σήμερα άλλωστε δεν είναι λίγοι αυτοί που ρωτούν τους χορτοφάγους γιατί τρώνε φυτά και όχι ζώα αφού και τα πρώτα έχουν ζωή. Ωστόσο ο γάλλος αναρχικός αποφεύγει το δόγμα του παμψυχισμού, στο οποίο πιστεύουν πολλοί χορτοφάγοι σήμερα, προτείνοντας μια λειτουργική χορτοφαγική στάση.

Η πολιτικοποίηση του ζητήματος της ηθικής αντιμετώπισης των άλλων ζώων από τον Ρεκλύ, φαίνεται να είναι όλο και πιο επιτακτική σήμερα, αφού μέσω των ολοένα και περισσότερο «εξελιγμένων» και εντατικών μεθόδων βιομηχανικής εκτροφής, τα άλλα ζώα έχουν μετατραπεί σε μηχανές παραγωγής προϊόντων. Οι πολιτικοί, αντιλαμβανόμενοι ότι το «οικολογικό ζήτημα», μέσα στο οποίο εντάσσεται και αυτό των άλλων ζώων, είναι κάτι που απασχολεί τους πολίτες προχωρούν σε αλλαγές, καθαρά για ψηφοθηρικούς λόγους. Αρκεί πάντα, να μη θίγονται τα συμφέροντα των πολυεθνικών που εμπλέκονται στο εμπόριο και την εκμετάλλευση του κρέατος. Τότε τίθεται το ψευδοδίλλημα του κατά πόσον τα ζώα έχουν περισσότερα δικαιώματα από τους εργαζόμενους στη βιομηχανία κρέατος. Και ακόμα πιο γενικά, τίθεται ένα ζήτημα προτεραιοτήτων: κατά πόσον πρέπει να παλεύουμε για τα ηθικά δικαιώματα των ανθρώπων ή των άλλων ζώων. Όπως ελπίζω να φανεί από το κείμενο του Ρεκλύ, το ένα δεν αποκλείει το άλλο.

Σταύρος Καραγεωργάκης

μελέτη στα αγγλικά βλέπε Bekoff, Marc, *The Emotional Lives of Animals, New World Library,* Novato California, 2007. Για το ζήτημα της βίωσης ηδονής από την πλευρά των άλλων ζώων στα ελληνικά βλέπε Μπάλκομπ, Τζόναθαν, *Οι Απολαύσεις των Ζώων*, Νάρκισσος, Αθήνα, 2008.

Περί χορτοφαγίας

του Elisée Reclus

Ο Ελιζέ Ρεκλύ αποτελούσε στην εποχή του έναν από τους βασικούς εκπροσώπους του αναρχισμού αλλά και έναν από τους κορυφαίους γεωγράφους. Το έργο του δεν είναι ιδιαίτερα γνωστό στο ελλαδικό χώρο και το βιβλίο του Μαξ Νετλάου με τίτλο «Ελιζέ Ρεκλύ, Ένας αναρχικός, ένας λόγιος» (Τροπή, Αθήνα, 2005), αποτελεί ίσως τη μοναδική εκτενή στα ελληνικά σχετική με αυτόν βιβλιογραφία. Θεωρούμε ότι το κείμενο που παραθέτουμε εδώ (αν και δεν συμφωνούν όλα τα μέλη του περιοδικού με τη θέση του περί χορτοφαγίας, ούτε με τη συναισθηματική του προσέγγιση) αποτελεί πολύτιμο εργαλείο για τη συζήτηση που αφορά στις ηθικές υποχρεώσεις του ανθρώπου απέναντι στα άλλα ζώα. Αξίζει δε να σημειώσουμε τον ιστορικό χαρακτήρα αλλά και τον τρόπο προσέγγισης του ζητήματος της χορτοφαγίας από τμήμα του πρώιμου σοσιαλιστικού κινήματος, καθώς επίσης και τη σημασία του σήμερα, μιας και αποτελεί ένα από τα κυριότερα ζητήματα ενασχόλησης στην οικο-αναρχική δράση του δυτικοευρωπαϊκού και βορειοαμερικανικού κόσμου.

Τυπώθηκε για πρώτη φορά στο περιοδικό HUMANE REVIEW, τον Ιανουάριο του 1901. Επανακυκλοφόρησε αρκετές φορές ως φυλλάδιο, πιο πρόσφατα από την CGH Services, c. το 1992 και την Jura Media το 1996.

Δεδομένου ότι επιστήμονες καταξιωμένοι στο χώρο της υγιεινής και της βιολογίας έχουν εμβαθύνει σε θέματα που αφορούν τη φυσιολογική τροφή, θα προσπαθήσω να μην επιδείξω ανικανότητα εκφράζοντας τη γνώμη μου αναφορικά με τη ζωική και φυτική διατροφή. Έκαστος στο είδος του. Αφού δεν είμαι ούτε χημικός, ούτε γιατρός, δε θα αναφερθώ στο λεύκωμα ούτε και θα αναπαράγω φόρμουλες αναλυτών, αλλά θα περιοριστώ στο να αναφέρω τις προσωπικές μου εντυπώσεις οι οποίες, σε κάθε περίπτωση, συμπίπτουν μ' αυτές των χορτοφάγων. Θα κινηθώ στο πλαίσιο των δικών μου εμπειριών, εστιάζοντας σε κάποια σημεία προκειμένου να παραθέσω παρατηρήσεις που προέρχονται από μικρά περιστατικά της ίδιας της ζωής.

Πρώτα απ' όλα θα ήθελα να πω ότι η αναζήτηση της αλήθειας δεν έχει καμία σχέση με τις εντυπώσεις της παιδικής μου ηλικίας οι οποίες με κατέστησαν εν δυνάμει χορτοφάγο απ' όταν ήδη ήμουν αγόρι με κοντά παντελόνια. Έχω μια χαρακτηριστική ανάμνηση τρόμου στη θέα του αίματος. Κάποιος απ' την οικογένειά μου με είχε στείλει, μ' ένα πιάτο στο χέρι, στο χασάπη του χωριού προστάζοντας με να του πάω ένα αιμόφυρτο κομμάτι κρέατος ή κάτι άλλο. Μ' όλη την αθωότητα ξεκίνησα χαρωπά να κάνω αυτό που με πρόσταξαν και μπήκα στην αυλή όπου βρίσκονταν οι σφαγείς. Ακόμη θυμάμαι αυτή τη σκοτεινή αυλή όπου τρομακτικοί άνδρες περπατούσαν πάνω κάτω με μεγάλα μαχαίρια που σκούπιζαν πάνω σε πιτσιλισμένες από αίμα φόρμες. Ένα κουφάρι που κρεμόταν από μια βεράντα μου φάνηκε

να καταλαμβάνει υπερβολικά μεγάλο χώρο. Απ' τη λευκή του σάρκα ένα κοκκινωπό υγρό στάλαζε στα ρείθρα. Τρέμοντας και σιωπηλός στάθηκα σ' αυτή την αιματοβαμμένη αυλή μην μπορώντας να προχωρήσω αλλά και υπερβολικά τρομαγμένος για να φύγω. Δεν ξέρω τι μου συνέβη, το έχω απωθήσει από τη μνήμη μου. Νομίζω πως άκουσα ότι λιποθύμησα και ότι ο καλόκαρδος χασάπης με κουβάλησε στο σπίτι του. Δε ζύγιζα περισσότερο απ' όσο ένα απ' τα αρνιά που έσφαζε κάθε πρωί.

Κι άλλες παρόμοιες εικόνες σκιάζουν τα παιδικά μου χρόνια και, όπως αυτή η σκηνή στο σφαγείο, στιγματίζουν πολλές περιόδους της ζωής μου. Βλέπω τη γουρούνα του αγρότη, του ερασιτέχνη και του συνεπώς πολύ πιο βάναυσου σφαγέα. Θυμάμαι έναν απ' αυτούς να σφάζει το ζώο τόσο αργά ώστε το αίμα να πέφτει στάλα – στάλα, διότι για να κάνεις καλά μαύρα λουκάνικα κρίνεται απαραίτητο το θύμα να έχει υποφέρει ανάλογα. Έκλαιγε χωρίς σταματημό, βγάζοντας που και που σπαρακτικά βογκητά απελπισίας. Ήταν σα να άκουγες παιδί. Και στην πραγματικότητα το οικόσιτο γουρούνι είναι για περίπου ένα χρόνο παιδί του σπιτιού. Το κανακεύουν για να παχύνει κι αυτό ανταποδίδει με αληθινή στοργή όλη τη φροντίδα που του παρέχεται, η οποία δεν έχει παρά μόνο ένα σκοπό – όσο το δυνατό περισσότερες φέτες μπέικον. Αλλά όταν η στοργή ανταποδίδεται από την καλή γυναίκα που φροντίζει το γουρούνι χαϊδεύοντας το και μιλώντας του γλυκά, δε θεωρείται γελοίο έως παράλογο κι εξευτελιστικό το να αγαπάμε ένα ζώο που μας αγαπάει;

Μια από τις πιο έντονες εντυπώσεις της παιδικής μου ηλικίας είναι όταν ήμουν μαρτυράς ενός απ' αυτά τα αγροτικά δράματα, του βίαιου σκοτωμού ενός γουρουνιού από μια ομάδα χωρικών που επαναστάτησαν ενάντια σε μια γλυκιά γριούλα η οποία δεν έδινε τη συγκατάθεσή της για το φόνο του παχουλού της φίλου. Πλήθος χωρικών όρμησε στον αχυρώνα και έσυρε το κτήνος στο σφαγείο όπου όλα τα εξαρτήματα για την πράξη έστεκαν περιμένοντας, ενώ η δύστυχη κυρά βυθίστηκε σ' ένα σκαμνί κλαίγοντας σιωπηλά. Στάθηκα δίπλα της και είδα αυτά τα δάκρια, μην ξέροντας εάν έπρεπε να τη συμπονέσω ή να ταχθώ με το πλήθος σκεπτόμενος πως ο θάνατος ενός γουρουνιού ήταν απλά δικαιολογημένος, καθορισμένος από την κοινή λογική και τη μοίρα.

Καθένας μας, ειδικά όσοι έχουν ζήσει στην επαρχία μακριά απ' τις κοινές, συνηθισμένες πόλεις, όπου όλα είναι μεθοδικά τακτοποιημένα και συγκαλυμμένα – καθένας μας έχει δει κάτι απ' αυτές τις βάρβαρες πράξεις που διαπράττονται απ' τους κρεατοφάγους ενάντια στα ζώα που τρώνε. Δε χρειάζεται να πάει κανείς στην Porcopolis της Βορείου Αμερικής ή στο saladero του La Plata για να αναλογιστεί τη φρίκη της σφαγής που αποτελεί κυρίαρχη κατάσταση της καθημερινής μας διατροφής. Αλλά αυτές οι αναμνήσεις ξεθωριάζουν με τον καιρό• υποχωρούν μπροστά στην ολέθρια επιρροή της καθημερινής «εκπαίδευσης» που τείνει να ωθεί το άτομο προς τη μετριότητα και που του αποστερεί ο,τιδήποτε οδηγεί στη δημιουργία αυθεντικής προσωπικότητας. Γονείς, δάσκαλοι, επίσημοι ή οικείοι, γιατροί, χωρίς να ξεχνάμε το παντοδύναμο ον που ονομάζουμε «όλος ο κόσμος», όλοι αυτοί συνεργάζονται για να σκληραγωγήσουν το χαρακτήρα του παιδιού όσον αφορά την «τετράποδη τροφή του», η οποία παρόλα αυτά αγαπάει όπως εμείς, αισθάνεται όπως εμείς και, κάτω από την επιρροή μας, προχωρά ή παλινδρομεί όπως εμείς.

Ένα από τα πιο λυπηρά αποτελέσματα της συνήθειάς μας να τρώμε κρέας είναι ότι τα ζώα που θυσιάζονται στη όρεξη του ανθρώπου έχουν συστηματικά και μεθοδικά μετατραπεί σε αποκρουστική, άμορφη μάζα και έχουν αποστερηθεί από κάθε πνευματική και ηθική αξία. Ακόμη και το ίδιο το όνομα του ζώου στο οποίο έχει μετατραπεί ο χοίρος χρησιμοποιείται ως μια από τις χειρότερες προσβολές˙ η μάζα κρέατος που βλέπουμε να κυλιέται σε δύσοσμες λακκούβες είναι τόσο αποκρουστική στην όψη που συμφωνούμε να αποφύγουμε κάθε ομοιότητα ονόματος μεταξύ του κτήνους και των πιάτων που φτιάχνουμε απ' αυτό. Πόση διαφορά υπάρχει μεταξύ του κριαριού όσον αφορά την εμφάνιση και τις συνήθειές του, καθώς πηδάει πάνω στα βραχώδη όρη,

και του πρόβατου που έχει χάσει κάθε ατομική πρωτοβουλία και έχει μετατραπεί αποκλειστικά σε υποτιμημένη σάρκα – τόσο δειλή που δεν τολμάει ν' αφήσει το κοπάδι και τρέχει με το κεφάλι καταπάνω στα σαγόνια του σκύλου που το κυνηγά. Ένας παρόμοιος εξευτελισμός συνέβη και στο βόδι, το οποίο βλέπουμε στις μέρες μας να κινείται με δυσκολία στα βοσκοτόπια, καθώς έχει μετατραπεί από τους κτηνοτρόφους σε μια πελώρια μάζα από γεωμετρικά σχήματα ωσάν να είχε εκ των προτέρων σχεδιαστεί για το μαχαίρι του χασάπη. Και για την παραγωγή αυτών των τερατουργημάτων χρησιμοποιούμε το όρο «αναπαραγωγή»! Με αυτόν τον τρόπο εκπληρώνει ο άνθρωπος την αποστολή του ως εκπαιδευτής σε σχέση με τ' αδέρφια του, τα ζώα.

Σχετικά μ' αυτό, δεν φερόμαστε άλλωστε με παρόμοιο τρόπο σ' ολόκληρη τη Φύση; Αν άφηνες ελεύθερη μια ομάδα μηχανικών σ' ένα γοητευτικό λιβάδι ή στις όχθες ενός όμορφου ποταμού και σύντομα θα δεις τι θα έκαναν. Θα έκαναν ότι περνάει απ' το χέρι τους για να επιδείξουν τη δουλειά τους και να επικαλύψουν τη φύση με τους σωρούς τους από σπασμένες πέτρες και κάρβουνο. Όλοι τους θα ήταν περήφανοι τουλάχιστον να δουν τα δημιουργήματά τους να σκεπάζουν τον ουρανό με ένα δίχτυ βρώμικου κίτρινου ή μαύρου καπνού. Μερικές φορές αυτοί οι μηχανικοί αναλαμβάνουν ακόμη και να βελτιώσουν τη Φύση. Έτσι, όταν οι βέλγοι καλλιτέχνες διαμαρτυρήθηκαν πρόσφατα στον Υπουργό Μεταφορών για τη βεβήλωση των πιο όμορφων τμημάτων του Meuse ανατινάζοντας τους γραφικούς βράχους που υπήρχαν κατά μήκος της όχθης, ο Υπουργός έσπευσε να τους διαβεβαιώσει ότι εφεξής δε θα έχουν λόγο να παραπονιούνται καθότι δεσμεύτηκε να κατασκευάσει εκ νέου εργαστήρια με γοτθικούς πυργίσκους!

Παρομοίως και οι χασάπηδες επιδεικνύουν μπροστά στα μάτια του κοινού, ακόμη και στους πιο πολυσύχναστους δρόμους, κουφάρια σε αποσύνθεση, αιματοβαμμένα κομμάτια κρέατος, και πιστεύουν ότι συμφιλιώνονται με την αισθητική μας διακοσμώντας με θράσος τη σάρκα που κρεμάνε έξω με λουλούδια!

Διαβάζοντας τις εφημερίδες, αναρωτιέται κανείς εάν όλες οι φρικαλεότητες του πολέμου στην Κίνα είναι ένα κακό όνειρο αντί μια αξιοθρήνητη πραγματικότητα. Πώς είναι δυνατόν αυτοί οι άνθρωποι που είχαν την ευτυχία να μεγαλώσουν με στοργή απ' τη μητέρα τους, και να διδαχθούν στο σχολείο τις λέξεις «δικαιοσύνη» και «καλοσύνη», πώς είναι δυνατόν αυτά τα άγρια θηρία με ανθρώπινα πρόσωπα να βρίσκουν ευχαρίστηση στο να δένουν Κινέζους τον ένα μαζί με τον άλλο από τα ρούχα τους και από τις κοτσίδες τους, πριν τους πετάξουν στο ποτάμι; Πώς γίνεται να σκοτώνουν τους τραυματισμένους και να βάζουν τους φυλακισμένους να σκάβουν τους ίδιους τους τάφους τους πριν τους πυροβολήσουν; Και ποιοί είναι αυτοί οι στυγεροί δολοφόνοι; Είναι άνθρωποι σαν εμάς που σπουδάζουν και διαβάζουν όπως εμείς, που έχουν αδέρφια, φίλους, σύζυγο ή αγαπημένη. Αργά ή γρήγορα μπορεί να τους συναντήσουμε, να τους πιάσουμε το χέρι, χωρίς να δούμε σημάδια αίματος πάνω του.

Αλλά δεν υπάρχει άμεση σχέση αιτίας και αποτελέσματος ανάμεσα στο φαγητό αυτών των εκτελεστών, που αποκαλούν τους εαυτούς τους «φορείς πολιτισμού» και στις άγριες πράξεις τους; Κι αυτοί επίσης συνηθίζουν να εξυμνούν τη ματωμένη σάρκα ως παράγοντα υγείας, δύναμης και εξυπνάδας. Κι αυτοί επίσης μπαίνουν χωρίς αποστροφή στο σφαγείο, όπου το πάτωμα είναι κόκκινο και γλιστερό, και όπου μπορεί κανείς να μυρίσει την αηδιαστικά γλυκιά μυρωδιά του αίματος. Υπάρχει λοιπόν τόσο μεγάλη διαφορά ανάμεσα στο νεκρό σώμα ενός ταύρου και σ' εκείνο ενός ανθρώπου; Τα κομμένα άκρα, τα εντόσθια ανακατεμένα το ένα με το άλλο, είναι περίπου τα ίδια: η σφαγή του πρώτου κάνει πιο εύκολη τη σφαγή του δεύτερου, ειδικά όταν ηχεί η διαταγή ενός αρχηγού, ή από μακριά ακούγεται η εντολή του εστεμμένου αφέντη, «Φέρσου ανελέητα».

Ένα γαλλικό ρητό λέει «κάθε δύσκολη υπόθεση επιδέχεται υπεράσπισης». Αυτό το ρητό είχε ισχυρή δόση αλήθειας αρκεί οι στρατιώτες κάθε έθνους να διέπρατταν τις βαρβαρότητές τους χωριστά, διότι οι φρικαλεότητες για τις οποίες

κατηγορήθηκαν θα μπορούσαν αργότερα να αποδοθούν σε ζήλια ή εθνικό μίσος. Αλλά στην Κίνα, τώρα, οι Ρώσοι, οι Άγγλοι και οι Γερμανοί δεν έχουν καν την αξιοπρέπεια να κρίνουν ο ένας τον άλλο. Αυτόπτες μάρτυρες, ακόμη και οι ίδιοι οι συγγραφείς, μάς έστειλαν πληροφορίες σ' όλες τις γλώσσες, κάποιοι κυνικά και κάποιοι συγκρατημένα. Η αλήθεια δεν αμφισβητείται πλέον, αλλά μια νέα ηθική δημιουργήθηκε για να την εξηγήσει. Αυτή η ηθική λέει πως υπάρχουν δυο νόμοι για την ανθρωπότητα, μια αφορά τις κίτρινες φυλές ενώ η άλλη είναι προνόμιο της λευκής. Το να δολοφονείς ή να βασανίζεις τους πρώτους, φαίνεται συνεπώς ότι είναι επιτρεπτό, ενώ είναι λάθος το να κάνεις το ίδιο στους δεύτερους.

Δεν είναι λοιπόν η ηθική μας όσον αφορά τα ζώα εξίσου ελαστική; Το να εκπαιδεύεις σκυλιά να κομματιάζουν μια αλεπού διδάσκει και σ' έναν ευγενή πώς να μαθαίνει τους άντρες του να κυνηγούν τους Κινέζους φυγάδες. Τα δύο είδη κυνηγιού ανήκουν στο ίδιο «άθλημα»: μόνο που όταν το θύμα είναι άνθρωπος, ο ενθουσιασμός και η ένταση είναι μεγαλύτερος. Χρειάζεται να ρωτήσουμε τη γνώμη αυτού που πρόσφατα επικαλέστηκε το όνομα του Αττίλα, χρησιμοποιώντας αυτό το τέρας ως πρότυπο για τους στρατιώτες του;

Δεν παρεκκλίνουμε εάν αναφέρουμε τις φρικαλεότητες του πολέμου σε σχέση με τη σφαγή κοπαδιών και τα σαρκοφάγα συμπόσια. Η διατροφή των ατόμων συνδέεται στενά με τα ήθη και τα έθιμά τους. Το αίμα απαιτεί αίμα. Στο σημείο αυτό, οποιοσδήποτε αναλογιστεί τα άτομα που έχει γνωρίσει θα καταλάβει ότι δεν υπάρχει αμφιβολία για τη διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στους χορτοφάγους και στους χυδαίους κρεατοφάγους, τους άπληστους πότες αίματος, όσον αφορά την άνεση στους τρόπους, την ευγένεια ψυχής και την ισορροπία της ζωής τους.

Είναι αλήθεια ότι οι αρετές αυτές δεν εκτιμώνται ιδιαίτερα από αυτά τα «ανώτερα άτομα», τα οποία χωρίς να είναι καλύτεροι από τους λοιπούς θνητούς είναι πάντα αλαζόνες και φαντάζονται ότι εξυψώνουν τον εαυτό τους περιφρονώντας την ταπεινότητα και εκθειάζοντας τη δύναμη. Σύμφωνα μ' αυτούς η πραότητα ισοδυναμεί με την αδυναμία: οι άρρωστοι είναι εμπόδιο και θα ήταν ελεημοσύνη να τους ξεφορτωθούμε. Εάν δεν τους σκοτώσουν θα πρέπει τουλάχιστον να τους επιτραπεί να πεθάνουν. Κι όμως αυτοί οι εύθραυστοι άνθρωποι έχουν περισσότερη αντοχή στην αρρώστια από τους δυνατούς. Οι ρωμαλέοι και ζωηρόχρωμοι άνθρωποι δεν ζουν πάντα περισσότερο: οι πραγματικά δυνατοί δεν είναι αυτοί που φαίνονται δυνατοί επιφανειακά, με την κοκκινωπή επιδερμίδα, τους διασταλμένους μυς, και την γλοιώδη παλικαριά. Οι στατιστικές θα μπορούσαν να μας δώσουν θετικές πληροφορίες στο σημείο αυτό, και θα το είχαν ήδη κάνει αν δεν ήταν αυτοί οι πολυάριθμοι ενδιαφερόμενοι που αφιερώνουν πάρα πολύ χρόνο στο να συγκεντρώνουν αριθμούς στα πεδία μάχης προκειμένου να αποδείξουν τις αντίστοιχες θεωρίες τους.

Αλλά, όπως κι αν είναι τα πράγματα, λέμε απλώς ότι για την συντριπτική πλειοψηφία των χορτοφάγων, το θέμα δεν είναι εάν οι δικέφαλοι ή οι τρικέφαλοί τους είναι πιο δυνατοί από αυτούς των κρεατοφάγων, ούτε εάν ο οργανισμός τους είναι ικανότερος να αντέξει τους κινδύνους της ζωής και την πιθανότητα θανάτου, το οποίο είναι και σημαντικότερο: γι' αυτούς το σημαντικότερο σημείο είναι η αναγνώριση του δεσμού στοργής και καλής θέλησης που ενώνει τον άνθρωπο με τα υποτιθέμενα κατώτερα ζώα και η επέκταση του συναισθήματος που ήδη έβαλε τέλος στον κανιβαλισμό μεταξύ των ανθρώπων και σ' αυτά τα αδέρφια μας. Οι λόγοι που θα μπορούσαν να επικαλεστούν οι ανθρωπολόγοι ενάντια στην αχρησία της ανθρώπινης σάρκας από την καθημερινή μας διατροφή θα ήταν το ίδιο τεκμηριωμένοι με αυτούς που χρησιμοποιούν οι κρεατοφάγοι σήμερα. Τα επιχειρήματα που χρησιμοποιούνταν ενάντια σ' αυτή την τερατώδη συνήθεια, είναι ακριβώς αυτά που εμείς οι χορτοφάγοι υιοθετούμε σήμερα. Το άλογο και η αγελάδα, το κουνέλι και η γάτα, το ελάφι και ο λαγός, ο φασιανός και ο κορυδαλλός, μας ευχαριστούν περισσότερο σαν φίλοι παρά σαν κρέας. Θέλουμε να τους διατηρήσουμε είτε σαν συνερ-

γάτες, είτε απλώς σαν συντρόφους στη χαρά της ζωής και της φιλίας.

Ένα είναι βέβαιο, πως αν διατηρήσουμε τη χιμαιρική ιδέα να κάνουμε τη θεωρία μας πράξη μέχρις εσχάτων χωρίς να ενδιαφερόμαστε για τα άλλα είδη θα υποπέσουμε στον απόλυτο παραλογισμό. Από αυτή την άποψη η αρχή της χορτοφαγίας δε διαφέρει από οποιαδήποτε άλλη αρχή˙ πρέπει να προσαρμοστεί στις συνήθεις συνθήκες ζωής. Είναι φανερό ότι δεν επιθυμούμε να υποβιβάσουμε τις πρακτικές και τις πράξεις μας που εφαρμόζουμε καθημερινά στο σεβασμό της παραμικρής μορφής ζωής. Δεν θα αφήσουμε τους εαυτούς μας να πεθάνουν από την πείνα και τη δίψα, όπως μερικοί Βουδιστές, επειδή το μικροσκόπιο μας δείχνει ότι μια σταγόνα νερό είναι γεμάτη από μικροοργανισμούς. Δε θα διστάζουμε να κόβουμε ενίοτε ένα κλαδί στο δάσος ή να μαζεύουμε ένα λουλούδι σε ένα κήπο. Θα φτάσουμε ακόμη και ως το σημείο να πάρουμε ένα μαρούλι ή και να κόψουμε λάχανα και σπαράγγια για το φαγητό μας, παρόλο που αναγνωρίζουμε πλήρως τη ζωή που υπάρχει τόσο μέσα στο φυτό όσο και στα ζώα. Δεν μας ενδιαφέρει να ιδρύσουμε νέα θρησκεία, ούτε να περιορίσουμε τους εαυτούς μας υιοθετώντας κάποιο αιρετικό δόγμα. Αυτό που μας ενδιαφέρει είναι να καταστήσουμε την ύπαρξή μας όσο το δυνατόν πιο όμορφη και αρμονική, τόσο μέσα μας, όσο και αναφορικά με την αισθητική του περίγυρού μας.

Όπως οι πρόγονοί μας, έχοντας απηυδήσει πλέον να τρώνε τους συνανθρώπους τους και μια ωραία ημέρα σταμάτησαν να τους σερβίρουν στο τραπέζι τους˙ όπως τώρα, ανάμεσα στους κρεατοφάγους υπάρχουν πολλοί που αρνούνται να φάνε τη σάρκα του αλόγου, του ευγενούς συντρόφου του ανθρώπου, ή των οικόσιτων μας ζώων, του σκύλου και της γάτας, έτσι και για εμάς είναι δυσάρεστο να πιούμε το αίμα και να μασήσουμε τη σάρκα του βοδιού, του οποίου ο μόχθος μάς βοηθάει να καλλιεργήσουμε το καλαμπόκι μας. Δε θέλουμε πλέον να ακούμε το βέλασμα των προβάτων, το μούγκρισμα των ταύρων και τις διαπεραστικές στριγκλιές των γουρουνιών καθώς τα οδηγούν στο σφαγέα. Αποβλέπουμε κάποτε να μη χρειάζεται να περπατάμε γρήγορα για να περιορίσουμε το χρόνο που θα προσπερνάμε τα λημέρια της σφαγής με τα ρυάκια αίματος και τις σειρές αιχμηρών γάντζων, όπου κουφάρια κρέμονται από αιματοβαμμένους άνδρες, οπλισμένους με τρομερά μαχαίρια. Θέλουμε κάποια μέρα να ζούμε σε μια πόλη όπου δε θα βλέπουμε πια κρεοπωλεία γεμάτα από πτώματα, δίπλα σε καταστήματα με υφάσματα ή κοσμηματοπωλεία, και απέναντι από φαρμακεία ή κοντά σε κάποια παράθυρο γεμάτο με ποικιλία από φρούτα, ή όμορφα βιβλία, γκραβούρες ή αγαλματίδια και έργα τέχνης. Θέλουμε ένα περιβάλλον ευχάριστο και σε αρμονία με την ομορφιά.

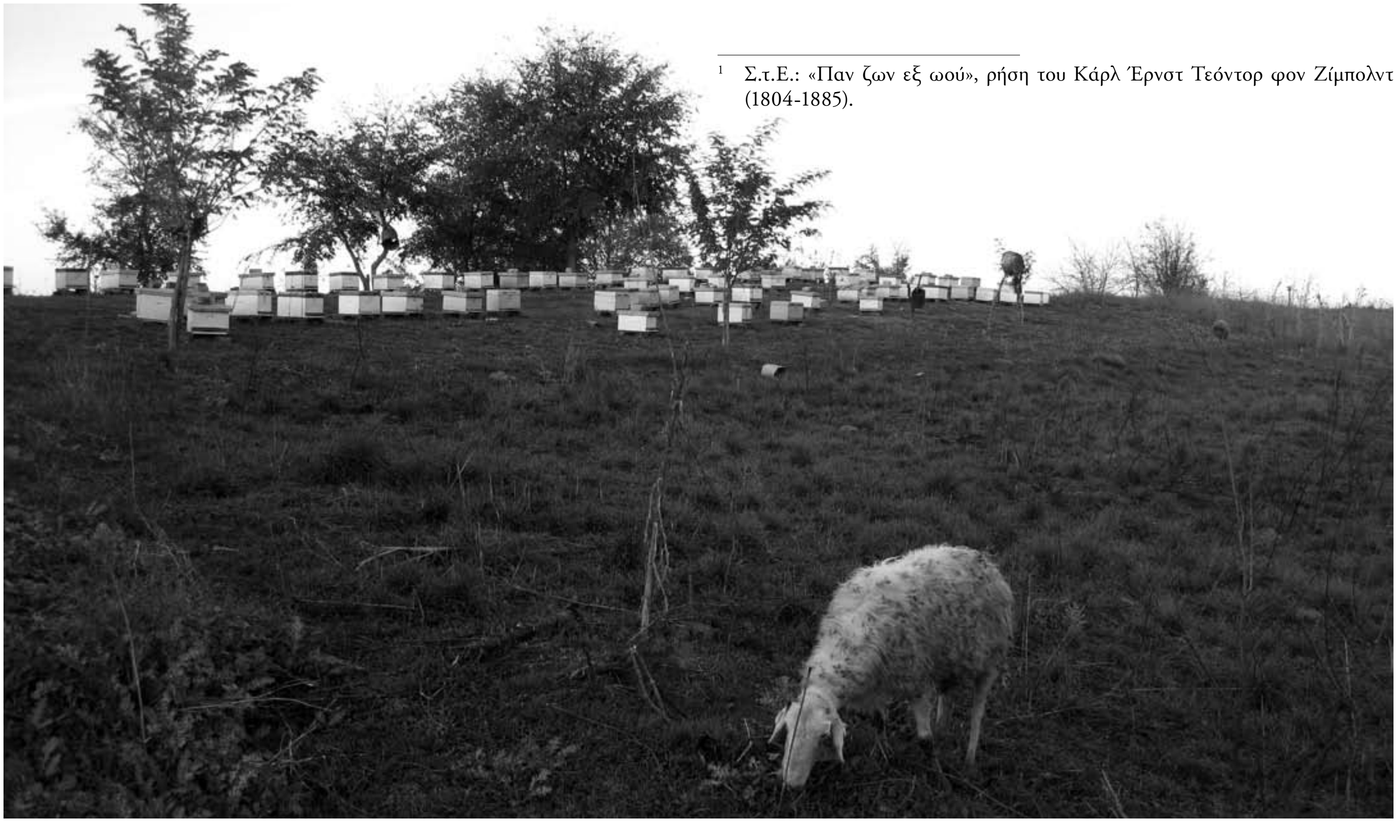
Και εφόσον οι γιατροί και πολύ περισσότερο η ίδια μας η εμπειρία μάς έχει δείξει ότι αυτά τα άσχημα κομμάτια κρέατος δεν αποτελούν είδος τροφής απαραίτητο για την ύπαρξή μας, βάζουμε στην άκρη όλα αυτά τα αποτροπιαστικά φαγητά που οι πρόγονοί μας θεωρούσαν ευχάριστα και που αρέσουν στην πλειοψηφία των σύγχρονών μας. Ελπίζουμε πως σύντομα οι κρεατοφάγοι θα έχουν τουλάχιστον την ευγένεια να κρύβουν το φαγητό τους, πως τα σφαγεία θα σταλθούν σε απομακρυσμένες περιοχές. Ας τοποθετηθούν εκεί και τα κρεοπωλεία, όπου, όπως οι στάβλοι, θα είναι κρυμμένα σε σκοτεινές γωνίες.

Εξαιτίας της ίδιας ασχήμιας απεχθανόμαστε την ζωοτομία και όλα τα επικίνδυνα πειράματα, εκτός εάν τελούνται από τον επιστήμονα στον ίδιο του τον εαυτό. Είναι η ασχήμια της πράξης που μάς γεμίζει αηδία όταν βλέπουμε κάποιο φυσιολάτρη να καρφιτσώνει ζωντανές πεταλούδες στο κουτί του, ή να καταστρέφει την είσοδο μιας φωλιάς μυρμηγκιών για να μετρήσει τα μυρμήγκια. Αποστρέφουμε με δυσαρέσκεια το βλέμμα από το μηχανικό που ληστεύει την ομορφιά της Φύσης φυλακίζοντας την υδατόπτωση σε σωλήνες, και από τον Καλιφορνέζο ξυλοκόπο που κόβει ένα δέντρο ηλικίας τριών χιλιάδων ετών και ύψους τριακοσίων μέτρων για να δείξει τα δαχτυλίδια του σε πανηγύρια και εκθέσεις. Η ασχήμια μέσα στους ανθρώπους, στις πράξεις, στη ζωή, στη Φύση που μας περιβάλλει, αυτός είναι ο χει-

ρότερος εχθρός μας. Ας γίνουμε όμορφοι και ας γίνει και η ζωή μας όμορφη!

Ποια είναι λοιπόν τα φαγητά που φαίνεται να ταιριάζουν περισσότερο με το ιδανικό της ομορφιάς, τόσο όσον αφορά στη φύση τους, όσο και στις απαραίτητες μεθόδους προετοιμασίας τους; Είναι ακριβώς εκείνα που ανέκαθεν εκτιμούσαν οι άνθρωποι που ζούσαν απλά• τα φαγητά που γίνονται καλύτερα χωρίς να χρειάζονται τα περίπλοκα τεχνάσματα της κουζίνας. Είναι τα αβγά, οι σπόροι, τα φρούτα, δηλαδή τα προϊόντα των ζώων και τα λαχανικά, των οποίων οι οργανισμοί αντιπροσωπεύουν το προσωρινό σταμάτημα της ζωτικότητας και τη συγκέντρωση των απαραίτητων συστατικών για τη δημιουργία νέας ζωής. Τα αβγά των ζώων, οι σπόροι των φυτών, τα φρούτα των δέντρων, είναι το τέλος ενός οργανισμού που δεν υπάρχει πια και η αρχή ενός οργανισμού που δεν υπάρχει ακόμη. Ο άνθρωπος τα παίρνει για να τραφεί χωρίς να σκοτώσει το πλάσμα που τα παράγει, εφόσον αυτά δημιουργούνται στο σημείο επαφής δύο γενεών. Δεν μας λένε άλλωστε και οι επιστήμονές μας, που μελετούν οργανική χημεία, πως το αβγό του ζώου ή του φυτού είναι η καλύτερη αποθήκη όλων των ζωτικών συστατικών; Omne vivum ex ovo[1].

μετάφραση: Αρετή Καραμήτσιου

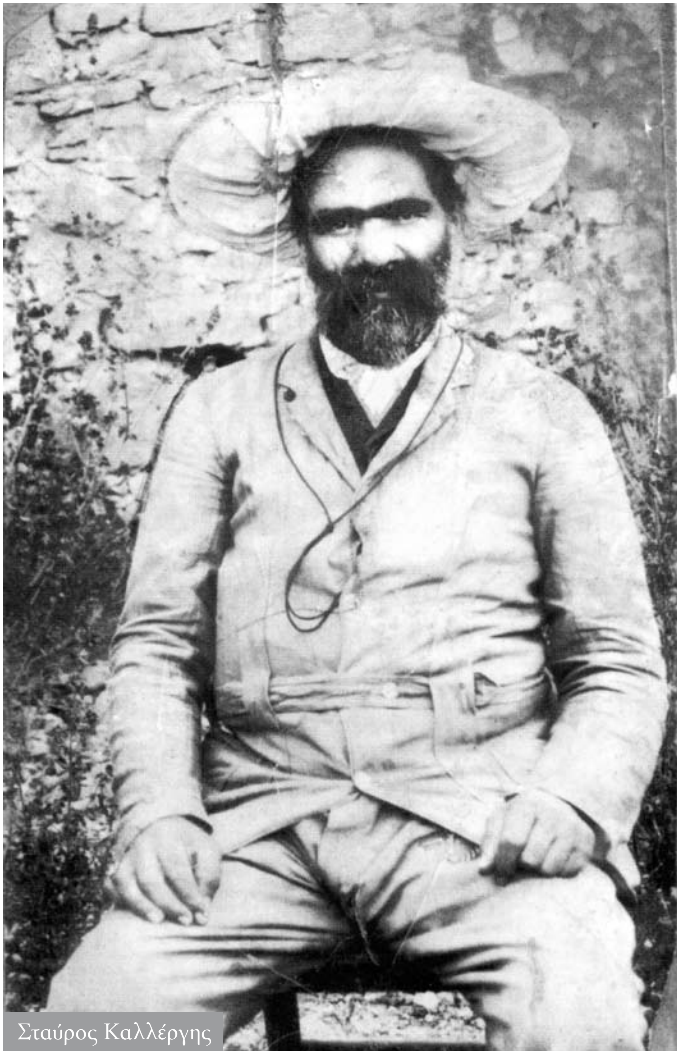
[1] Σ.τ.Ε.: «Παν ζων εξ ωού», ρήση του Κάρλ Έρνστ Τεόντορ φον Ζίμπολντ (1804-1885).

Η εν Κρήτη Σοσιαλιστική Πολιτεία

Ο δήμος στην πολιτική σκέψη

ο καταβάλλων κατά τας δυνάμεις του
ν' απολαμβάνη κατά τας ανάγκας του
Σταύρος Καλλέργης[1]

Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα στοιχεία της πρώιμης ιστορίας των σοσιαλιστικών ιδεών στην Ελλάδα είναι η θέση του δήμου στην πολιτική σκέψη των σοσιαλιστών, των οποίων η δράση τους τοποθετείται χρονικά από τις αρχές της δεκαετίας του 1860 και για τα επόμενα πενήντα περίπου χρόνια, μέχρι δηλαδή και το θάνατο του Μαρίνου Αντύπα το 1907[2]. Αν και η επιρροή των ευρωπαϊκών επαναστατικών κινημάτων και ειδικότερα των αναρχικών θέσεων για την αποκέντρωση και τον φεντεραλισμό είναι παραπάνω από εμφανής στο λόγο των ελλήνων σοσιαλιστών για το δήμο, ο πολιτικός αυτός λόγος αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον εξαιτίας της προσπάθειας που κάνουν οι κοινωνικοί επαναστάτες της εποχής να συνδέσουν τις εξ' εσπερίας προερχόμενες νέες ιδέες με ένα χαρακτηριστικό των τοπικών κοινωνιών που φέρει σπέρματα ελευθεριακά,

Σταύρος Καλλέργης

1 Εφημερίδα *Σοσιαλιστής*, Αθήνα Νοέμβριος 1892, όπως παρατίθεται στο: Σταύρος Καλλέργης, *Εγκόλπιον εργάτου και άλλα κείμενα*. Κούριερ Εκδοτική, Αθήνα, 2000, σελ. 64-65.

2 Για την περιοδολόγηση αυτή της σοσιαλιστικής σκέψης στην Ελλάδα βλ. την Εισαγωγή στο: Παναγιώτης Νούτσος, *Η σοσιαλιστική σκέψη στην Ελλάδα από το 1875 ως το 1974*. τόμος Α΄. *Οι σοσιαλιστές διανοούμενοι και η πολιτική λειτουργία της πρώιμης κοινωνικής κριτικής (1875-1907)*. Γνώση, Αθήνα, 1990, όπου και ο συγγραφέας διατυπώνει την άποψη πως: «η ανατρεπτική πρόταση για τη νέα κοινωνία διαπλέκεται με την εγχώρια παράδοση των αυτοδιοικούμενων κοινοτήτων».

αυτό της ισχυρής κοινοτιστικής παράδοσης των ελληνικών χωρών.

Σε ορισμένες περιπτώσεις, ίσως και εξαιτίας της μερικής και αποσπασματικής εικόνας που έχουμε από τα γραπτά της εποχής, μια τέτοια σύνδεση δεν φαίνεται να τεκμηριώνεται. Έτσι, όταν, για παράδειγμα, ο πηλιορείτικης καταγωγής ένθερμος οπαδός της Παρισινής Κομμούνας Δημοσθένης Παπαθανασίου γράφει τον Αύγουστο του 1871 στην εφημερίδα *Μέλλον* που εξέδιδε στην Αθήνα ότι δεν θα διστάσει να γίνει μέλος της Α' Διεθνούς αν αυτή στοχεύει ανάμεσα στα άλλα και στην «ανύδρισιν ελευθέρων και αυτεξουσίων δήμων και πολιτειών, την ομόσπονδον δημοκρατίαν αυτών, την κατάργησιν της συγκεντρώσεως[3]», δεν μας αφήνει να καταλάβουμε αν με κάποιο τρόπο συνδέει τις ιδέες των ευρωπαίων επαναστατών με την τάση των ελληνικών κοινοτήτων για αυτοδιοίκηση.

Ανάλογα συμπεράσματα δεν μπορούμε να εξάγουμε και από άλλα γραπτά της εποχής, όπως για παράδειγμα από το Καταστατικό του αθηναϊκού Κοινωνικού Συνδέσμου το 1891, όπου στις «γενικές πολιτικές αρχές» δηλώνεται ότι: «Αντί των υφισταμένων κυβερνήσεων, αι οποίαι διατηρούσιν εις διαμάχην τους λαούς και τα άτομα, ιδρυθήσονται μικροί και ανεξάρτητοι απ' αλλήλων Δήμοι συνδεδεμένοι καθ' ομοσπονδίας, αίτινες συνδεδεμέναι θ' αποτελώσι τοιούτον της Κοινωνίας οργανισμόν, ώστε να υπάρχει πλήρης αρμονία μεταξύ της επί μέρει ανεξαρτησίας και των γενικών της Ανθρωπότητος λειτουργιών»[4]. Ή επίσης όταν ο Σοσιαλιστικός Σύλλογος γράφει στην Αθήνα, στα 1893 πως μια από τις «αρχές» του είναι «η ομοσπονδιακή αυτονομία των δήμων και η σύστασις δημοτικών εργοστασίων»[5].

Αλλά και ο Μαρίνος Αντύπας δεν μας επιτρέπει να διακρίνουμε τις απόψεις του -αν υπάρχουν- για τον εγχώριο κοινοτισμό όταν κηρύσσεται «υπέρ της πλήρους αποκεντρώσεως» ζητώντας «να καταργηθώσιν αι Νομαρχίαι και έκαστος Δήμος να αυτοδιοικείται κατά το Ελβετικόν Σύστημα»[6].

Από την άλλη μεριά, υπάρχουν πολύ σημαντικά κείμενα που τεκμηριώνουν την άποψη ότι οι σοσιαλιστές της εποχής δεν αγνόησαν τα εν δυνάμει ελευθεριακά χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας. Ο επτανήσιος ριζοσπάστης Παναγιώτης Πανάς, που αναφέρεται συχνά στην «διοικητικήν αποκέντρωσιν και την χειραφεσίαν των δήμων», αν και φέρεται να γνωρίζει τις συναφείς αντιλήψεις των αναρχικών και τα αιτήματα της Κομμούνας[7], κάνει ωστόσο και σαφείς αναφορές στην κοινοτιστική παράδοση της τουρκοκρατίας[8].

---

[3] Εφημερίδα *Μέλλον*, Αθήνα 27 Αυγούστου 1871, όπως παρατίθεται στο: Μ. Μ. Παπαϊωάννου, *Η παρισινή κομμούνα και η Ελλάδα. Άρθρα από την εφημερίδα «Μέλλον» - 1871* του Δήμου Παπαθανασίου. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 1995, σελ. 32.

[4] Παναγιώτης Νούτσος, ό.π., σελ. 229.

[5] Παναγιώτης Νούτσος, ό.π., σελ. 247.

[6] Σπύρος Δημ. Λουκάτος, *Μαρίνος Σπ. Αντύπας. Η ζωή - η εποχή - η ιδεολογία - η δράση - και η δολοφονία του.* Ομοσπονδία Κεφαλληνιακών Και Ιθακησιακών Σωματείων, Αθήνα, 1980, σελ. 124. Η συγκεκριμένη παράγραφος απουσιάζει εντελώς από το κείμενο του Αντύπα όπως αυτό δημοσιεύεται στο: Μαρίνος Αντύπας, *Προς τον λαόν και αλλά κείμενα*. Κούριερ Εκδοτική, Αθήνα, 2000,σελ. 52.

[7] Παναγιώτης Νούτσος, ο.π., σελ. 50, υποσημ. 100.

[8] Ερασμία-Λουίζα Σταυροπούλου, Παναγιώτης Πάνας (1832-1896)-*Ένας ριζοσπάστης ρομαντικός.* Επικαιρότητα, Αθήνα, Φεβρουάριος 1987, σελ. 143, 155.

Απολύτως ξεκάθαρος για το θέμα είναι ο Διονύσης Αμπελικόπουλος, στη *Μελέτη για το σοσιαλισμό στην Ελλάδα* που δημοσιεύθηκε τον Απρίλιο του 1877 στο ελβετικό *Δελτίο της Ομοσπονδίας της Γιούρας*, το οποίο υπήρξε το διεθνές βήμα της Φεντεραλιστικής Διεθνούς, όσων δηλαδή ακολούθησαν τον Μπακούνιν στη διάσπαση της Α΄ Διεθνούς το 1872. Γράφει σχετικά: «Εμείς οι Έλληνες δεν έχουμε ανάγκη να διδάξουμε στο λαό ότι η αποκέντρωση και η ανεξαρτησία των δήμων πρέπει να αποτελέσουν το θεμέλιο της λαϊκής οργάνωσης και ότι ο συγκεντρωτισμός συνιστά την αιτία του θανάτου της. Ο λαός μας το έμαθε από την ίδια του την ιστορία και τα πνεύματα έχουν πεισθεί γι' αυτές τις αλήθειες»[9]. Εξάλλου ο αναρχικός Δημοκρατικός Σύλλογος του Λαού που δραστηριοποιήθηκε στην Πάτρα, βασικό μέλος του οποίου ήταν ο Αμπελικόπουλος, ζητά στο *Καταστατικό* του «Άκραν αποκέντρωσιν και τελείαν αυτοδιοίκησιν των Δήμων˙ δηλ. κάθε Δήμος να ήναι όλως διόλου ανεξάρτητος και να διοικήται μόνος του»[10].

η εν Κρήτη Σοσιαλιστική Πολιτεία

Το πιο σημαντικό όμως σχετικό κείμενο αυτή της περιόδου είναι "Η εν Κρήτη Σοσιαλιστική Πολιτεία του Σταύρου Καλλέργη"[11] που περιλαμβάνεται στη μπροσούρα Εγκόλπιον Εργάτου, που εξέδωσε ο γνωστός σοσιαλιστής στην Αθήνα του 1893. Αποπνέοντας τον αέρα ουτοπιστικών σχεδιασμάτων της νέας κοινωνίας, όπως για παράδειγμα αυτών του Φουριέ, το κείμενο δεν κάνει αναφορές παρά έμμεσα στην εγχώρια κοινοτιστική παράδοση. Χρησιμοποιώντας ως τόπο υποδειγματικής εφαρμογής την ιδιαίτερη πατρίδα του, την Κρήτη, ο Καλλέργης οργανώνει την ιδανική του κοινωνία πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά με βάση τους αυτόνομους και ομόσπονδους δήμους. Υποστηρίζοντας θέσεις ακραία προοδευτικές για τα δεδομένα της εποχής στην Ελλάδα, είναι σε άλλα σημεία ιδιαίτερα συνοπτικός, ενώ αλλού γίνεται δυσανάλογα λεπτομερής. Σε κάθε περίπτωση πάντως αποφεύγει να προσδώσει στο κείμενο του χαρακτήρα θέσφατου, διευκρινίζοντας πως «όταν θα επέλθει η ώρα των γραφομένων και λεγομένων υφ' ημών, τότε θα επέλθει πληρεστάτη συνεννόησις εις όλα γενικώς, προς κοινή της ανθρωπότητος ωφέλειαν».

Τα ζητήματα της τακτικής τα θίγει ο συγγραφέας σε άλλο σημείο της μπροσούρας. Τάσσεται υπέρ της ειρηνικής και κοινοβουλευτικής μετάβασης στο σοσιαλισμό, υποστηρίζοντας μέσα όπως η έκδοση εντύπων, η δημιουργία λεσχών και βιβλιοθηκών, η διοργάνωση απεργιών και ειρηνικών διαδηλώσεων και η στήριξη σοσιαλιστών δημάρχων και βουλευτών. Ωστόσο, παρόλο που όπως σημειώνει «περισσότερον ψωμί τρώγει τις με το μέλι παρά με το ξύδι», αν τα «ειρηνικά μέσα» αποδειχθούν «ανεπαρκή, τότε βεβαίως πρέπει δια παντός μέσου να διαδόσωμεν, να επιβάλωμεν, να εφαρμόσωμεν τας ιδέας μας».

Ακολουθεί το κείμενο[12] του Καλλέργη χωρισμένο σε τρεις ενότητες, η πρώτη σχετικά με την πολιτική οργάνωση της σοσιαλιστικής πολιτείας, η δεύτερη σχετικά με ζητήματα εργασίας και παραγωγής και διάθεσης των προϊόντων και η τρίτη σχετικά με ζητήματα κοινωνικής πρόνοιας και ηθικής.

---

[9] Παναγιώτης Νούτσος, ό.π., σελ. 152. Βλ. επίσης και: Ελευθεριακό Ιστορικό Αρχείο, *Η αναρχική οργάνωση «Δημοκρατικός σύλλογος της Πάτρας»*. Ιδιωτική Έκδοση, Νάουσα Πάρου, 2002.

[10] Παναγιώτης Νούτσος, ό.π., σελ. 148.

[11] Για βιογραφικά στοιχεία του Σταύρου Καλλέργη καθώς και το πλήρες κείμενο της μπροσούρας, βλ.: Σταύρος Καλλέργης, *Εγκόλπιον εργάτου και άλλα κείμενα*. Κούριερ Εκδοτική, Αθήνα, 2000, καθώς επίσης και: *Σταύρος Καλλέργης, Το όραμα και η πράξη του πρωτοπόρου σοσιαλιστή*. Ίδρυμα Κοινωνικών - Ιστορικών Ερευνών Σταύρος Καλλέργης, Αθήνα, 1995. Επίσης το εκτενέστερο έργο του γιου του Στ. Καλλέργη: Λυκούργος Σ. Καλλέργης, *Σταύρος Καλλέργης*. Προσκήνιο, Αθήνα, 2000.

[12] Με την επιθυμία να αποδοθεί η πολιτική παρά η ιστορική αξία του κειμένου, έγιναν οι εξής αλλαγές πάνω στο αρχικό κείμενο: διορθώθηκε η στίξη, η ορθογραφία και η χρήση πεζών και κεφαλαίων, αντικαταστάθηκαν οι περισσότεροι αρχαϊκοί τύποι, απαλείφθηκαν οι παραπομπές σε δυσνόητα παραδείγματα της εποχής και τέλος, έγινε αναδιάρθρωση της θέσης των παραγράφων με βάση το περιεχόμενό τους.

1.

Διαίρεση της Κρήτης σε Δήμους. Η Κρήτη θα χωρισθεί σε Δήμους όπως και σήμερα, με τη διαφορά ότι θα είναι πολύ μεγαλύτεροι, και ανεξάρτητοι μεταξύ τους και θα διευθύνονται από επταμελές Συμβούλιο, το οποίο θα εκλέγεται από τους πολίτες των διαφόρων συντεχνιών, γεωργικών διαμερισμάτων και λοιπόν δημοτικών καταστημάτων.

Γενικό Συμβούλιο της Κρήτης. Το Γενικό Συμβούλιο της Κρήτης θα απαρτίζεται από ορισμένο αριθμό προσώπων τα οποία θα εκλέγονται κάθε χρόνο από τα Δημοτικά Συμβούλια όλων των Δήμων της Κρητικής Πολιτείας και το οποίο θα διαμένει στην πρωτεύουσα της Κρήτης, η οποία θα βρίσκεται στο κέντρο του νησιού.

Δικαιοσύνη. Το Δημοτικό Συμβούλιο θα εκτελεί χρέη δικαστικά, γιατί τότε δεν θα χρειάζονται κακουργιοδικεία, πρωτοδικεία, πταισματοδικεία κ.λπ. αφού δεν θα υπάρχουν υποθέσεις όπως σήμερα, καθ' ότι οι άνθρωποι θα έχουν εξασφαλίσει την τροφή τους, την ενδυμασία τους και όλα τα χρειώδη και δεν θα αναγκάζονται να παρεκτρέπονται.

Αντί φυλακών φρενοκομεία. Όταν γίνουν αυτά τα οποία γράφουμε, εάν εγκληματήσει κάποιος, βεβαίως θα είναι παράφρονας, γιατί τι άλλο παρά παράφρονας θα είναι εκείνος ο οποίος θα παρεκτραπεί ενώ θα έχει όλα τα αγαθά της ζωής του; Επομένως στη θέση των σημερινών φυλακών θα υπάρχουν τα φρενοκομεία για να υποβάλλονται σε θεραπεία όσοι τυχόν παρεκτρέπονται. Θα δικάζονται δε από το Δημοτικού Συμβούλιο σε θεραπεία ενός, δύο τριών μηνών κ.λπ., ανάλογα με τις πράξεις τους.

Ευταξίες. Κάθε Δήμος, αντί των σημερινών στρατιωτών, χωροφυλάκων, κλητήρων κ.λπ., θα έχει ευταξίες, τους οποίους θα λαμβάνει από τις συντεχνίες, τις συνοικίες ή τα χωριά με κλήρο και οι οποίοι θα υπηρετούν το Δήμο για ένα χρόνο.

2.

Εργασία. Κάθε Δήμος ανάλογα με τον πληθυσμό του θα έχει και τα εργοστάσιά του για την κατασκευή ενδυμάτων, υποδημάτων, πίλων, οικοδομήσιμων υλικών, για την παρασκευή των προϊόντων του Δήμου, δηλαδή των ελαιών, των σταφίδων και των λοιπών, θα έχει αρτοποιεία και μαγειρεία κατά συνοικίες ή χωριά. Κάθε δε δημότης θα είναι υποχρεωμένος να εκτελεί κάποια εργασία αναγκαία και χρήσιμη σε όλη την κοινωνία, επομένως όλοι οι πολίτες θα είναι εγγεγραμμένοι στο μητρώο ενός εργοστασίου ή γεωργικού διαμερίσματος και θα εργάζεται ο καθένας και η καθεμία μία ή δύο ώρες την ημέρα σύμφωνα με τις ανάγκες της εργασίας, γιατί ως επί το πλείστον τα πράγματα θα κατασκευάζονται δια των μηχανών, και επομένως οι εργάτες (στα εργοστάσια και στα γεωργικά διαμερίσματα) θα εργάζονται λίγες ώρες, αφού οι εργάτες θα είναι πολλοί και η εργασία λίγη, και θα εργάζονται κατά τμήματα.

Οι πολίτες σε συντεχνίες. Οι εργάτες θα είναι διηρημένοι σε συντεχνίες (…) και τμήματα συντεχνιών (…).

Οι προϊστάμενοι. Οι προϊστάμενοι όλων των εργασιών, δηλαδή το Γενικό Συμβούλιο της Κρητικής Πολιτείας, τα Συμβούλια των Δήμων, οι προϊστάμενοι των εργοστασίων, των νοσοκομείων, των γεωργικών διαμερισμάτων, των ταχυδρομείων, των τηλεγράφων, τηλεφώνων, σιδηρόδρομων, ατμόπλοιων και λοιπών δημοτικών καταστημάτων δεν θα ζούνε καλύτερα από τους άλλους πολίτες, θα φορούν τα ίδια ρούχα, θα τρώνε τα ίδια τρόφιμα και θα κατοικούν σε όμοια σπίτια κ.λπ., σε όλα τέλος πάντων θα είναι ίσοι με τους άλλους πολίτες.

Τα εργοστάσια. Κάθε Δήμος θα έχει εργοστάσια (…) αναλόγως του πληθυσμού και των αναγκών του. Τα εργοστάσια βεβαίως θα είναι εφοδιασμένα με ατμομηχανές ή ηλεκτρομηχανές, ώστε δύο ώρες εργαζόμενοι οι εργάτες με τις μηχανές θα παράγουν περισσότερα πράγματα από ότι σήμερα κατασκευάζουν εκατονταπλάσιοι άνθρωποι με τα χέρια εργαζόμενοι 12 και 15 ώρες μέρα-νύχτα.

Διεύθυνση των εργοστασίων. Κάθε εργοστάσιο θα διευθύνεται από έναν εργάτη, ο οποίος θα εκλέγεται από τους συναδέλφους του, κάθε φορά που η περίσταση το απαιτήσει, και ο οποίος θα καλείται προϊστάμενος των εργατών, δεν θα έχει όμως περισσότερα δικαιώματα από τους άλλους συναδέλφους του.

Γεωργικά διαμερίσματα. Κάθε Δήμος θα είναι διηρημένος σε γεωργικά διαμερίσματα, το κάθε δε διαμέρισμα θα έχει ανατεθεί υπό του Συμβουλίου του Δήμου σε ανάλογο αριθμό εργατών, και σε κάθε διαμέρισμα θα προΐσταται ένας εργάτης ο οποίος θα εκλέγεται από τους άλλους, όπως και στα εργοστάσια.

Οι κοπιώδεις εργασίες. Όταν πρόκειται να εκτελεστούν κοπιώδεις εργασίες σε εργοστάσια, αποθήκες ή γεωργικά διαμερίσματα ή σε κοινωφελή έργα θα λαμβάνονται κάθε μέρα δια κλήρου όσοι εργάτες απαιτούνται, οι οποίοι θα εκτελούν αγόγγυστα την εργασία που θα τους ανατεθεί.

Οι πολίτες σε ανάπαυση. Οι πολίτες οι οποίοι θα εργαστούν από το 20ο μέχρι το 50ο έτος της ηλικίας τους, άμα συμπληρώσουν το 50ο έτος, θα τίθενται σε ανάπαυση, δεν θα εκτελούν καμιά εργασία, αλλά θα διάγουν στις βιβλιοθήκες, σε εξοχές, στα θέατρα, και σε όλα τα αξιοθέατα μέρη, προς τέρψη και λήθη των παρελθόντων κόπων τους.

Όλα τα πράγματα κοινά. Όλα τα πράγματα θα είναι κοινά (…) [και δεν θα] ανήκουν σε κανέναν, παρά μόνο τα προϊόντα σ' αυτούς που εργαζόμενους γι' αυτά (…).

Τα προϊόντα του Δήμου. Τα προϊόντα του Δήμου, τα γεωργικά και τα βιομηχανικά θα τοποθετούνται στις αποθήκες του Δήμου (…) και ο Δήμος θα έχει ένα αποθηκάριο για να προμηθεύει τρόφιμα, ενδύματα και λοιπά χρειώδη εξ ίσου σε όλους, σύμφωνα με τις οδηγίες τις οποίες θα λαμβάνει κάθε φορά από το Συμβούλιο του Δήμου.

Αποθήκες των Δήμων. Κάθε Δήμος θα έχει αποθήκες σε κάθε συνοικία και σε κάθε χωριό, στις οποίες θα τοποθετούνται τα γεωργικά και βιομηχανικά προϊόντα.

Γενικές αποθήκες της Κρητικής Πολιτείας. Στις τρεις παραθαλάσσιες μεγαλουπόλεις, Ηράκλειο, Ρέθυμνο και Χανιά θα υπάρχουν μεγάλες αποθήκες γεωργικών και βιομηχανικών προϊόντων, στις οποίες θα τοποθετούνται τα περισσεύματα των δημοτικών αποθηκών.

Ατμοπλοΐα Κρητικής Πολιτείας. Η Κρήτη θα έχει και ατμόπλοια για να μεταφέρει τα προϊόντα της στο εσωτερικό και εξωτερικό. Στα ατμόπλοια θα τοποθετούνται δύο ή τρεις από κάθε Δήμο που θα έχει κλίση προς το ναυτικό επάγγελμα ή θα εκλέγονται με κλήρο για να εκπαιδευτούν και να υπηρετήσουν για δύο χρόνια. Όποιοι θέλουν μπορούν να μείνουν διαρκώς σ' αυτή την εργασία.

Το χρήμα. Το χρήμα θα καταργηθεί γιατί οι Δήμοι θα κάνουν τις συναλλαγές με γεωργικά ή βιομηχανικά προϊόντα, δηλαδή θα έχουν ορίσει μονάδα εργασίας και όχι νομίσματος.

3.

Νοσοκομεία. Κάθε Δήμος θα έχει ένα ή δύο νοσοκομεία αναλόγως του πληθυσμού και των αναγκών του, καλώς καταρτισμένα για την καλύτερη θεραπεία των ασθενών.

Παιδεία και ανατροφή των πολιτών. Η παιδεία θα είναι υποχρεωτική για όλους τους πολίτες. Ο κάθε Δήμος θα έχει ένα, δύο ή και περισσότερα σχολεία αναλόγως με τον πληθυσμό των αγοριών και των κοριτσιών (…). Στο σχολείο θα εισέρχονται 5 ετών και θα εξέρχονται τα μεν κορίτσια 18 τα δε αγόρια 20.

Ο γάμος. Ο γάμος θα είναι απαραίτητος σε όλους τους εξερχόμενους των σχολών, δηλαδή κάθε νέος που θα εξέρχεται από το σχολείο 20 ετών, θα λαμβάνει σύζυγο, η οποία θα έχει εξέλθει και αυτή από το σχολείο των κοριτσιών 18 ετών θα αποτελούν ζευγάρι και θα παίρνουν σπίτι και σκεύη από τον Δήμο, θα έρχονται στην κοινωνία και θα ζουν με τους όμοιούς τους, εργαζόμενοι χωρίς μέριμνα για το αύριο.

Κατοικίαι. Κάθε Δήμος θα χτίζει σε κατάλληλο μέρος του Δήμου πόλη με μεγάλους δρόμους, πλατείες, ταχυδρομεία, τηλέφωνα, βιβλιοθήκες, σχολεία, θέατρα και διάφορα άλλα (…). Θα χτίζει κατοικίες σύμφωνα με τους κανόνας της υγιεινής, τόσες όσες απαιτούν αι ανάγκες των δημοτών.

Ενδυμασία. Η ενδυμασία των ανδρών και των γυναικών θα είναι κατά φύλο ομοιόμορφη, καλής ποιότητας, το δε σχέδιο και το πάχος θα κανονίζει αναλόγως των περιστάσεων και του κλίματος του τόπου το ιατρικό συμβούλιο του Δήμου, συμβούλιο με έμπειρους τεχνίτες.

Συγκοινωνία. Η Συγκοινωνία θα γίνεται με σιδηρόδρομους και ατμόπλοια. Όταν κάποιος θέλει να μεταβεί από ένα Δήμο σε έναν άλλο, θα μπαίνει σε ένα βαγόνι (εννοείται ότι όλα θα είναι ομοιόμορφα) αρκεί να έχει έγγραφο από τον προϊστάμενο του, και θα μεταβαίνει όπου θέλει χωρίς να του λέει κανείς τίποτα από τους αρμόδιους υπάλληλους (…). Από σταθμό σε σταθμό το προσωπικό των σιδηρόδρομων και των ατμόπλοιων θα αντικαθίστανται και έτσι όλοι θα έχουν άνεση.

Πας πολίτης Κρης στρατιώτης εργασίας και αμύνης. Κάθε κρητικός πολίτης θα είναι στρατιώτης εργασίας χρήσιμης και αναγκαίας για την Πολιτεία και συνάμα [στρατιώτης] της άμυνας κατά των βαρβάρων εκείνων που τυχόν θα τολμήσουν να καταστρέψουν το ωραίο τους πολίτευμα.

Θα δίδονται βραβεία στους διαπρέποντες. Σε όσους θα εφευρίσκουν μηχανήματα με τα οποία θα απαλλάσσονται από κόπους οι άνθρωποι, θα δίνονται βραβεία και θα τιμώνται από όλους τους συμπολίτες τους. Παρομοίως και στους εκδότες ωφέλιμων βιβλίων κ.λπ.

επίλογος

Αν το κοινοτιστικό πρόταγμα, ανεξάρτητα με τη βαρύτητα που έφερε κατά περίπτωση, παρέμενε πάντα στο χαρτί κατά την πρώιμη αυτή περίοδο της ιστορίας των επαναστατικών ιδεών στην Ελλάδα, δεν στερήθηκε ωστόσο εξέλιξης αλλά και πρακτικής εφαρμογής. Στα χρόνια που ακολούθησαν, όταν η επιρροή των αναρχικών ιδεών υπήρξε ασήμαντη και υπό την ακτινοβολία της Οκτωβριανής Επανάστασης ο μαρξισμός μονοπώλησε το ενδιαφέρον των ελλήνων επαναστατών, η αντίληψη ότι η κοινότητα θα βρίσκεται στο κέντρο της νέας κοινωνίας δεν έπαψε να βρίσκει έδαφος για να καλλιεργηθεί.

Παραδείγματα όπως η δράση του Άγι Στίνα στην Κέρκυρα του μεσοπολέμου[13], η μεγάλη συμβολή των Εργατικών Κέντρων στην ανάπτυξη του εργατικού και συνδικαλιστικού κινήματος[14], η ανάπτυξη μιας αριστερής αντίληψης τοπικής αυτοδιοίκησης κατά τη διάρκεια των δύο Αντάρτικων της δεκαετίας του '40, ή ακόμα και πιο πρόσφατα εγχειρήματα όπως αυτό στ' Απεράθου της Νάξου[15], κάθε άλλο παρά αδιάφορους πρέπει να αφήνουν όσους απεργάζονται την κοινωνική αλλαγή από τη σκοπιά του αναρχοκομμουνισμού και του ελευθεριακού κοινοτισμού.

Θανάσης Μπέλτσιος

Λάρισα, Οκτώβριος 2009

Αντίγραφα των βιβλιογραφικών αναφορών του παρόντος άρθρου είναι διαθέσιμα από την Ευτοπική Βιβλιοθήκη, σε κάθε ενδιαφερόμενο. Για επικοινωνία: eutopic.library@gmail.com

13 Βλ. Άγις Στίνας, *Προδρομικές κατακτήσεις στην τοπική αυτοδιοίκηση*. Ευτοπία 1, Αθήνα, Μάρτιος 1999, σελ. 10-12.

14 Βλ. Δημήτρης Λιβιεράτος, *Τα συνέδρια της Γ.Σ.Ε.Ε.* Προσκήνιο, Αθήνα, 1997, σελ. 151-152.

15 Βλ. Γιώργος Κυριακού, *Η άμεση δημοκρατία στ' Απεράθου της ορεινής Νάξου (1987-199).* Ευτοπία 7, Αθήνα, Μάιος 2001, σελ. 12-14.

Κυκλοφορία ελευθεριακών ιδεών

Γκόλντμαν, Έμμα, *Η απογοήτευσή μου στην Ρωσία, Δύο χρόνια στην Ρωσία*, μτφρ. Δέσποινα Κερεβάντη-Γιάννης Βαλούρδος, Απόπειρα, Αθήνα, 2009, σ. 287: Η Έμα Γκόλντμαν, αμερικανίδα αναρχική, γράφει σε τούτο το θαυμάσιο βιβλίο τις εμπειρίες που αποκόμισε και τα συμπεράσματα που έβγαλε κατά τη διάρκεια της παραμονής της στην επαναστατημένη Ρωσία τη διετία 1920-1921. Η Γκόλντμαν βρέθηκε εκεί αφότου το αμερικανικό κράτος την απέλασε από τη χώρα, λόγω της πολιτικής της δράσης και των αναρχικών της απόψεων. Η έκδοση των απομνημονευμάτων της από την εμπειρία της στην Ρωσία που συγκεντρώνονται σ' αυτόν τον τόμο, έχει τη δική της ιδιαίτερη ιστορία, μιας και στην αρχική αμερικάνικη έκδοση, ο εκδότης ξέχασε να συμπεριλάβει τα τελευταία 11 κεφάλαια (!) και όπως αποκαλύπτει η ίδια στον πρόλογο της επανέκδοσης, από τους εκατό που εστάλη το βιβλίο και δημοσίευσαν τις κριτικές τους, μόνο δύο το αντελήφθησαν, ένας εκ των οποίων ήταν βιβλιοθηκάριος. Εν πάση περιπτώσει, το βιβλίο κατάφερε να δημοσιευτεί ξανά στην ολοκληρωμένη του μορφή και σ' αυτό, η συγγραφέας με μια γλώσσα γλαφυρή, σχεδόν λογοτεχνική, περιγράφει με πολύ χαρακτηριστικό τρόπο, όπως μαρτυρά και ο τίτλος, την απογοήτευσή της από το απολυταρχικό καθεστώς των μπολσεβίκων. Περιγράφει πώς οι μπολσεβίκοι μετά τον Οκτώβρη του 1917 κατάφεραν «να προσεταιριστούν ουσιαστικά τα αιτήματα του λαού, το αγροτικό πρόγραμμα των σοσιαλεπαναστατών και τη συνδικαλιστική τακτική των αναρχικών στα εργοστάσια και να καταλάβουν την εξουσία». Περιγράφει επίσης την οικονομική αθλιότητα αυτά τα πρώτα χρόνια, τον συγκεντρωτισμό του σοβιετικού κράτους, το κυνήγι της ελεύθερης γνώμης, το φόβο του λαού για την τρομερή Τσεκά (μυστική αστυνομία), τη δυσπιστία και τελικά την απογοήτευση που επικράτησε για την επανάσταση. Η Γκόλντμαν έμεινε έκπληκτη μπροστά σε φαινόμενα που δεν πίστευε ότι θα τα συναντούσε σε σοσιαλιστικά καθεστώτα, την πορνεία, τη μαύρη αγορά, τη γραφειοκρατία. Τονίζει επίσης ότι οι περισσότεροι αναρχικοί της Ρωσίας βοήθησαν στην επανάσταση, πιστεύοντας ίσως ότι αυτό θα αποτελούσε ένα μεταβατικό στάδιο για την κοινωνία που οι ίδιοι ονειρευόντουσαν. Έτσι η Γκόλντμαν αναζητά εναγωνίως, κάτι που περιγράφει σχεδόν σε κάθε κεφάλαιο του βιβλίου της, τους συντρόφους της αναρχικούς. Ανακαλύπτει ότι γραφεία και τυπογραφεία αναρχικών έχουν καταστραφεί, ακόμα και με πολυβόλα, ότι πολλοί αναρχικοί έχουν εκτελεστεί, κάποιοι βρίσκονται στη φυλακή, έχουν υποστεί τρομερά βασανιστήρια, ενώ πολλοί άλλοι κρύβονται. Γι' αυτόν τον πόλεμο εναντίον των «μικροαστικών αναρχικών στοιχείων», σύμφωνα με τα λόγια του Λένιν, θα αφιερώσει μάλιστα και ειδικό κεφάλαιο. Είναι πολύ ενδιαφέρουσες οι περιγραφές που κάνει για τις συναντήσεις που είχε με τον Μάξιμ Γκόρκι, τον Λένιν, αλλά και με τον ίδιο τον Κροπότκιν. Πρόκειται για ένα εξαιρετικό βιβλίο που πρέπει οπωσδήποτε να διαβαστεί απ' όσες και όσους ενδιαφέρονται για μια καλοπροαίρετη και γνήσια αναρχική κριτική για τη συγκρότηση του μπολσεβικικού κράτους.

Ellul, Jacques, *Αναρχία και χριστιανισμός*, μτφρ. Βασίλης Τομανάς, Νησίδες, Θεσσαλονίκη, 2009, σ. 95: Ένα πολύ σημαντικό έργο του Ζακ Ελύλ, στο οποίο προσπαθεί να αναδείξει τη σχέση του αναρχισμού με τον χριστιανισμό, και να αποδείξει τη συμβατότητά τους. Μεταξύ αυτών, στο συγκεκριμένο βιβλίο ο Ελύλ θα βρει τη ευκαιρία

να αναπτύξει τις απόψεις του για το ποια θα πρέπει να είναι η αναρχία που επιδιώκουμε και να επικρίνει μεταξύ άλλων, τη χρήση βίας, τη συμμετοχή στις εκλογές και την πολιτική των πράσινων κομμάτων. Ο αναρχοχριστιανισμός, τάση χωρίς ουσιαστική εκπροσώπηση στον ελλαδικό χώρο (ίσως με εξαίρεση κάποια άρθρα στα περιοδικά *Οράματα Κοιτνοτισμού*, *Μαύρο Ρόδο* και *Amanita Muscaria*) φαίνεται, όπως παραδέχεται και ο ίδιος ο Ελύλ, να περιέχει μια αντίφαση: Πώς είναι δυνατόν μια κοσμοθεωρία όπως ο αναρχισμός, η οποία παλεύει ενάντια σε κάθε μορφή εξουσίας, να συμβιβάζεται με τον αναρχισμό; Και από την άλλη, πώς είναι δυνατόν ο χριστιανός να αποδεχτεί την αναρχική θεώρηση; Ο Ελύλ ξεκαθαρίζει ότι δεν αποσκοπεί να προσηλυτίσει ούτε τους μεν, ούτε τους δε στη δική του πολιτικο-θεολογική θεώρηση, θέλει όμως να καταδείξει ότι αυτά τα δύο, ο αναρχισμός και ο χριστιανισμός, είναι απολύτως συμβατά. Ας μην ξεχνάμε άλλωστε ότι πολλές φορές ο χριστιανισμός έχει χαρακτηριστεί ως υπερβολικά κομμουνιστικός, σοσιαλιστικός. Ο γάλλος φιλόσοφος, μέσα σ' αυτό το έργο αναπτύσσει την κριτική του αναρχισμού προς τον χριστιανισμό και αντιστρόφως, με έμφαση, στην πρώτη περίπτωση, στις σχέσεις κράτους-εκκλησίας και τον περιορισμό της ελεύθερης βούλησης. Αφού λοιπόν επιχειρηματολογήσει με σκοπό να διαλύσει αυτές τις ενστάσεις από την πλευρά των αναρχικών, στο δεύτερο κεφάλαιο του βιβλίου του, μέσα από μια αναρχική ανάγνωση της Βίβλου, επιχειρεί να αποδείξει πώς η Βίβλος «δείχνει» προς την αν-αρχία, προς μια κοινωνία δίχως εξουσία και κυριαρχία.

Συλλογικό, *Αναρχισμός vs Πρωτογονισμός, Μια διαμάχη*, μτφρ. Σπύρος Κουρούκλης, Στάσει Εκπίπτοντες, Αθήνα, 2009, σ. 144:
Δεν είναι σύνηθες να διαβάσουμε πολεμικά κείμενα για τη θεωρία του αναρχισμού μέσα από το πρίσμα των επιστημών, πολύ περισσότερο δε της ανθρωπολογίας και της αρχαιολογίας. Αυτό όμως παρακολουθεί κανείς στην εξαιρετικά ενδιαφέρουσα συλλογή για τη διαμάχη αναρχισμού-πρωτογονισμού (τουλάχιστον στο πρώτο μέρος του βιβλίου). Και μόνο ο τίτλος του βιβλίου φαντάζει οξύμωρος, αφού ο πρωτογονισμός φαίνεται να θεωρείται από πολλούς μια τάση του αναρχισμού. Η συλλογή περιλαμβάνει ένα κείμενο του Alain C., ένα του Brian Oliver Sheppard, που είναι και το πιο εκτενές και τέλος μια μικρή συνέντευξη που πήρε ο Lawren Zarach από τον John Zerzan, τον θεωρητικό του πρωτογονισμού, που είχε επισκεφτεί μάλιστα πριν από μερικά χρόνια την Ελλάδα. Στο πρώτο κείμενο ο Alain C. προσπαθεί να γκρεμίσει τον πρωτογονισμό ισχυριζόμενος ότι ο Ζέρζαν χρησιμοποιεί επιλεκτικά εκείνα τα στοιχεία της ανθρωπολογίας που τον εξυπηρετούν προκειμένου να στηρίξει την ειδυλλιακή εικόνα της πρωτόγονης κοινωνίας. Φτάνει μάλιστα στο ακραίο σημείο να τον κατηγορήσει ότι η επιλεκτική χρήση επιστημονικών στοιχείων είναι μια τακτική που ακολούθησαν στο παρελθόν οι Lyssenko και Mengele. Σε ανάλογο πολεμικό ύφος, ο δεύτερος συγγραφέας, Brian Oliver Sheppard, κατηγορεί τον Ζέρζαν και τους θιασώτες του για ασυνέπεια, αφού για παράδειγμα από τη μία καταδικάζουν τα τεχνολογικά επιτεύγματα και από την άλλη τα χρησιμοποιούν για προπαγάνδιση των ιδεών τους, επίσης τονίζει την προβολή που έχει αυτή η θεωρία από τα αμερικανικά μίντια, την πολεμική που έχουν κάνει οι ίδιοι πρωτογονιστές στον αναρχισμό και άλλα πολλά. Βέβαια ο Sheppard μέσα στη βιάση του να ξεπαστρέψει τον πρωτογονισμό, φτάνει στο σημείο να συγχέει με αφελή τρόπο την ηθική αντιμετώπιση των άλλων ζώων και την ηθική χορτοφαγία με το ζερζανικό παραλήρημα, χρησιμοποιώντας ένα πολύ άστοχο παράθεμα (σσ. 47-48). Είναι βέβαιο, ότι αυτή η συλλογή καταφέρνει να χτυπήσει τον πρωτογονισμό στα καίριά του σημεία, κάτι που είναι περισσότερο χρήσιμο για το βορειοαμερικάνικο αναρχικό κίνημα, στο οποίο έχει μεγάλη επίδραση ο Ζέρζαν, παρά στην Ευρώπη στην οποία, εκτός μικρών εξαιρέσεων, δεν κατάφερε να ασκήσει σημαντική επιρροή.

Τερζάκης, Φώτης, *Κρίση και ιδεολογίες στην αυγή του 21ου αιώνα*, Πολιτικά κείμενα IV, Futura, Αθήνα, 2009, σ. 205:
Η νέα συλλογή του Φώτη Τερζάκη περιέχει δώδεκα πολιτικά κείμενα και μια ανοιχτή επιστολή, μέσα από τα οποία ξεδιπλώνει πτυχές της πολιτικής του σκέψης. Ο Τερζάκης

χρησιμοποιεί ως εφαλτήριο τις απόψεις του για τη σημερινή οικονομική κρίση, για την ανάδειξη της νέας φιλοσοφικής δεξιάς, την οικονομική κατάσταση στην Αφρική, την αποϊεροποίηση της φύσης κυρίως μέσα από την επιστημονική επανάσταση του 17ου αιώνα και την, μπουκτσινικής προέλευσης, ιδέα της συμβολής του θεσμού της πατριαρχίας στην καθυπόταξη της φύσης και της ανόδου του καπιταλισμού, την επαναξιοποίηση της έννοιας των αναγκών έναντι της αστικής διατύπωσης των «δικαιωμάτων», την ανάγκη αυτοδιαχείρισης της ζωής και της εργασίας και άλλα φαινομενικά ασύνδετα ζητήματα, μέσα από τα οποία, όπως μαρτυρεί ο ίδιος, η σκέψη καλείται να υπηρετήσει στην «(επαν)εμφάνιση ενός παγκόσμιου ανατρεπτικού κινήματος, αρκετά ισχυρού και αυτοδιευθυνόμενου ασυνθηκολόγητα εκ των κάτω, ικανού να εξαναγκάσει την ισοκατανομή του παγκόσμιου πλούτου και της ισχύος και να κοινωνικοποιήσει αμετάκλητα τους κεφαλοποιημένους πόρους της ανθρωπότητας».

Ηλιόπουλος, Χρίστος, *Οι αναρχικές πτυχές στο έργο του Φρειδερίκου Νίτσε*, Ελευθεριακή Κουλτούρα, Αθήνα, 2009, σ. 52:

Πρόκειται για μια σύντομη παρουσίαση της σχέσης της νιτσεϊκής σκέψης με τις αναρχικές ιδέες. Αυτό φαντάζει εκ των προτέρων προβληματικό, ίσως λόγω των αντι-αναρχικών ιδεών του Νίτσε, έτσι όπως κατατίθενται στον "Αντίχριστο", αλλά και της κατάχρησης της νιτσεϊκής φιλοσοφίας από τη ναζιστική προπαγάνδα. Ο Ηλιόπουλος όμως καταπιάνεται και με τα δύο αυτά ζητήματα απαντώντας μέσα από μια αναρχική οπτική. Είναι εύλογο, ότι το συγκεκριμένο βιβλίο, όπως μαρτυρά άλλωστε και ο συγγραφέας, δεν αποτελεί μια προσπάθεια να αποδειχτεί ότι ο Νίτσε ήταν αναρχικός (πράγμα αδύνατον), όσο ότι είναι εφικτή μια αναρχική ανάγνωση του ποιητικού λόγου του Νίτσε, αυτή δηλαδή που επιχειρεί ο Ηλιόπουλος.

Hobsbawm, Eric, *Οι επαναστάτες*, μτφρ. Πάρις Μπουρλάκις, Θεμέλιο, Αθήνα, 2008, σ. 300:

Επανέκδοση μιας συλλογής δοκιμίων από τον, 92χρονο πλέον, σημαντικό μαρξιστή ιστορικό Έρικ Χόμπσμπαουμ. Το δεύτερο από τα πέντε κεφάλαια είναι αφιερωμένο στον αναρχισμό, και απαρτίζεται από τρία δοκίμια. Εκεί ο συγγραφέας ασκεί μια σκληρή, μονόπλευρη και άδικη κριτική στο πρόταγμα του αναρχισμού και το χαρακτήρα του αναρχικού κινήματος. Στο πρώτο, με τίτλο «Ο μπολσεβικισμός και οι αναρχικοί», αφού κάνει μια πολύ συνοπτική αλλά καίρια σύνοψη των θεωρητικών συγκλίσεων και διαφορών μεταξύ μαρξιστών και αναρχικών, εξετάζει την επιρροή κυρίως του αναρχοσυνδικαλισμού στο εργατικό κίνημα. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά, για τους μπολσεβίκους, οι αναρχικοί, αν και εκπροσωπούσαν ξεκάθαρα μια εχθρική θεωρία προς αυτούς, ήταν «παραπλανημένοι επαναστάτες», ωστόσο επαναστάτες, και γι' αυτό χρήσιμοι σε επαναστατικές περιόδους. Ο συγγραφέας παραπέμπει μάλιστα για του λόγου το αληθές σε επίσημες θέσεις της Κομιντέρν. Δυστυχώς, σ' αυτό το μικρό δοκίμιο, ο Χόμπσμπαουμ δεν συμπεριέλαβε στην ανάλυσή του τις απαγωγές, φυλακίσεις και δολοφονίες αναρχικών από τους μπολσεβίκους, ακόμα και κατά τα πρώτα μετεπαναστατικά χρόνια στη Ρωσία. Είναι πιθανό, αυτή η παράληψη να ήταν ικανή να αλλάξει πλήρως το συμπέρασμά του ότι «Η μπολσεβίκικη στάση απέναντι στα πραγματικά αναρχικά και αναρχοσυνδικαλιστικά κινήματα ήταν εκπληκτικά ευμενής.» (σσ. 83-84) Στο δεύτερό του δοκίμιο με τίτλο «Το ισπανικό παρελθόν» του 1966 ο εγγλέζος ιστορικός θα υποστηρίξει ότι ο αναρχισμός ήταν καταστροφικός για την ισπανική επανάσταση του 1936 αφού όχι μόνο δεν άλλαξε το πρωτόγονο ύφος της, αλλά επιπροσθέτως το ενίσχυσε. Σ' αυτό τουλάχιστον το κείμενο, ο Χόμπσμπαουμ παρουσιάζει το ελευθεριακό κολλεκτιβίστικο εγχείρημα της Ισπανίας με έναν αρκετά υποτιμητικό τρόπο, μην επιδεικνύοντας ιδιαίτερη φειδώ στους χαρακτηρισμούς του, με πιο προκλητικό το χαρακτηρισμό του Ντουρούτι ως «πιστολά». Η ισπανική επανάσταση δεν μπόρεσε να «εκμεταλλευτεί την ιστορική στιγμή όπου οι περισσότερες επιτυ-

χημένες επαναστάσεις εδραιώνουν την ηγεμονία τους» (σ. 95), θα καταλήξει ο Χόμπσμπαουμ. Στο τρίτο και τελευταίο δοκίμιό του με τίτλο «Σκέψεις για τον αναρχισμό», ο Χόμπσμπαουμ επαναλαμβάνει το σχήμα περί συναισθηματικής ελκυστικότητας του αναρχισμού, μέσα από την ηρωική, ρομαντική ανάγνωση που κάνει για την ισπανική επανάσταση, και αναζητά τους λόγους για την επανεμφάνιση της «μόδας» του αναρχισμού τη δεκαετία του '70. Ο συγγραφέας εξομολογείται ότι ο ίδιος χρειάστηκε είκοσι χρόνια για να ανακαλύψει ότι ο αναρχισμός δεν είναι τίποτε άλλο, παρά μια «τραγική φάρσα». Απεναντίας, θα συμπληρώσουμε εμείς, πολλοί αναρχικοί χρειάστηκαν μόλις 2-3 χρόνια μετά το 1917 για να εμπεδώσουν ότι ο μπολσεβίκικος σοσιαλισμός ήταν μια «τραγική πραγματικότητα».

Common Wheel Collective, *Με αυτό μοιάζει η ομοφωνία;*, Μυτιλήνη, 2009, σ.46:

Το μικρό αυτό βιβλίο αποτελεί μετάφραση μπροσούρας βορειαμερικανικής ομάδας και έχει εκδοθεί από ομάδα της Μυτιλήνης. Όπως μαρτυρεί και ο τίτλος του, σ' αυτό το βιβλίο κατατίθεται προβληματισμός σχετικά με το ακανθώδες για τον ελευθεριακό-αναρχικό χώρο ζήτημα της ομοφωνίας, θέμα που για κάποιες εγχώριες συλλογικότητες αποτελεί θέσφατο, ενώ για κάποιες άλλες λόγος διάλυσης. Η ανάλυση των συγγραφέων έχει μια ιδιαιτερότητα αφού λαμβάνει υπόψη, όπως θα δηλώσει και η εκδοτική ομάδα, τον παράγοντα των συναισθημάτων και συμπεριφορών στη διαμόρφωση αποφάσεων. Σ' αυτήν την μπροσούρα, οι συγγραφείς τονίζουν τα προβλήματα που δημιουργούνται στις ομάδες που αποδέχονται τη διαδικασία ομόφωνης λήψης αποφάσεων όταν αυτή η διαδικασία λειτουργεί υπόρρητα με έναν εξουσιαστικό τρόπο, όταν δηλαδή στην πράξη, μια μερίδα ή ένας εκ των μελών κατευθύνει τη συλλογικότητα προς μια απόφαση, κάνοντάς το με τέτοιο τρόπο ώστε να μοιάζει με ομοφωνία. Γι' αυτό ως προϋπόθεση μιας πραγματικής ομοφωνίας τίθεται ότι «όλα τα μέλη είναι πολύτιμα, οι απόψεις όλων αξίζουν προσοχής και η συνεισφορά όλων είναι απαραίτητη για να προχωρήσουν τα εγχειρήματα της συλλογικότητας μέσα σε πνεύμα συνεργασίας». Αδυναμία της συγκεκριμένης μπροσούρας είναι ότι δεν αναπτύσσεται μια συστηματική επιχειρηματολογία για το πλεονέκτημα της ομόφωνης έναντι της πλειοψηφικής λήψης αποφάσεων.

Μπακούνιν, Μιχαήλ, *Για την ελευθερία του καθενός και την ισότητα των όλων*, μτφρ. Γιάννης Ανδρουλιδάκης, Καινά Δαιμόνια, Αθήνα, 2009, σ. 124:

Πρόκειται ουσιαστικά για μια συλλογή κειμένων, και όχι για μια μονογραφία ή συλλογή κειμένων του Μπακούνιν όπως υπαινίσσεται ο τίτλος και το εξώφυλλο του βιβλίου. Αυτή η συλλογή περιλαμβάνει δύο εισαγωγές, ένα μεγάλο κείμενο του Γκαστόν Λεβάλ (πενήντα περίπου σελίδων), ένα μικρό του Κροπότκιν για τον Μπακούνιν, και δύο μικρά κείμενα του Μπακούνιν (σαράντα περίπου σελίδων από την έκταση του βιβλίου). Το πρώτο είναι η «Πολιτική της Διεθνούς», δημοσιευμένο το 1869, και το δεύτερο «Η Οργάνωση της Διεθνούς» του 1872. Το πρώτο έχει γραφτεί όταν ο Μπακούνιν είχε εισχωρήσει στην Α΄ Διεθνή, και δεν έχει κριτική διάθεση απέναντι στη λειτουργία της, ενώ το δεύτερο, ενόσω είχε αρχίσει η ρήξη των σχέσεών του με τον Μαρξ. Πρόκειται για μια συλλογή- προβληματισμό για την αναρχοσυνδικαλιστική πτυχή του έργου του Μπακούνιν.

Rocker, Rudolf, *Αναρχισμός και οργάνωση*, μτφρ. Γιάννης Ανδρουλιδάκης, Καινά Δαιμόνια, Αθήνα, σ. 85:

Σ' αυτό το κείμενο του 1921 ο κορυφαίος θεωρητικός του αναρχοσυνδικαλισμού Ρούντολφ Ρόκερ αναμετριέται με την γενική άποψη ότι η οργάνωση είναι ασύμβατη με την ιδέα του αναρχισμού ή τη λειτουργία μιας αναρχικής κοινωνίας. Αυτή η άποψη άλλωστε, υπάρχει ακόμα και μέσα στους κόλπους κάποιων αναρχικών ομάδων που ονειρεύονται την αναρχία και όχι την αναρχική οργάνωση της κοινωνίας. Ο Ρόκερ υποστηρίζει, πατώντας μάλιστα και στους κλασικούς αναρχικούς Μπακούνιν και Κροπότκιν, ότι η καταγωγή των ηθικών συναισθημάτων πηγάζει στην κοινωνική ζωή, γεγονός που καθιστά για έναν επιπλέον λόγο αναγκαίο τον κοινωνικό δεσμό για τον άνθρωπο, πολύ περισσότερο για εκείνον που επιδιώκει την πολιτική αλλαγή. Σ' αυτό το βιβλίο ο Ρόκερ προσπαθεί να τονίσει τον βαθύ κοινωνικό χαρα-

κτήρα του αναρχισμού, και στο προτελευταίο του κεφάλαιο καταφέρεται εναντίον των μεμονωμένων πράξεων από την πλευρά των αναρχικών και ιδιαίτερα της ατομικής ένοπλης βίας, οι οποίες όπως γράφει, «ακόμα και αν καταφέρουν να τρομάξουν για ένα διάστημα κάποια μεμονωμένα στηρίγματα του κυριάρχου συστήματος, δε θα έχουν καμία επίδραση στο ίδιο το σύστημα».

Michel, Louise, *«Σας γράφω από τη νύχτα μου»*, Γράμματα από τις φυλακές των Βερσαλλιών 1870-1871, Συντεχνίαπληv, 2009, σ. 159:
Το βιβλίο αυτό αποτελεί μία προσπάθεια περαιτέρω κατανόησης της ιστορίας της Κομμούνας των Παρισίων. Η συλλογή περιέχει γράμματα της Louise Michel, η οποία ήταν φυλακισμένη κατά τη διάρκεια πολιορκίας του Παρισιού αλλά και υπό την Κομμούνα τη χρονική περίοδο 1870-71. Η Michel αποτελεί μία από τις πιο σημαντικές φιγούρες εκείνης της εποχής λόγω της ενεργούς συμμετοχής της στην Κομμούνα αλλά και της στάσης που κράτησε σ' όλη τη διάρκεια της ζωής της. Μία από τις λίγες μαχόμενες γυναίκες στις Πύλες του Παρισιού, υπερασπίζοντας τα οδοφράγματα και ταυτόχρονα στηρίζοντας τα νοσοκομεία και τα σχολεία. Μέσα από την ανάγνωση των επιστολών της, οι οποίες απευθύνονται μεταξύ άλλων στον Victor Hugo, με τον οποίο διατηρούσε σχέση φιλίας και θαυμασμού, τον Theophile Ferre, αλλά και κάποια μέλη της Κομμούνας και συντρόφους της, μπορεί κανείς να δει με πόσο μεγάλο σθένος και ζήλο υπερασπίστηκε τις ιδέες και τα πιστεύω της, στο πλαίσιο μάλιστα μιας ιδιαιτέρως πατριαρχικής κοινωνίας.

Οικονόμου, Γιώργος Ν., *Από την κρίση του κοινοβουλευτισμού στη δημοκρατία*, Παπαζήση, Αθήνα, 2009, σ. 146:
Η παγκόσμια οικονομική κρίση το φθινόπωρο του 2008 ανέδειξε και την κρίση του «αντιπροσωπευτικού» πολιτεύματος. Σ' αυτό το βιβλίο εξετάζεται η συγκεκριμένη κρίση και καταδεικνύεται γιατί τα κοινοβουλευτικά πολιτεύματα δεν είναι δημοκρατίες αλλά ολιγαρχίες. Σε αντιπαράθεση εξετάζονται οι βασικές αρχές, οι τρόποι λειτουργίας και οι σημασίες του δημοκρατικού πολιτεύματος. Εκτίθενται οι απαρχές της σύγκρουσης κοινοβουλευτισμού και δημοκρατίας, καθώς και οι λόγοι που προκάλεσαν τις ποικίλες συγκαλύψεις και διαστρεβλώσεις της δημοκρατίας στο πέρασμα των αιώνων. Παρατίθενται και ανασκευάζονται βασικά σημεία της αντιδημοκρατικής ιδεολογίας και επιχειρηματολογίας. Επιχειρείται η αναζήτηση του νέου δημοκρατικού ανθρώπου και της απαιτούμενης προς τούτο παιδείας. Τέλος, διερευνώνται οι προϋποθέσεις και οι δυνατότητες για την πραγματοποίηση εκ νέου της δημοκρατίας, δηλαδή της συμμετοχής των ανθρώπων στη λήψη των αποφάσεων, στη θέσπιση των νόμων, στην άσκηση και τον ουσιαστικό έλεγχο της εξουσίας (από το δελτίο τύπου).

Συλλογικό, *Περί αναρχισμού και βίας*, μτφρ. Παναγιώτης Καλαμαράς Ελευθεριακή Κουλτούρα, 2009, Αθήνα, σ. 96:
Η συλλογή κειμένων «Περί αναρχισμού και βίας» αποτελεί ένα ιδιαίτερα χρήσιμο βιβλίο στις μέρες μας. Τα κείμενα του Ερρίκο Μαλατέστα, που καταλαμβάνουν τις πρώτες σελίδες του βιβλίου παραμένουν επίκαιρα και διορατικά, όπως άλλωστε το σύνολο της σκέψης του σημαντικού αυτού ιταλού αναρχικού. Η σειρά των υπόλοιπων κειμένων που αποτελούν την έκδοση, γραμμένα από τους Giampietro "Nico" Berti, Pierro Brunello, Massimo Ortali, Andrea Papi (κείμενό του φιλοξενείται και στο παρόν τεύχος της Ευτοπίας) και Vernon Richards, έρχονται να διερευνήσουν τη σχέση του αναρχισμού με την έννοια και την πραγμάτωση της βίας, έτσι όπως αυτή απορρέει στο έργο του Μαλατέστα. Την ενδιαφέρουσα και καλαίσθητη αυτή έκδοση έρχεται να ολοκληρώσει το κείμενο του Εμίλ Πουζέ, υπέρμαχου του σαμποτάζ και της άμεσης δράσης στους χώρους εκμετάλλευσης της εργασίας.

Baj, Enrico &Virilio, Paul, *Συζήτηση για τον τρόμο στην τέχνη*, μτφρ. Άννα Τσουλούφη-Λάγιου, Ελευθεριακή Κουλτούρα, 2009, Αθήνα, σ. 64:
Η έκδοση αυτή περιλαμβάνει μία συζήτηση μεταξύ ενός από τους πιο αυθεντικούς σύγχρονους ιταλούς καλλιτέχνες, του Ενρίκο Μπάι, και ενός σημαντικού σύγχρονου

στοχαστή, του Πωλ Βιριλιό. Η κεντρική θεματική έχει να κάνει με την κατάσταση και την έννοια της τέχνης σήμερα, καθώς και για τους τόπους στους οποίους φιλοξενείται και εκτίθεται.

Μαλατέστα, Ερρίκο, *Στο καφενείο, Συζητήσεις για τον αναρχισμό*, Ελεύθερος Τύπος, μτφρ. Χάρης Τανταρούδας-Παπασπύρου, Αθήνα, 2009, σ. 111:
Ο διάλογος που περιγράφει ο Μαλατέστα γεννήθηκε μέσα από τις καθημερινές συζητήσεις του σε ένα καφενείο που σύχναζε, σε μία περίοδο της ζωής του όπου οι αστυνομικές αρχές τον καταζητούσαν. Στο διάλογο αυτό, ο Μαλατέστα περιγράφει τις βασικές αρχές του αναρχισμού, πάντα με την απλότητα και την καθαρότητα που χαρακτηρίζει τη σκέψη και την γραφή του. Αφού αναλύσει πλήθος επιχειρημάτων υπέρ και κατά του αναρχισμού, θα κάνει στη συνέχεια αναφορά στην -επικείμενη τότε- επικράτηση του εθνικισμού, του φασισμού και του «κομμουνισμού» στην Ευρώπη.

Κολέμπας, Γιώργος, *Τοπικοποίηση, Από το παγκόσμιο… στο τοπικό, Ένας οικολογικός κόσμος είναι δυνατός*, Αντιγόνη, Θεσσαλονίκη, 2009, σ. 245:
Το βιβλίο του Γιώργου Κολέμπα έρχεται να συμβάλλει στην προσπάθεια διαμόρφωσης ενός άλλου δρόμου για την κοινωνική εξέλιξη, διαφορετικού από εκείνον του διεθνοποιημένου καπιταλισμού και της οικονομίας της ανάπτυξης. Σ' αυτό το έργο ο συγγραφέας ξεδιπλώνει τις απόψεις του και καταθέτει προτάσεις για την οικολογική κοινωνία που είναι εφικτή, έχοντας στην ιδεολογική του φαρέτρα ιδέες της αριστεράς, της οικολογίας αλλά και της ελευθεριακής κοινοτιστικής προσέγγισης. Όπως αναφέρει ο Κολέμπας στην εισαγωγή του βιβλίου, «η Τοπικοποίηση είναι η ουσιαστική απάντηση στην Παγκοσμιοποίηση. (…) Το πλαίσιο της Τοπικοποίησης απορρίπτει τον ανταγωνισμό ως διαδικασία ανάπτυξης και δίνει έμφαση στη συνεργασία και την αλληλεγγύη για την επίτευξη του καλύτερου δυνατού αποτελέσματος. Γιατί η μάχη μπορεί να δοθεί καλύτερα στην καθημερινή μας ζωή και δράση και στα μικρά υποσύνολα της κοινωνίας».

Chomsky, Noam, *Περί αναρχισμού*, μτφρ. Μαρία-Αριάδνη Αλαβάνου Κέδρος, Αθήνα, 2009, σ. 248:
Πρόκειται για δέκα συνεντεύξεις και ομιλίες του Τσόμσκι από το 1970 μέχρι το 2004, ανθολογημένες με σκοπό να παρουσιαστούν μερικές ιδέες και σκέψεις του γνωστού αμερικανού γλωσσολόγου για τον αναρχισμό. Όπως σημειώνει ο Μπάρι Πάτμαν στην πολύ ενδιαφέρουσα εισαγωγή του: «Τα ΜΜΕ παρουσιάζουν συνήθως τον Τσόμσκι ως εξέχοντα αναρχικό/ελευθεριακό, κομμουνιστή/αναρχοσυνδικαλιστή. Το σημαντικότερο είναι ότι τοποθετείται ο ίδιος μέσα σε αυτό το πολιτικό φάσμα. Είτε όμως του ταιριάζουν τέλεια αυτές οι "ταμπέλες" είτε όχι, δεν μπορεί να υπάρξει αμφιβολία ότι οι ιδέες του για την κοινωνική αλλαγή και την αναδόμηση της κοινωνίας είναι άξιες μελέτης και συζήτησης».

επιμέλεια: Σταύρος Καραγεωργάκης

Μπορείτε να αποστέλλετε βιβλία στη διεύθυνση του περιοδικού για σύντομη παρουσίασή τους στη στήλη, με την επιφύλαξη ότι η παρουσίασή τους δεν είναι δεδομένη. Τα βιβλία καταλήγουν στην Ευτοπική Βιβλιοθήκη.

Για τη συνάντηση της FICEDL

Στις αρχές του περασμένου Σεπτεμβρίου, πραγματοποιήθηκε η προγραμματισμένη σε διετή βάση συνάντηση της Διεθνούς Ομοσπονδίας Ελευθεριακών Κέντρων Μελετών και Τεκμηρίωσης (FICEDL-Federation Internationale des Centres d' Etudes et de Documentation Libertaires).

Η FICEDL γεννήθηκε πριν από τριάντα χρόνια με την παρουσία δεκαπέντε μελών-κέντρων τεκμηρίωσης. Από τότε, η FICEDL διευρύνθηκε, όπως άλλωστε και κάθε δραστηριότητα σχετική με την ιστορία και τη μνήμη του αναρχικού κινήματος. Σήμερα, η FICEDL αποτελεί έναν τόπο προώθησης της ιστορικής διερεύνησης, της αρχειοθέτησης, της μνήμης και της κουλτούρας του αναρχικού κινήματος αλλά επίσης και ένα πεδίο συζήτησης σχετικά με το τί έχει αφήσει η ιστορική πορεία του αναρχικού κινήματος και τί τείνει να αλλάξει μέσα από την ανάδυση νέων αντιεξουσιαστικών ρευμάτων σε αυτά τα πρώτα χρόνια του εικοστού πρώτου αιώνα. Η συμμετοχή στην FICEDL δεκάδων τέτοιων ελευθεριακών κέντρων τεκμηρίωσης και βιβλιοθηκών από πολλές επικράτειες του κόσμου δίνει μία περαιτέρω διάσταση στη χρησιμότητα της ανταλλαγής εμπειριών και γνώσεων, όπως επίσης και βοήθεια σε διάφορα τεχνικής φύσης ζητήματα που έχουν να κάνουν με την τεκμηρίωση αρχείων και την ταξινόμηση βιβλίων, με στόχο τη δυνατότητα σύνδεσης και συνεργασίας μεταξύ επιμέρους μελών της.

Η συνάντηση αυτή πραγματοποιήθηκε στην Πίζα (Ιταλία), στο κτίριο όπου στεγάζεται η Biblioteca Franco Serantini, με την ευκαιρία του εορτασμού των τριάντα χρόνων της λειτουργίας της.

Στην αρχή της συνάντησης έγινε παρουσίαση των μελών που ήταν παρόντα, εστιάζοντας στη γενική περιγραφή της φύσης του εγχειρήματος που εκπροσωπούσαν, του περιεχομένου του αρχείου ή της βιβλιοθήκης τους, καθώς και των άμεσων ενδιαφερόντων τους. Στην πρώτη αυτή συζήτηση, δήλωσαν παρών 22 κέντρα τεκμηρίωσης και βιβλιοθήκες από διάφορες επικράτειες (Ιταλία, Ελβετία, Γερμανία, Γαλλία, Βραζιλία και Ελλάδα).

Η συνάντηση συνεχίστηκε με τη διερεύνηση ενός σύγχρονου θεωρητικού πολιτικού ζητήματος γύρω από τη σχέση των εννοιών του αναρχισμού, του μετα-αναρχισμού και των σύγχρονων αντιεξουσιαστικών κινημάτων, τόσο μεταξύ τους, όσο και με τις ίδιες τις σύγχρονες κοινωνίες. Στη συζήτηση αυτή υπήρξαν μεταξύ άλλων ορισμένες πολύ ενδιαφέρουσες τοποθετήσεις, όπως αυτή του Τομάς Ιμπάνιεζ. Ο Ιμπάνιεζ, σε γενικές γραμμές, σημείωσε την προτίμησή του στον όρο «αναρχισμός» ή «σύγχρονος αναρχισμός» σε σχέση με τον όρο «μετααναρχισμός». Διέκρινε δύο περιόδους στον σύγχρονο αναρχισμό, εκ των οποίων η πρώτη έχει ως αφετηρία το ταραγμένο έτος 1968, και η δεύτερη εμφανίζεται μετά τη δεκαετία του ΄80. Στην αρχή, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του σύγχρονου αυτού αναρχισμού συνιστούν κατά βάση ένα ρεύμα-κίνημα αντικουλτούρας και αμφισβήτησης. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, τα χαρακτηριστικά αυτά εμπλουτίζονται από το ενδιαφέρον που υπάρχει για το περιεχόμενο των μορφών δράσης, την κοινωνική τους απήχηση και την συμβολή τους στον αντισυστημικό αγώνα. Σε γενικές γραμμές, τα αντιεξουσιαστικά ρεύματα που εμφανίζονται μετά το ΄68 λαμβάνουν διάφορα στοιχεία από το ιστορικό αναρχικό κίνημα, αλλά εκείνο που κατά

βάση κρατούν είναι η οριζόντια διάρθρωση οργάνωσης και δράσης. Ασφαλώς, αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι σήμερα οι αναρχικοί δεν είναι το μόνο ανταγωνιστικό κίνημα και επίσης δεν είναι οι μόνοι που χρησιμοποιούν τις οριζόντιες πρακτικές, πρακτικές δηλαδή που παραπέμπουν ευθέως στην αυτοοργάνωση. Στον σύγχρονο αναρχισμό, τα δύο βασικά στοιχεία είναι, πρώτον, ότι αποτελεί κάτι πραγματικά νέο και, δεύτερον, ότι πολλοί νέοι σύντροφοι που τον συμμερίζονται δεν αισθάνονται καμία άμεση σχέση με το «παραδοσιακό» αναρχικό κίνημα. Επιπλέον, σήμερα οργανωνόμαστε και δρούμε από κοινού με πολλούς άλλους ανθρώπους για διάφορα ζητήματα συνδιαμορφώνοντας όσα λέμε ή κάνουμε. Θα ήταν τουλάχιστον αρτηριοσκληρωτικό ή στείρο να ακυρώνουμε πράγματα που συμβαίνουν γύρω μας (π.χ. ζαπατίστας), εμμένοντας σε μία αμόλυντη ιστορική-ιδεολογική καθαρότητα. Ο Ιμπάνιεζ τόνισε, στη συνέχεια, πως το ζητούμενο σήμερα είναι το περιεχόμενο των αγώνων που προχωράμε κυρίως επιτόπια και όχι τόσο παγκόσμια, σε μία βάση καθημερινή με σκοπό τη μεγαλύτερη δυνατή ριζοσπαστικοποίηση του σήμερα. Αυτό βέβαια δεν είναι ένα νέο στοιχείο, ωστόσο συμβαίνει πλέον με έναν καινούριο τρόπο. Αυτό που είναι πλέον κάτι νέο είναι πως σήμερα δεν έχουμε την ελπίδα πως θα αλλάξουμε τα πάντα άμεσα. Έτσι σήμερα τίθενται δύο ερωτήματα: το πρώτο έχει να κάνει με την ρευστότητα αυτών των κινημάτων και το δεύτερο με το αν πρέπει να υπάρχει και με ποιον τρόπο ηγεσία σε αυτά τα νέα κινήματα. Ο Ιμπάνιεζ ολοκλήρωσε την ενδιαφέρουσα τοποθέτησή του τονίζοντας ότι η κύρια προβληματική μας σήμερα πρέπει να επικεντρώνει στο κατά πόσο αυτά τα κινήματα μίας περιορισμένης ταυτότητας μπορούν να συνδυαστούν με μία ριζοσπαστική παγκόσμια θεώρηση (το σκεπτικό το Τ. Ιμπάνιεζ βρίσκεται σε ολοκληρωμένη μορφή στο κείμενό του που δημοσιεύεται στις σελίδες 15-20 του τεύχους αυτού).

Μία άλλη πολύ ενδιαφέρουσα τοποθέτηση ήταν εκείνη του Andrea Papi. Ο Papi χαρακτήρισε την έννοια του μετα-αναρχισμού θεωρητικό κατασκεύασμα, δίχως όμως αυτό να σημαίνει πως δεν οφείλουμε σήμερα να διερευνήσουμε τις νέες επιρροές που δέχεται η αναρχική-ελευθεριακή σκέψη. Αν ο Μαρξ προέτρεψε να καταλάβουμε την εξουσία, ο Μπακούνιν προέκρινε την καταστροφή της. Ωστόσο, σήμερα, οφείλουμε να αναζητήσουμε μία νέα θεωρία για την εξουσία. Αν ο Μαρξ και ο Μπακούνιν βασίσανε τη θεωρία τους στο ζήτημα της παραγωγής, σήμερα μία νέα θεωρία δεν μπορεί παρά να έχει να κάνει με την οικονομία συνολικότερα, αφού πλέον οικονομία δε σημαίνει τίποτα άλλο από την παραγωγή. Σε επόμενη τοποθέτησή του, ο Papi επισήμανε ότι η σημερινή θεωρητική ανανέωση του αναρχισμού πρέπει να έχει τον χαρακτήρα σήματος συναγερμού. Επισήμανε πως το σύνθημα «χτυπάμε την εξουσία σήμερα» δεν έχει να δώσει πολλά, και εκείνο που λείπει ιδιαίτερα είναι το κατά πόσο ενέργειες τέτοιας φύσης συνδέονται με τον συνολικό μετασχηματισμό της κοινωνίας.

Τα ζητήματα που τέθηκαν ήταν πάρα πολλά και η συζήτηση που ακολούθησε γύρω από αρκετά από αυτά ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα και είναι αλήθεια ότι δύσκολα ξέφευγε από έναν θεωρητικό προβληματισμό, ο οποίος όμως συνοδευόταν από τον κινηματικό προσανατολισμό. Για παράδειγμα, τέθηκε το ζήτημα της παγκοσμιοποίησης ως μίας διεργασίας όχι απλά οικονομικής αλλά ευρύτερα πολιτισμικής, τόσο

μέσα από την πολιτική των κυβερνήσεων αλλά και μέσα από τους διάφορους διεθνείς οργανισμούς. Τέθηκε επίσης το ζήτημα μίας ευρύτερης τάσης εξατομίκευσης ή αλλιώς ατομικοποίησης της δράσης, κυρίως με ανθρώπους που ασχολούνται με ζητήματα διατροφής και οικολογίας, ενός φαινόμενου που πρέπει να λάβουμε σοβαρά υπόψη. Ένα άλλο ζήτημα ήταν εκείνο της σχέσης του αναρχισμού με την τεχνολογία. Η ενδιαφέρουσα παρέμβαση πάλι ενός συντρόφου από την Γαλλία είχε να κάνει με το πόσο διάφορες εναλλακτικές καταστάσεις ή ελευθεριακές «μικρογραφίες» οδηγούν συνήθως σε ένα εναλλακτικό lifestyle που τελικά δεν έχουν τίποτα το θετικό να προσδώσουν στο ζητούμενο της κοινωνικής ανατροπής. Ολοκλήρωσε το σκεπτικό του λέγοντας ότι η αναρχία οφείλει να είναι μία ανοιχτή κοινωνική υπόθεση και όχι απλά ένα ζήτημα εγκατάστασης και επιβίωσης ορισμένων εναλλακτικών δομών. Είπε μάλιστα χαρακτηριστικά ότι οι αναρχικοί πολλές φορές νομίζουν πως η αναρχία υπάρχει για να νικήσει ή να κατακτήσει, όμως η αναρχία υπάρχει για να ζει.

Στη συζήτηση αυτή, συμμετείχαν και σύντροφοι από την Ευτοπική Βιβλιοθήκη, οι οποίοι έκαναν μεταξύ άλλων μία δική τους σύντομη περιγραφή της κατάστασης και του περιεχομένου της αναρχικής-αντιεξουσιαστικής δράσης στην ελληνική επικράτεια, αφού το ενδιαφέρον των συντρόφων από άλλες χώρες σχετικά με τα τεκταινόμενα στην Ελλάδα είναι μεγάλο, ιδιαίτερα μετά τα γεγονότα του περασμένου Δεκέμβρη.

Κατά τη διάρκεια της τριήμερης αυτής συνάντησης, έγινε και η συζήτηση μίας υποομάδας σχετικά με τεχνικά ζητήματα που αφορούν στην καλύτερη οργάνωση των βιβλιοθηκών και των αρχείων, προωθώντας έτσι κοινούς τρόπους ηλεκτρονικής καταλογογράφησης.

Η FICEDL, εκτός από μία πολύ σημαντική δικτύωση των ελευθεριακών κέντρων μελετών και τεκμηρίωσης, μία συνθήκη καθημερινής πολεμικής της μνήμης εναντίον της λήθης, δίνει την ευκαιρία για μία ζωντανή διερεύνηση της σύγχρονης αναρχικής-ελευθεριακής προβληματικής και της σχέσης που έχει αυτή με τις σύγχρονες κοινωνικές αντιστάσεις.

Φώτης Κατέβας, Κωνσταντίνος Παλαμηδάς

Στιγμιότυπα
από τη συνάντηση

Δύο από τις βιβλιοθήκες - αρχεία που συμμετέχουν στη FICEDL είναι η Biblioteca Libertaria Armando Borghi (φωτ.1,2) και το Centro Storico di FAI (ιστορικό αρχείο FAI / φωτ.3-5)

Προηγούμενα τεύχη της Ευτοπίας

Τεύχος 1 - **Μάρτης 1999**

- *Για να γίνουν πράξεις πρέπει πρώτα οι ιδέες να κυκλοφορούν…*
- *Σχέδιο "Καποδίστριας": Οι κοινότητες στο μάτι του κυκλώνα*
- *Αυτόνομη Παρέμβαση Πολιτών Γλυκών Νερών*
- *Προδρομικές Κατακτήσεις στην Τοπική Αυτοδιοίκηση*
- *Κοινότητες και λαϊκές συνελεύσεις στην περιοχή των Σερρών επί Οθωμανικής Κυριαρχίας (1383-1912)*
- Βιβλιοπαρουσίαση: *Η νέα διεθνής τάξη και η Ελλάδα - Τάκης Φωτόπουλος*

Τεύχος 2 - **Ιούλης 1999**

- *Τα εν' οίκω εν δήμω*, αναδημοσίευση από το περιοδικό "γη και ελευθερία", τεύχος 3, Τροιζηνία, Μάης 1998
- *Τουρισμός: Το δίκοπο μαχαίρι των τοπικών κοινωνίων*
- *Αρχιτεκτονική: Το παράδειγμα της Οίας*
- *Μια αναρχική προσέγγιση της πολεοδομίας*, του Colin Ward, απο το βιβλίο "Talking houses"
- *Το κοινοτιστικό εγχείρημα του Σαρακήνικου*
- *Η ιστορία του τέλους της ιστορίας*
- Βιβλιοπαρουσίαση: *Η ιστορία των ουτοπιών - Λιούις Μάμφορντ*

Τεύχος 3 - **Νοέμβρης 1999**

- *Κόμης Καποδίστριας το αδερφάκι του μεγάλου αδελφού*
- *Ο Νόαμ Τσόμσκυ μιλάει για τα Κιμπούτς*
- *Απόπειρα για λειτουργία συνελεύσεων και επιτροπών γειτονιάς στα Γλυκά Νερά*
- *Τι είναι η περιεκτική δημοκρατία*, του Τάκη Φωτόπουλου
- *Βιοκαλλιέργεια της αγοράς ή συνεργατική βιοκαλλιέργεια*
- Βιβλιοπαρουσίαση: *Και πάλι μόνοι: η ηθική μετά τη βεβαιότητα - Zygmunt Baumann*

Τεύχος 4 - **Απρίλης 2000**

- *Περί εκλογών & Δημοκρατίας ή κάθε τέσσερα χρόνια μια Κυριακή πολίτες*
- *Κοινότητα και τοπική δράση. Μια πρώτη καταγραφή απόψεων*
- *Μικρο –και Μακρο– Αυτοδιαχείριση*, του Υβόν Μπουρντιέ
- *Ένα γράμμα για μια προτεινόμενη Κομμουνιστική εγκατάσταση*, του Π. Κροπότκιν
- *Οι ψευδαισθήσεις της ανάπτυξης*
- *Η αναρχία στην πράξη - Μια βελγική κολλεκτίβα*, από Alternative Libertaire, Βρυξέλλες
- Βιβλιοπαρουσίαση: *Πιερ Κλαστρ: Εξουσία και ελευθερία στις πρωτόγονες κοινωνίες*

Τεύχος 5 - **Ιούλης 2000**

- *Οι μικρές μας ορδές απαιτούν την Ευτοπία*
- *Η σημασία της Κοινότητας και του Συνομοσπονδισμού και η ανάγκη για μια νέα πολιτική*, του Μάρεϊ Μπούκτσιν
- *Η δημοκρατία και πέρα από αυτή*, του Αμεντέο Μπέρτολο
- *Αυτοδιεύθυνση: θρησκεία, σπιριτουαλισμός ή πολιτική εγρήγορση;*
- Βιβλιοπαρουσίαση: *Γιώργος Σ. Βλάχος: Η συνείδηση ενάντια στον Νόμο - Επαναστατικές σέκτες και ουτοπιστικές αιρέσεις στον 16ο και 17ο αιώνα*
- Βιβλιοπαρουσίαση: *Democrasy & Nature (Δημοκρατία και Φύση), Διεθνής Επιθεώρηση για την Περιεκτική Δημοκρατία*

Τεύχος 6 - **Δεκέμβρης 2000**

- *ή οι Άνθρωποι ή τα Κέρδη*
- *Ενάντια στην αγοραιοποίηση της ζωής μας - Διήμερο Εκδηλώσεων-Συζητήσεων στο Πολυτεχνείο*
- *Ξαναφτιάχνοντας τον Δημόσιο Χώρο… το παράδειγμα των αυτοδιαχειριζόμενων κήπων της Ν. Υόρκης*

- *Αυτοδιεύθυνση και ιεραρχία*, των Κ. Καστοριάδη & Ντ. Μοτέ
- *Σχετικά με τη διαμάχη Μερλίνο-Μαλατέστα*
- *Γιατί το διαδίκτυο είναι τόσο επικίνδυνο για την πραγματική δημοκρατία*, των Matt Hern και Stu Chaulk

Τεύχος 7 - **Μάης 2001**

- *Δάση και καπιταλιστική ανάπτυξη ή πώς κανένα άρθρο 24 δεν προστατεύει τη φύση*
- *Τοπική δράση. πραγματικότητες, δυσχέρειες και προσανατολισμοί*
- *Κοινοτισμός: τι είναι μια τοπική κοινότητα συνεργασίας*
- *Επτά σημεία (ανάμεσα σε τόσα άλλα)*
- *Τοπική Αυτοδιοίκηση και κράτος*
- *Η άμεση δημοκρατία στ'Απεράθου της Ορεινής Νάξου (1987-1999)*
- *Άσυλο, χωριό και οχυρό*, του Λούις Μάμφορντ
- Βιβλιοπαρουσίαση: *Μάρτιν Μπούμπερ: μονοπάτια στην Ουτοπία*

Τεύχος 8 - **Δεκέμβρης 2001**

- *Λειψυδρία: σκιαγραφώντας ένα διαρκώς διογκούμενο πρόβλημα*
- *Εργαλεία για μια κοινοτική οικονομία*, του Thomas Faith
- *Ένα σχόλιο με αφορμή το άρθρο του Thomas Faith*
- *Ο αναρχισμός στο κίνημα των Kibbutz*, του Yaacov Oved
- *Λαϊκές κοινότητες σε αντίσταση*
- *Το αυτόνομο Στέκι της Καβάλας*
- *Σκοποί και αρχές λειτουργίας της Δημοτικής Κίνησης Πολιτών στα Γλυκά Νερά*
- *Βιβλιοπαρουσιάση: "Κ. Σπέρας: Η απεργία της Σερίφου"*

Τεύχος 9 - **Ιούλης 2002**

- *Από την ελληνική "πόλιν" έως την παρισινή κομμούνα*
- *Σχετικά με την κοινωνία των πολιτών*
- *Για τους δημόσιους χώρους*
- *Τοπική αυτοδιεύθυνση*
- *Αργεντική: μεταξύ της φτώχειας και της αντίστασης*
- *Η κομμούνα Niederkaufungen*
- *Οι αγροτικές κολλεκτίβες της Ισπανίας στην εποχή μας*
- *Αυτοάμυνα της αναρχικής κολλεκτίβας*, Colectividad Manzanares
- *Κοινοτικοποίηση - Κοινοτική ιδιοκτησία της οικονομίας*, του Μάρεϊ Μπούκτσιν
- *Η ελληνική γεωργία και η παγκοσμιοποίηση*
- *Σε ποιον ανήκουν η γη, τα φυλλώματα, το νερό;*
- *Η απεργία στην Καμάριζα τον Απρίλιο του 1896*

Τεύχος 10 - **Γενάρης 2004**

- *Απαλλοτριώσεις στο λόφο Φιλοπάππου ή ο στραγγαλισμός των δημόσιων χώρων*
- *Το Αυτόνομο Στέκι Καβάλας ενάντια στις νέες δεξαμενές καυσίμων*
- *Πρόταση για τη συγκρότηση ομάδων λαϊκής βάσης*
- *Τοπικές οικο-κοινότητες αλληλεγγύης και συνεργασίας*
- *Ελευθερία, ισότητα, κοινοτισμός*, του Φραντσέσκο Μπέρτι
- *Η επιβολή των πολυεθνικών στην ινδική γεωργία - Πράξεις αντίστασης*
- *Αυτονομία και Δημοκρατία στον Κ. Καστοριάδη*

Τεύχος 11 - **Σεπτέμβρης 2004**

- *Στων πολυεθνικών την κυριαρχία το πρόταγμά μας είναι γη και ελευθερία*
- *Κολλεκτίβα La Cabe*
- *Το αγροτικό ζήτημα στη Νάξο*
- *Η συμμετοχική υποκρισία*
- *Η κοινοτιστική προσέγγιση του χώρου*
- *Παίρνουμε τις Ζωές στα Χέρια μας: "Τριήμερο Σπυρούδη"*
- *Η πόλη και η αστική γεωγραφία στο έργο του Ελιζέ Ρεκλύ μέσα από την εποχή του*
- *Αναρχοκομμουνισμός: η διερεύνηση του μέλλοντος στο παρόν*

Τεύχος 12 - **Ιούνης 2005**

- *Λιούις Μάμφορντ*
- *Η ευτοπία του Λιούις Μάμφορντ*
- *Σχόλιο στο κείμενο του Λιούις Μάμφορντ Τεχνική & ανθρώπινη φύση*
- *Έχει σημασία το έργο του Μάμφορντ «Η Πόλη στην Ιστορία» ύστερα από 40 χρόνια;*
- *Θα υπάρξουν πραγματικά σκεπτόμενες μηχανές;*
- *Η πρόοδος ως «επιστημονική φαντασία»*

Τεύχος 13 - **Μάρτης 2006**

- *Urupia: μια συγκεκριμένη ουτοπία*
- *Cecilia: Μια πειραματική αναρχική κοινότητα του 19ου αιώνα*
- *Τόποι και μύθοι στον αναρχισμό της Ιταλίας τον 19ο και 20ό αιώνα*
- *Ονίσια μια κολλεκτίβα στην Κύπρο*
- *Τα καλντερίμια της αντίστασης*
- *Παιδαγωγική υπεροψία και η αναζήτηση του Καλού Σχολείου*

Τεύχος 14 - **Φλεβάρης 2007**

- *Όχι άλλα εμφράγματα στον Αχελώο*
- *Άραχθος, έμφραγμα στο φράγμα*
- *Ελευθεριακό παιδικό στέκι El Paso*
- *Μάρεϊ Μπούκτσιν, ο στοχαστής της ελευθερίας και της οικολογίας*
- *Βάσεις για τη διαμόρφωση κομμουναλιστικών προγραμμάτων*
- *Η Παρισινή Κομμούνα του 1871*
- *Αναρχισμός και αγροτικά κινήματα στην Πελοπόννησο της σταφιδικής κρίσης*
- *Βιβλιοπαρουσίαση: Μιχαήλ Μπακούνιν, Φιλοσοφία, Θρησκεία, Ηθική*

Τεύχος 15 - **Νοέμβρης 2007**

- *Σκέψεις με αφορμή τις πυρκαγιές του καλοκαιριού του 2007*
- *Για τον αδέσμευτο κοινοτικό αγώνα στο Ζαγκλιβέρι Θεσσαλονίκης*
  και πέριξ
- *Ολυμπιάδα Χαλκιδικής 1987 - 2003*
- *Η εξέγερση της Οαχάκα*
- *Βιοτεχνολογία: Οι καινούριες ιδέες για τη ζωή, η "νέα ευγονική",*
  ο "μετάνθρωπος" και η προοπτική της τεχνοφασιστικής κοινωνίας

Τεύχος 16 - **Ιούλης 2008**

- *Σαμποτάζ στη Θεσσαλονίκη*
- *Σχεδίασμα μιας κριτικής κατανόησης του σύγχρονου σχολείου*
- *Το λυκόφως έρχεται νωρίς*, του Murray Bookchin
- *Η ρήξη του Μπούκτσιν με τον αναρχισμό*, της Janet Biehl
- *Νέα σημαία, παλιές ιδέες*
- *Εκδηλώσεις της Ευτοπίας για την ιστορία του αναρχικού κινήματος*
  της Ιταλίας
- *Απομονωμένη αξιοπρέπεια: Ο κοινοτισμός της Ολύμπου στην Κάρπαθο*

Τεύχος 17 - **Ιούνης 2009**

- *Ο Δεκέμβρης και το μετά*
- *Για τις νέες κοινότητες ταξικού και κοινωνικού αγώνα*
- *Το κοινοτιστικό εγχείρημα του Φλαμουρίου*
- *Η αναρχική κοινωνιολογία του φεντεραλισμού*, του Colin Ward
- *Νέες κυβερνήσεις, νέα κινήματα*, από το περιοδικό "Alter"
- *Οι sections του Παρισιού*
- *"Η κοινότητα ως αντίλογος στο ιδεολόγημα της ασφάλειας"*
- *"Κοινωνική Οικολογία και ελευθεριακός κοινοτισμός"*
- *Η αστική αποκέντρωση του Μπούκτσιν*, της Janet Biehl
- *Κέντρο Οικολογίας Γούντμπαϊν*
- *Η μηχανή του "κοινού"*
- *Ευτοπικό ινστιτούτο*

ΠΙΣΩ ΑΠΟ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ Η ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΜΕΣΑ ΣΤΙΣ ΚΟΜΜΟΥΝΕΣ Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
"ΕΥΤΟΠΙΑ"

Επί του πιεστηρίου

Λίγα λόγια για τα γεγονότα του τελευταίου Δεκέμβρη

Ο υπουργός «προστασίας του πολίτη» από τη στιγμή που ανέλαβε τα καθήκοντά του διακήρυσσε με οπερετικούς λόγους την ανάγκη μια σύγχρονη αστυνομία, βορειοευρωπαϊκού τύπου, μια αστυνομία που σέβεται τον πολίτη. Πρόκειται για την αστυνομία που συλλαμβάνει προληπτικά, εν δυνάμει ταραξίες, που εφορμά με τις μηχανές στο πλήθος, με σαφή δολοφονική διάθεση, χτυπώντας και βασανίζοντας μακριά από τα φώτα των τηλεοπτικών καμερών. Πρόκειται για την αστυνομία που εισέβαλλε στο χώρο Ρεσάλτο και ο υπουργός της λοιδορούσε το γεγονός ότι φυλάσσουν κενές φιάλες μπύρας για ανακύκλωση. Προφανώς εδώ υπάρχει ασυμφωνία μεταξύ των υπουργείων «προστασίας του πολίτη» και περιβάλλοντος, αφού εκ του αποτελέσματος αποδεικνύεται το ασυμβίβαστο μεταξύ προστασίας του πολίτη και προστασίας του περιβάλλοντος. Επίσης, οι συλληφθέντες στο Ρεσάλτο, όπως και πολλοί συλληφθέντες κατά τη διάρκεια των πορειών, κατηγορήθηκαν γιατί έφεραν αντι-ασφυξιογόνες μάσκες. Και αυτό παρουσιάζει τεράστιο ενδιαφέρον αφού αποδεικνύεται ότι οι πολίτες δεν έχουν το δικαίωμα να προστατεύονται από το υπουργείο «προστασίας του πολίτη» που προσπαθεί να τους προκαλέσει ασφυξία. Μόνον το υπουργείο «προστασίας του πολίτη» έχει το δικαίωμα να προστατεύει τους πολίτες˙ η αυτοπροστασία των πολιτών απαγορεύεται. Αυτό είναι το πραγματικό νόημα του κοινωνικού κράτους που προάγουν όλα τα σοσιαλδημοκρατικά ευρωπαϊκά κόμματα, όπως το σημερινό κυβερνών ΠΑΣΟΚ˙ φροντίζουν αυτοί για σένα.

Ο υπουργός «προστασίας του πολίτη» την Τρίτη το βράδυ (8/12/09), αφού κατήγγειλε τα «φασιστοειδή» και τους «χιτλερικούς» που αντέδρασαν στην κρατική καταστολή και βία κατά τη διάρκεια των διαδηλώσεων για τη δολοφονία του Γρηγορόπουλου, εξήρε το έργο της αστυνομίας και με ικανοποίηση ανακοίνωσε ότι η αστυνομία προσήγαγε προληπτικά μόνο το 0.8 των διαδηλωτών! Ξεχνά βέβαια ο υπουργός, ότι πίσω από τους αριθμούς βρίσκονται άνθρωποι που ευτελίστηκαν, οι οποίοι με τη χρήση ενός τερτιπιού προεδρικού διατάγματος αναγκάστηκαν, σχεδόν στο σύνολό τους, να δακτυλοσκοπηθούν και επομένως να φακελωθούν, προκειμένου να αποτελέσουν χρήσιμο υλικό για μελλοντική καταστολή και φόβητρο για μελλοντικές κινητοποιήσεις. Δεν γνωρίζει μάλλον, ότι οι "σουηδοί" αστυνομικοί του φόρτωσαν επιπλέον κατηγορίες κατασκευάζοντας ενοχοποιητικά στοιχεία σε όσους από τους προσαχθέντες είχαν ήδη φάκελο, παραποιώντας κάθε έννοια του αστικού δικαίου που διατείνονται ότι υπηρετούν.

Η επίθεση στο χώρο Ρεσάλτο, η σύλληψη των 21 παρόντων συντρόφων και η απόδοση κακουργήματος και βαρύτατων οικονομικών εγγυήσεων προκειμένου να αφεθούν προσωρινά ελεύθεροι, η εισβολή στο δημαρχείο Κερατσινίου και η σύλληψη άλλων 41 συντρόφων εκεί, η επιβολή της αστυνομοκρατίας στους κεντρικούς δρόμους των πόλεων, οι αθρόες συλλήψεις, το φακέλωμα εκατοντάδων ανθρώπων μέσα από τις μαζικές προσαγωγές, το δόγμα περί «μηδενικής ανοχής», όλα αυτά μαζί προσπαθούν να σπάσουν αυτό που μετά τον Δεκέμβρη του 2008 φάνηκε τόσο ξεκάθαρα: την ανάδειξη ενός κοινωνικού ρεύματος, το οποίο δεν ελέγχεται από κανέναν καθεστωτικό μηχανισμό και το οποίο έχει υιοθετήσει αυτοοργανωμένες πρακτικές αγώνα και επιθετικής δράσης. Αν αυτό το κοινωνικό ρεύμα έχει σήμερα μεγάλη εμβέλεια στο κομμάτι της νεολαίας, δεν αποκλείεται αύριο να αποκτήσει ακόμα μεγαλύτερη εμβέλεια στους εργαζόμενους και τους ανέργους. Αν συμβεί αυτό, και κάτω από το βάρος της παρούσης οικονομικής κατάστασης που έχει τεντώσει στο έπακρον τις ταξικές διαφορές, τότε θα είναι ίσως πολύ αργά για το αστικό καθεστώς. Φοβούνται, και γι' αυτό σπέρνουν τον φόβο.

η συντακτική ομάδα

ISSN: 1791-0013